Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SYDTHY ÅRBOG
1987

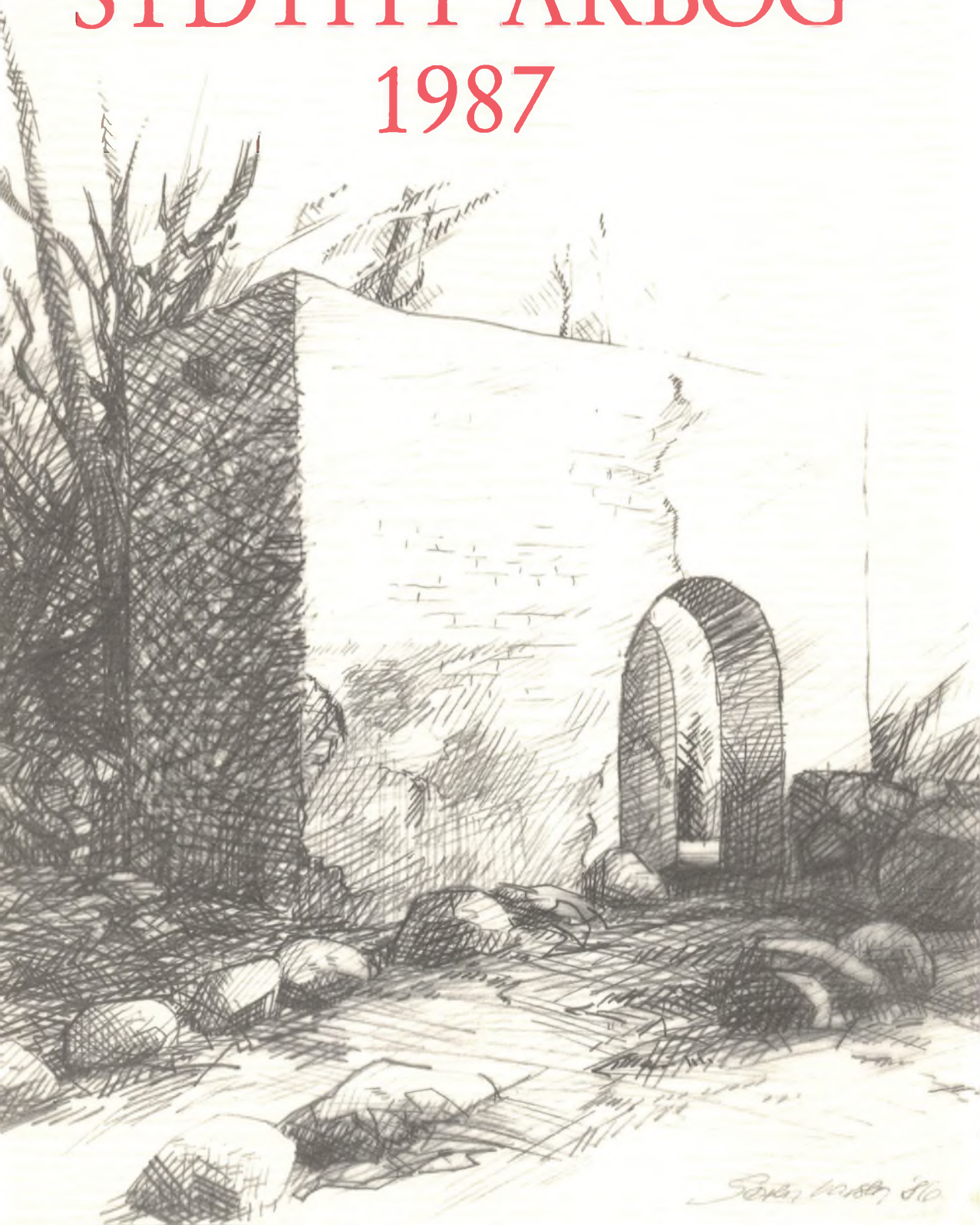

SYDTHY ÅRBOG
1987

Redaktion:
Bestyrelsen for Egnshistorisk Forening for Sydthy
(se side 96)

ISBN 87 88919 02 1
ISSN 0900 - 2103

Omslagets illustrationer:
Søren Larsen, København (tidl. Bedsted)

Forsidemotiv:
1600-tals mur ved Irup

Udsnit af kort, hvortil Geodætisk Institut har ophavsret,
er gengivet med instituttets tilladelse (A. 440/87)

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af Koldby Bogtrykkeri I/S (07 93 65 11)
Skriften er 10 punkt Garamond fra Compugraphic

Omslaget er Antik cover og papiret Uno-matt 115 gr.
fra Winther Papir

Indbinding er udført i Rounborgs grafiske Hus

SYDTHY ÅRBOG

1987

Udgivet af
EGNSHISTORISK FORENING FOR SYDTHY

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord 5
Fra Skjelager på Boddum 6
Med Fregatten »Jylland« på Middelhavstogt 9
Heltborg Mølles fredning i 1950 13
Nogle erindringer fra min barndom og ungdom 15
Skoleklasse, Hurup 1917 20
Tingsvinder fra 1638 - 1716 om Agger sogn 21
En 300-årig gammel strid om Helt fiskeri 27
Jeg hastigt ud af verden gik 30
»Selvejergården Grøntoft« 32
Margrete Fredkulla - kvinden bag Sankt Thøger? 45
Lyngholm 58
Hurup Gymnastikforening 61
Kammerherren fra Taabel 62
Guldbryllupsfest i Hurup 1903 69
Erindringer II (fortsat fra 1986) 70
Sydthy bøger 93
Sydthy Egnshistoriske Arkiv 94
Egnshistorisk Forening for Sydthy 94
Hvordan får du kontakt til
Egnshistorisk Forening for Sydthy? 96

Sydthy Årbog 1987

»Porten til fortiden« kunne man kalde forsidebilledet - et motiv fra Irup. I modsætning til tidligere år er omslaget denne gang udført af en ung illustrator, Søren Larsen (f. 1964). Søren er 2. års elev på Skolen for Brugskunst i København - altså én af de unge, der er rejst fra egnen for at få en uddannelse.

Bagsidens motiv findes ikke in natura, men billede og tekst kan muligvis gennem et symbolsprog åbne porten til fantasiens verden hos læserne.

Ved udgivelsen af 86-årbogen skrev Thisted Dagblad i en iøvrigt meget positiv anmeldelse bl.a.: »En kort omtale af forfatterens baggrund for at kunne skrive om netop det emne vil kunne hjælpe mange læsere til en bedre forståelse af sagen. Og så vil det naturligvis også kunne hæve forfatterens troværdighed.«

Vi opfatter denne kritik som velment, men er lidt bange for konsekvenserne, hvis vi indfører de ønskede ændringer. Det kunne føre til, at en forfatter med titel af f.eks. husmor opfattes som mindre troværdig end én med en uddannelse bag sig. Derved kunne resultatet blive en indskrænkning af den bredde, vi ønsker hos såvel forfatter- som læserskaren.

I stedet har vi valgt at oplyse forfatternes adresser. Så kan kritik og/eller supplerende oplysninger straks rettes skriftligt eller telefonisk til rette vedkommende. Og alle skribenter vil vist gerne have respons fra læserne.

Siden sidste årbogsudgivelse er der oprettet en Sydthy-afdeling af Folkeuniversitetet. I skrivende stund er omkring en snes foredrag bestilt af forskellige foreninger til efterårs- og vintersæsonen. Egnshistorisk Forening er repræsenteret i såvel repræsentantskabet som bestyrelsen, og vi håber, denne mulighed for at komme i stue med forskerne vil blive til berigelse for egnens kulturliv - måske også for »Sydthy Årbog«.

I 1988 er det 200 år siden, stavnsbåndet blev ophævet, og jubilæumsarrangementer er under forberedelse. Vi modtager gerne artikler m.m. til årbogen til belysning af de store landboreformer og udviklingen siden.

For at lette brugen af Sydthy Årbøger planlægger vi et 5-års register til 88-bogen - foreningens femte.

Hermed ønsker redaktionen
god læse- og skrivelyst!

Rettelser til »Sydthy Årbog« 1986

S. 45: Billedet er fra en ombygning i 1906, altså ikke fra 1897.

Fra Skjelager på Boddum

Af Gunnar Kjær Mortensen
Slotsgade 26, 5953 Tranekær

Et af de smukkeste områder på Boddum er kyststrækningen langs Skibsted Fjord. Inde fra krogen ved Boddum Bakker og udad langs fjorden er der et storslået landskab med kystskrænter og korte stejle dale vinkelret ind fra kystlinien. Et stykke ude ligger et område, som kaldes Skjelager. Kun markveje fører ud til området, og der er nu kun et enkelt hus, hvorfra man i gamle dage kunne blive færget over fjorden til Thyholm.

De ældste vidnesbyrd om dette sted finder vi i markbogen til Chr. V's matrikel fra 1683, hvor jorden knap regnedes værd at dyrke. I tillempet skriveform anføres det:

Schell Ager, udygtig Jord, ligger på en Hede langs ved Fjorden. Er ikke pløjet i 100 Aar eller mere; gror i Lyng; af Sten og Grus. Ialt 25 Agre; 8 Agre er i Aar pløjet, og disse er af ond Havrejord af Rødler og Sand.

Området lå nærmest hen som overdrev med lyng og græs, men på den tid skulle sognet også kun brødføde ca. 220 sjæle (nogenlunde som i dag). Omkring 1800 blev jorden udskiftet, og grunden blev lagt til udstykning af nye

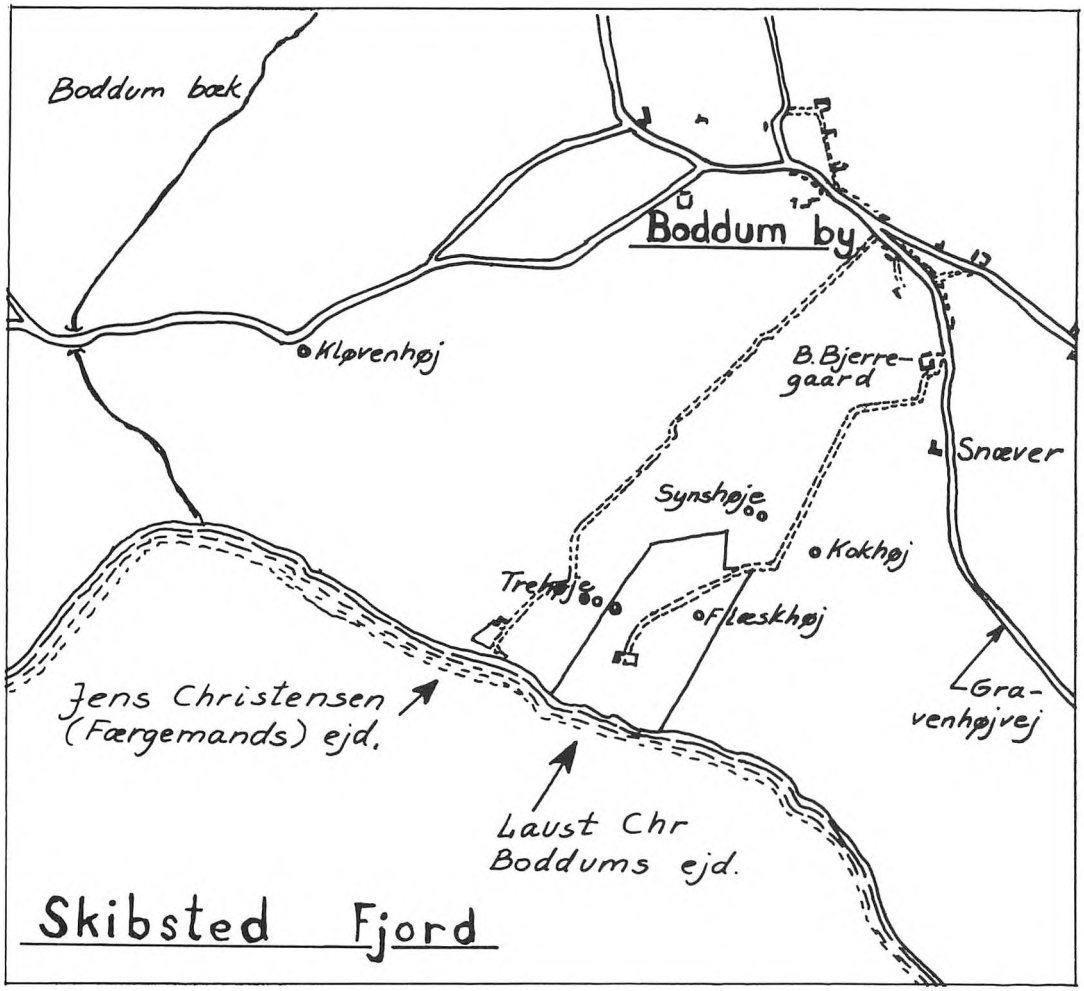

ejendomme, idet befolkningstallet i de følgende årtier steg markant og kulminerede ved år 1900 med 447 personer, D.v.s. en fordobling i løbet af 100 år. Før udskiftning lå så at sige al bebyggelse i landsbyen, men efter udskiftningen flyttede et stort antal gårde ud, og der blev grundlagt nye bosætningssteder. I skjelager opførtes således to mindre ejendomme, hvoraf kun den ene i dag eksisterer (Gravenhøj 6). Den anden ejendom i Skjelager lå længere mod øst. Den beboedes af Laust Christen Christensen (Boddum) og hans kone Karen Kathrine Christensdatter (kaldet Trine) samt deres 5 børn. Familien boede nærmest uden for lov og ret, og de blev regnet for at være lidt sære. For at komme derned, skulle man dreje fra byvejen ved Bent Bjerregaard (Gravenhøjvej 16) og køre ad en markvej bag gården ned mod fjorden. Hvor marken slutter, kørte man gennem et led ved en stor grå sten (som stadig står i hegnet til gården Snæver's jord (Gravenhøjvej 20)), og derfra drejede vejen ned forbi Flæskhøj og videre mod Trehøje. Ejendommen lå ca. 100 m syd for den østligste af Trehøje. På stedet er der i dag intet at se, men det er lykkedes med hjælp af ældre beboere, som kan huske det, at få opridset ejendommens grundplan.

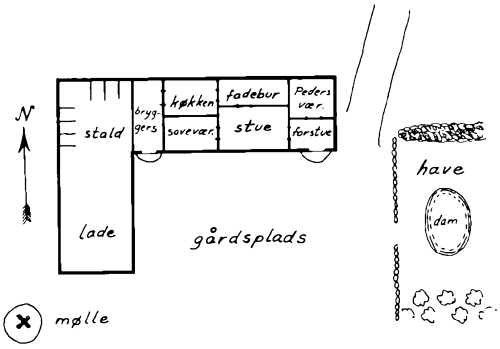

Grundplan af ejendommen i Skjeldager. Rumplaceringerne i stuehuset skulle være autentisk, hvorimod de enkelte rums størrelser ikke kendes.

Af folketællingen 1880 fremgår det, at Laust Christen Boddum var født i Ydby sogn i 1831 og Karen Kathrine var født ca. 1824 i Vestervig sogn. Kort efter århundredskiftet boede hun som enke på stedet sammen med to af børnene, Hanne Kristine Christensen og Peder Kristian (Boddum), som begge var ugifte. De tre øvrige børn var flyttet hjemmefra. Datteren Sidsel Marie blev gift med en landmand Chr. Skriver, og broderen Anders udvandrede til Amerika, og den sidste, Niels, blev udlært murer og boede i Århus.

Karen Kathrine har åbenbart haft ry for at være en god fortæller af gamle sagn og viser, for folkemindesamleren Evald Tang Kristensen fandt frem til hende. I sine udgivne optegnelser »Minder og Oplevelser« fortæller han således om sit besøg i Thy i de første dage i april 1905, hvor han havde været i Hundborg og Bedsted, og hvor han derefter skrev:

Men min Rejseplan blev noget ændret, da jeg kom i Tanker om at ville over til Boddum. Der opholdt sig en gammel Kvinde der ovre, som jeg vilde opsøge. Det var Lavst Kristian Boddums Enke, hun hed Karen Katrine Kristensdatter Kjær *og var Aftægtskone hos Peder Kristian Lavrsen i et Sted, der kaldes Skjelager. Men det var en haard Tur at komme derover. Først tog jeg med Toget til Hurup Station, og derefter gik jeg videre. I Boddum opsøgte jeg først Læreren, der hed Jensen, og han sagde mig fornøden Besked. Jeg skulde ned over Bakken og saa godt som ned til Fjorden, hvor Huset altsaa laa paa Skrænten. Den gamle havde kunnet synge en hel Del gamle Viser og var villig nok til at meddele mig dem. Jeg fik i alt 9 Viser eller Stumper af Viser, og saa fortalte hun 3 Æventyr foruden en Del smaating. Hun var ikke saa ringe til at synge, og jeg prøvede paa at sætte et Par af hendes Toner op. Da der ikke kunde være Tale om at faa Nattely der, og Stedet tillige laa afsides, maatte jeg ved Aftenstid igjen op ad Bakken og ind til Boddum By og faa Hus hos Læreren. Da jeg nogle Aar efter atter kom til Huset sammen med Grüner-Nielsen for at faa hendes Toner sunget ind paa Plader, laa den gamle til Sengs, men kom dog op og sang ind i Fonografen. Jeg kom ikke til Ro der oppe i Boddum By inden Kl. 11 om Aftenen, men fik saa en god Seng at ligge i hos Lærerens. Jeg var da ogsaa henne hos* Kristen Thomsen, *som fortalte en Del Sagn, Molbohistorier og Smaating. Jeg havde saa smaat tænkt paa at ville sættes over Fjorden til Lyngs, da det kunde spare mig en Del Gang, og Manden der nede i Skjelager kunde jo sætte mig over, men*

jeg opgav det, da det blæste for stærkt. Altsaa gik jeg til Ydby St. og tog saa til Skive. Da jeg gik fra Boddum, blev jeg næsten gjennemblødt, men det gjorde mig ikke noget videre.

Det kunne være spændende engang at få lejlighed til at høre hendes indsungne viser, hvis de stadig er bevaret i Dansk Folkemindesamling. Det ville være forunderligt i dag at høre stemmen af en, som er født i 1824!

Hvad angår deres dagligdag i Skjelager, så blev gården drevet på normal vis Laust Christen Boddum levede, men da han døde i 1902, drev Trine den videre med hjælp fra de to børn, Peder Kr. og Hanne Kristine. Trine var på daværende tidspunkt 78, så det var begrænset, hvad hun selv kunne klare. De to børn havde imidlertid ikke så meget lyst til landbruget, og som årene gik, kom ejendommen til at se forsømt ud. Besætningen blev efterhånden reduceret til en gul og en brun hest, et par magre køer samt et par geder.

I huset sov de i et par gamle alkovesenge, hvoraf den ene var indrammet af træ og den anden af stof, og som madras lå de på lyng. Da de var en del plaget af rotter og mus, måtte de opbevare deres madvarer højt oppe på en bjælke og hænge pølser og røgvarer i smore ned fra loftet i fadeburet. I stuen var der murstensgulv, men i de øvrige rum kun lergulv. Sønnen Peder Boddum drev desuden lidt fiskeri på Skibsted Fjord sammen med naboen Jens Christensen. Denne drev desuden lidt færgeri over Skibsted Fjord, og da han opgav det, overtog Per Boddum hvervet. Af en bevaret regnskabsbog på Snæver fremgår det, at det kostede 20 øre at blive færget over. Hvis man kom fra Thyholm og ønskede at blive færget over, skulle man som tegn hejse en flaglignende genstand på en lang stage.

Søsteren Johanne Kirstine kunne også fortælle eventyr, men til andre tider kunne hun vække rædsel hos børnene. Det fortælles, at når det trak op til storm eller torden, så tog hun sin store knortekæp og begav sig op på toppen af den østligste af Trehøje. Da hendes hår aldrig blev vasket eller kæmmet, var det stærkt sammenfiltret. Når hun så stod på toppen af højen og vinden ruskede i hendes sorte flagrende kjole, og håret stod ret ud i vinden,

er der ikke noget at sige til at nabobørnene forbandt dette syn med grufulde eventyr om hekse og troldtøj.

På sine gamle dage blev Trine lidt sær, og kunne inde bag ruden true nabobørnene med et gammelt jagtgevær, når de kom for nær.

De levede småt, og da Trine døde den 10. februar 1917, måtte naboerne ordne begravelsen og den efterfølgende sammenkomst i Boddum forsamlingshus som en slags sammenskudsgilde. På den tid var det noget man stiltiende gjorde, for der var mange, som sad småt i det.

De to søskende drev ejendommen videre, men det blev ikke til så meget, når moderen ikke var der, til at holde dem til arbejdet, og den sidste tid, de boede der, bragte børnene oppe fra Snæver mælk ned til dem.

Ejendommen blev solgt til sammenlægning med naboejendommen Snæver, og de to søskende flyttede til et lille hvidkalket, nu forlængst nedrevet, hus ved Kallesandevej, beliggende ved skellet mellem Laurits Hansens og Kr. Korsgaards ejendomme (Kallesandevej 2 og 4). De flyttede deres få ejendele på en trillebør, men det må formodes, at de har kørt flere gange.

På sine gamle dage sad Peder Boddum oftest inden døre, og da han ikke gjorde så meget ud af barberingen, så hans ansigt nærmest gråt ud. Han havde også for vane, når han havde vendt skråen, at sende en sort spytklat hen på et bestemt sted på væggen, og efterhånden blev der en sort streg, hvor det var løbet ned.

Da de ikke kunne klare sig selv længere, fik de ophold på et alderdomshjem i Gjern.

Går man en skøn sommerdag op på en af højene i Skjelager, og lader øjet glide over det kuperede landskab, er alle spor slettet af historien for hundrede år siden på dette sted, hvorimod kæmpehøjene står som urokkelige beviser for en historie, der ligger over tusind år tilbage i tiden.

Kilder:
Forarbejder til Chr. V's matrikel 1688. Markbog m/ ekstrakt for Boddum Sogn, Refs Herred 1683. Rentekammeret, Rigsarkivet.
Folketællingen 1880, Boddum sogn, Rigsarkivet.
Geodætisk Instituts kort ca. 1880, Boddum, målestok 1:20.000.
Evald Tang Kristensen: Minder og Oplevelser, bd. 4, eget forlag 1927.
Dansk Folkemindesamling: Fotokopier af Evald Tang Kristensens originaloptegnelser.
Sognepræst Claus Olsen, Boddum: Div. kirkebogsoplysninger.
- samt, ikke mindst, mundtlige oplysninger velvilligt stillet til rådighed af pens. Gerda Christensen, Boddum samt Lisbeth og Magne Kjems Hove, Snæver, Boddum.

Med Fregatten »Jylland« på Middelhavstogt

Af Jens Laursens Togt i Udlandet 1873 - 74

Den 16. oktober 1873. Vi lettede om morgenen kl. 8 og sejlede igennem Øresund, smukt vejr til aften, men efter solens nedgang begyndte det at blæse lidt, og om morgenen den 17., var det stærk blæst, og vi krydsede mellem Skagen og Norge.

Den 18. - 19.-20. Rebet mersejls kuling og ingen land at se nogen steds for Vesterhavets tårnhøje bølger.

Den 22. Smukt vejr, og den 23. stærk storm og høj sø.

Den 24. og 25. Smukt vejr, den 26. smukt vejr og om aftenen gik vi ind i Kanalen mellem England og Frankrig. Det var et smukt syn at se de stolte engelske byer langs strandbredden, så klare og belyste i den stille aftenstund. Om aftenen den 27. ankrede vi ved Portland. Den dag var det prins Valdemars fødselsdag, og musikken spillede i 2 timer om eftermiddagen. Hvem der havde lyst kunne danse.

Den 28. fik vi kul og fersk vand, før vi lettede om aftenen kl. 8 og styrede efter Spanien til med god vind og smukt vejr.

Den 29. og 30. Fint vejr, den 31. havde vi klart skib med løst skydning, og 2 mand blev der såret ved uforsigtighed.

Den 1. november stærk blæst og urolig sø, det samme den 2. Den 3. mærsejlskuling, den 4. stærk storm, som rev det store mærsejl itu og knækkede den store mærseråe.

Den 5., 6. og 7. Sidevind og smukt vejr. Den 8. fik vi land i sigte på bagbords side hele dagen, og om aftenen ankrede vi ved Kadiz og blev i 5 døgn. Det var en meget smuk by at se fra søsiden, snehvide huse med flotte tage. Hist og her ragede et højt tårn som en konge over de andre bygninger. Gaderne var smalle og smudsige, arbejdsdyrene var mest mulæsler. Landet var ikke bjergfuldt, men det så heller ikke videre frugtbart ud.

Den 13. lettede vi og styrede efter Gibraltar, den 15. ankrede vi ved Gibraltar, en 1400 fod høj klippe, som er lige lodret på den ene side og så stærkt befæstet på den anden, at den er berømt som den stærkeste fæstning i verden, næsten uindtagelig.

Den 16. om aftenen kl. 11 lettede vi og gik ud fra Gibraltar, men den 17. i dagningen rejste der sig en voldsom orkan, så vi måtte krydse hele dagen i strædet mellem Gibraltar og Afrikas kyster, og på grund af den stærke storm og strømgang måtte vi atter søge ind til Gibraltar om aftenen. Vi måtte ligge for bakket fyr helt til den 19. til en forsikring om, at ankerkjæder-

ne ikke skulle sprænge. Denne dag forlod vi atter Gibraltar og prøvede for anden gang at sejle ind i Middelhavet.

Den 20. var det smukt vejr og sidst på eftermiddagen ankrede vi ved Mallorca. Den 21. og 22. ligeledes fint vejr, og da var vi i land for at se os om i den fremmede by, men der var ingenting, som er videre værd at bemærke. Den 23. sejlede vi i smukt vejr atter ud i det store Middelhav. Den 25. fik vi i det blikstille vejr atter land i sigte, og hvad mere var: Høje snebedækte bjerge kunne vi se, endskønt vi syntes, der hvor vi sejlede, var det ligeså varmt, som det er her i det lille skjønne Danmark en rigtid varm sommerdag, så vi ville næsten ikke tro vores egne øjne, at disse bjerge kunne være så høje og så kolde, at sneen ikke kunne smelte og afstå sin kolde, hårde natur for den varme, blide sol.

Den 26. Smukt vejr, om morgenen ankrede vi ved Alicanta, samme dag var vi i land. Heller ikke denne by var videre smuk, smalle og urene gader og en del af husene lidt forfaldne og mange af folkene var udklædte og barbenede, uden fodtøj. Den 27. lettede vi og sejlede. I fint vejr fortsatte vi rejsen. Landet var fortsat bjergfuldt hele vejen med undtagelse af nogle enkelte steder langs med kysten, som var bebygget hist og her med enkelte huse.

D. 1. december stærk storm, der rev i alle tre mærsejl, men gjorde ellers ingen skade, hverken på skib eller mandskab.

Den 3. om eftermiddagen ankrede vi ved Barcelona i smukt vejr. Den 4. var vi i land for at se os om. Det var en smuk by, den smukkeste vi havde set endnu på hele rejsen, husene høje og nette, gaderne brede og ordentlig brolagte. Der var store og skønne butikker af alle slags, folkene net klædte, droscher på gaderne, ja kort sagt alt næsten som i Kjøbenhavn.

Den 5. lettede vi igen og styrede efter Malta i fint vejr, som varede helt til den 9., men denne dag kom vi ind i stærk blæst med store hagl og snebyger. Vi krydsede mellem ubeboede øer og klipper, som farvandet er fuldt af imellem Sicilien og Afrika. Det er et meget farligt

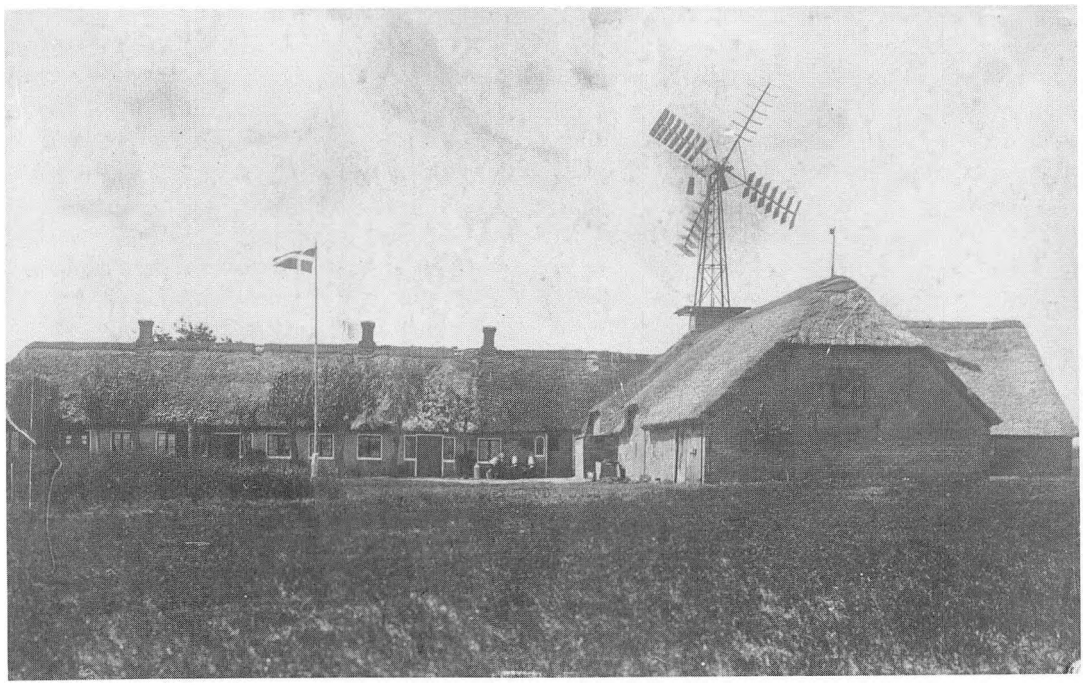

Ø. Søndergaard i Helligsø omkring 1900 - som Jens Laursen byggede om kort efter overtagelsen 1874. Bl.a. hentede han tømmer dertil fra strandauktionen i Thyborøn og roede det til Helligsø - slæbende efter båden.

sted for de søfarende. Næste dag fortsatte vejret uændret, men også tordenen rullede. Den 11. og 12. smukt vejr med milde regnbyger. Om eftermiddagen ankrede vi op ved Valetta på Malta. Den 14. havde vi landgang. Det var en meget interessant by at se, med de store fæstninger, som England har anlagt der, og så de mange havne og indskæringer, som går ind i byen allevegne, også ind mellem fæstninger eller forte, hvor deres orlogsskibe kan ligge sikker for overfald af nogen fjender. Jeg var inde i en meget stor, smuk kirke, som jeg hverken har set eller får at se magen til mere. Den var bygget af marmor fra nederst til øverst, og gulvet var af marmor i mosaik. Alting var så prægtigt, som man kan ønske sig at se. Tillige var jeg inde i en riddersal, hvor alle slags våben og rustninger var opstillet både fra ældre og nyere tid.

Den 15. om natten fortsatte vi turen og styrede efter Grækenland. Den 20. ved middagstid ankrede vi op ved Pirona, og samme aften var kong Georg og dronning Olga ombord for at hente prins Valdemar og byde os alle velkomne. Det var smukt vejr i de næste dage.

2. juledag blev det stærk storm om formiddagen. Denne aften holdt vi julegilde, Vinden var da løjet af igen. Kongen og dronningen med al deres tjenerskab overværede dette hos os.

Den 29. var vi i land til skarpskydning. Den 30. og 31. var vi til bakasse skydning. Nytårsaften var det smukt vejr. Vi havde landlov, byen var kun lille, men de fleste bygninger nye, så det så ud til, den havde steget højt i de sidste år. Landet var bjergfuldt og ufrugtbart så langt, som vi kunne se med undtagelse af et dalstrøg, som gik op til Athen, der lå omtrent 1 mil herfra. Denne dal var beplantet med kratskov og en del med hvede, som var grøn i denne tid, ligesom vores rug derhjemme.

Den 1. januar 1874. Året begyndte med stærk blæst og kulde. Den 3. var vi i land for at exercere, ligeledes det samme i de næste dage. Den 6. januar jævn regn, det var grækernes juledag. Den 8. sejlede vi til en bugt, hvor vi skulle skyde og have sejlmanøvre, nedfiring af bram og mærsestænger og alle roerne til doks. Den 10. skød hver mand af skolen 3 skud (i alt

Jens Laursen med sin unge brud Ane Christine Clemmensen 1874.

300 skarpe skud), og samme eftermiddag lettede vi igen og gik ind til Pirvus, hvor vi gik i land for at exercere og havde bagefter landlov.

Grækernes nytårsdag, den 13. januar, var det smukt vejr.

Den 15. havde vi kongens og dronningens sidste besøg. De var herude med prinsen. De sagde farvel til os alle. Den 16. lettede vi anker og forlod Grækenland for sidste gang. Den 17. havde vi skydning med granater, jeg tror ca. 400 skud.

Den 18. januar ankrede vi ved Smyrna i Lilleasien. Det var en nogenlunde smuk by. En lang strækning langs kysten så det meget frugtbart ud, efter hvad vi kunne dømme, var der store haver og enkelte steder småkrat eller plantager, som så grønne og smukke ud. En stor, gammel ruin af en fæstning eller borg lå oppe på toppen af en klippe, som vi var oppe at se, og som var storartet med alle disse underjordiske gange, der var. Den 20. sejlede vi videre kl. 5 om morgenen med kurs mod Alexandria. Dagen efter smukt vejr, og om aftenen havde vi brandalarm. Den 24. nåede vi Alexandria og havde landgang. Den 26. sejlede vi videre og havde nogle dage med stærk,

orkanagtig storm og bygevejr. Den 2. februar smuk, men hele tiden byger og modvind. Den store orkanagtige storm rev fokken itu og knækkede krydsvråen. Stormen fortsatte, og den 6. blev formærssejlet revet itu, og samme dag forliste vi bagbords slup. Den 8. smukt vejr med urolig sø. Den 9. om eftermiddagen rejste der sig en stærk storm, der rev det store mærssejl itu. Den 11. smukt vejr og endelig fik vi land i sigte efter 14 dages forløb. Det er lang tid på så kort en rejse. Om aftenen måtte vi på grund af mørke og stærk strømgang ankre op ved Siciliens Kyst. Kl. 2 lettede vi og kom til Messina om morgenen den 12. Der var stærk kulde, og sneen lå helt ned midt på bjergene. Om eftermiddagen havde vi landlov.

Den 13. lettede vi igen, og turen gik efter Neapel til. Vi kunne den dag se det ildsprudende bjerg, Etna, og den vulkanske ø, Strymbol kom vi på ½ mils afstand nær forbi, det var et smukt syn at se den store skorsten, som udstøder de tykke røgskyer ude i havet.

Den 15, nåede vi til Neapel og ankrede op i smukt vejr med jævn regn. Den 17. blæste det. Vi havde landlov. Det var en uhyre smuk by, den største del af husene høje og smukke, men alligevel hersker der den største dovenskab og fattigdom. Tiggere eller betlere går i store dyn-

TEKNISKE DATA: Bygget 1857-1862 på Nyholm (Holmen), København, som byggenummer 48 til Den Danske Marine. Kølstrakt 11/6 1857. Søsat 20/11 1860. Afleveret 15/5 1862.Type: Dampskruefregat. 44 kanoner. Bygget af eg. Længde over stævne: 226,0 engelske fod. Bredde: 43 engelske fod. Største dybgang i engelske fod: 19,0. Deplacement (Tonnage) 2450 brt. Master: Fokkemast, stormast og krydsmast. Sejlføring: Forsejl: Jager, Klyver, forestængerstagesejl, fokkelæsejl, fokkestagesejl. Fokkemasten: Forebovenbramsejl, forebramsejl, to forebramlæsejl, foremærssejl, to foremærslæsejl, fok, foregaffellæsejl. Stormast: Storebovenbramsejl, storebramsejl, to storebramlæsejl, storemærssejl, to storemærslæsejl, storsejl, storegaffelsejl. Krydsmast: Bovenbovenkrydssejl, bovenkrydssejl, krydssejl, bommesan.
Samlet sejlareal: 18.600 kvadratfod. Maskine: to lavtryksdampmaskiner på ialt 1300 IHK. Fire kulfyrede kedler. Besætning: 405-437 mand.

1857 - Fregatten Jylland - Orlogsmarinen
Fra »Under sejl og med motor« af Erik Danneshoe

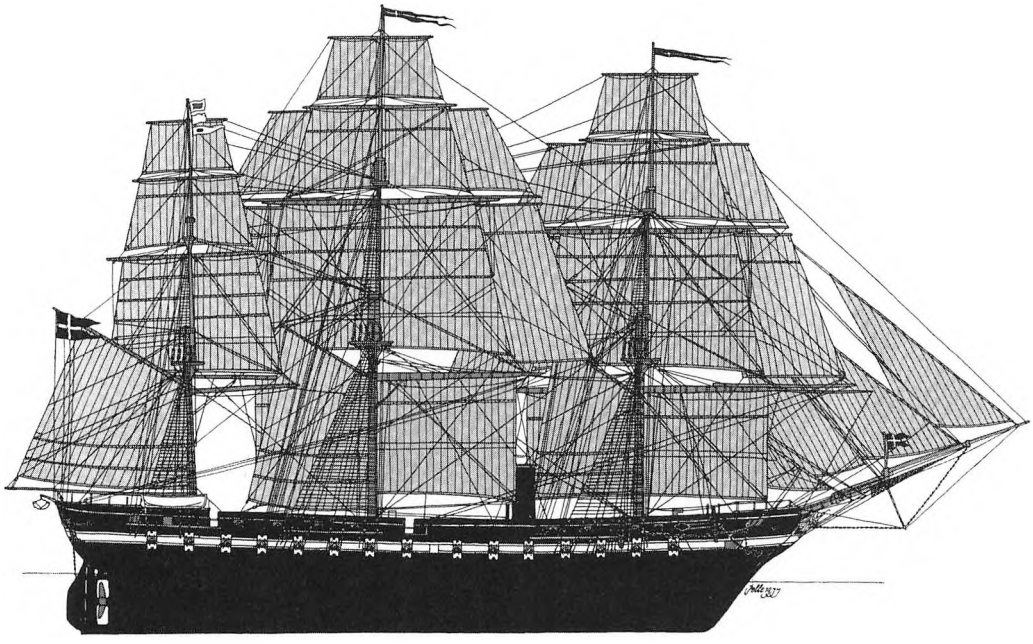

ger og plager folk. Vi lå til ankers lige ud for Vesuv.

Den 18. sejlede vi videre til Livorno, hvortil vi nåede den 20. Efter landlov lettede vi igen og sejlede videre i smukt vejr.

Den 1. marts nåede vi Gibraltar om formiddagen og efter at have ankret der, gik turen videre kl. 8 om aftenen efter England til. Det blev en sejlads gennem al slags vejr, inden vi nåede Koves i England, hvor vi ankrede op om eftermiddagen den 11., hvor vi fik 4 nye både. Vi sejlede videre om eftermiddagen og styrede efter vort fædrene hjem.

Den 16. om morgenen kl. 7 kom vi Skagen ind, og om aftenen ankrede vi omtrent ud for Gilleleje på grund af stærk tåge og mørke. Den 17. op på formiddagen kunne vi igen lette og gik til København, hvor vi ankrede op inden Reden om eftermiddagen kl. 3, og samme dag var kongen og dronningen ombord hos os for at hente deres søn og byde os alle velkommen hjem.

Den 20. om formiddagen lettede vi igen og gik ud med flådeadmiralen, om eftermiddagen ankrede vi ude mellem Vedbæk og Hveen, den 21. smukt vejr. Om formiddagen havde vi klart skib, skarpskydning og sejlmanøvre, hvorefter vi atter gik til København. Den 22. lossede vi kugler og krudt, og om eftermiddagen gik vi ind til Flådens Leje.

Da den unge Jens Laursen var indkaldt ved søværnet 1873-74, deltog han i et længere togt, som han beskrev i sin dagbog, med en fin, sirlig skrift, her nu »oversat«.

Jens Laursen var født 15. august 1850 og døde den 9. marts 1927. Efter sit giftermål med Ane Christine Clemmensen, byggede de Øster Søndergård i Helligsø, som stadig er i slægtens eje, idet sønnen, Laurits Peter Laursen, førte gården videre og efterfulgtes af sønnen, Jens Chr. Laursen. I dag ejes gården af 4. generation, den unge Jørgen Laursen.

Heltborg Mølles fredning i 1950

Niels Stauersbøl nedskrev på sine ældre dage erindringerne om Heltborg Mølle, der skulle rives ned, men som han købte og fik fredet og de problemer, der var ved istandsættelsen.

En morgen, da jeg skulle til Boddum på tømrerarbejde, mødte jeg vognmand Magnus Kristensen, der fortalte, at han næste dag skulle ned til møllen, som skulle rives ned og bruges til pindebrænde. Det var cementstøber Nicolajsen i Heltborg, der ejede møllen, men det kunne ikke længere betale sig at holde denne i gang. Otto Nielsen, der var møllerkarl i nogle år, fortalte, at der kun kom 800 tdr. korn til formaling årlig. Betalingen var 1 kr. pr. td., og de 800 kr. strakte ikke til nye sejl og anden vedligeholdelse. Så købte jeg møllen af Nicolajsen for 600 kr. Jeg begyndte derefter at reparere den. Hatten var meget utæt, en del af den blev fornyet og tækket med vandtæt, tjærefri pap, mange spån og en del brædder til loft over kælderen blev fornyet. Jeg talte med købmand Nielsen og 12 - 14 andre, der ville være med til at ofre 3000 kr. på istandsættelsen.

Vi henvendte os til fredningsnævnet for at få det til at overtage møllen. Dette blev afslået med henvisning til, at de havde så meget at arbejde med. De bad os om selv at gøre en indsats vedrørende møllen. Vi gjorde nu det bedste, vi kunne i 4-5 år. Gælden var vokset til 3000 kr. Købmand Nielsen kom med den ide, at vi lod møllen brandforsikre som møllebarak, hvilket var en del billigere. Derefter måtte vi ofre endnu 3000 kr. mere på møllen. Flere og flere fik andele i møllen ved medlemsskab, for hvilket de betalte 15 kr. om året, og vi gjorde, hvad vi kunne for at holde møllen nogenlunde vedlige. Otto Nielsen var en brav hjælper. En dag fortalte Otto Nielsen, at han i det stille vejr hørte, at mølleren, der boede lige overfor, var død. De havde et par køer, der skulle på

Heltborg gl. mølle v/Ejner Madsen, Landevejen 55, Heltborg, 7760 Hurup

græs, og det kneb for enken at styre disse lidt ustyrlige køer. Hun sagde da til køerne: »I sku' gyvtes sku' i - så var i et så kovte«.

Sådan hengik nogle år. Der havde været en toldkop af kobber på møllen, men det forlød, at den var solgt til en jernhandler. Jeg besøgte nu møllerkonen, som boede i Bedsted, for at spørge, om hun kunne oplyse noget om, hvor toldkoppen befandt sig. Svaret var desværre negativt. Senere, da jeg atter var i Boddum at lave tømrerarbejde på en gård, ville jeg knap tro mine egne øjne. Der stod 2 tønder med grutning og i den ene lå den kobbertoldkop, som vi manglede til Heltborg mølle. Gårdmanden blev tilbudt en ligeså god af eg, men det kunne han ikke tænke sig. Næste dag blev jeg tilbudt toldkoppen imod at lave en tilsvarende i træ, men på den betingelse, at den ikke måtte sælges, men kun gives til møllen. Grunden var, at vi lige var begyndt at handle med

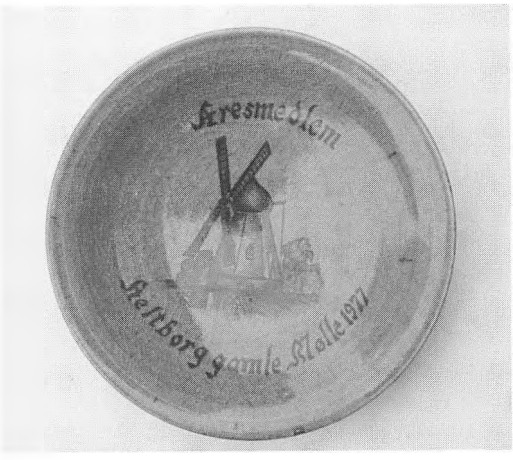

Platte med motiv af Heltborg Mølle. Foto: Chr. Christoffersen.

antikviteter. Jeg var glad for de ord, og møllen fik sin toldkop, hvilket er noteret i møllebogen. Jeg fæstede den til én af kværnene med lænker og lås. Senere blev toldkoppen opbevaret hos formanden. Der er også blevet fremstillet en platte med møllen på i anledning af købmand Nielsens jubilæum. Han fik under første verdenskrig lavet mel på møllen, da der var stor mangel på dette.

Niels Stauersbøls sidste bemærkning er en stor tak til dem, der arbejder videre med møllen og dens bevarelse.

En tilføjelse senere, den 25. marts 1984:

Toldkoppen stammer fra den gamle Bjørndal Mølle på Thyholm, beliggende nær Uglev. Thylands Bank forærede 200 kr. til møllen. Det gik herefter godt. En stor del af beboerne er nu med til at bevare Heltborg Mølle.

Niels Stauersbøl var født 10. januar 1896 i Gettrup, søn af Laust Stauersbøl (se Sydthy Årbog 1984), han døde i Hurup 16. februar 1985.

Nogle erindringer fra min barndom og ungdom

Af Olaf Nørgaard, Skivevej 9, 7500 Holstebro

Mine forfædre

Min slægt har dybe rødder i Thy. Her er de fleste af mine forfædre født, her har de levet hele deres liv, og her har de fundet deres sidste hvilested.

Min far er født på gården »Grim-Nørgaard« i Gjettrup, hvor hans slægt har boet siden 1606. Min mors fædrene slægt stammer fra Skjoldborg, den mødrene fra Lyngs, Ydby og Helligsø. Medlemmer af den mødrene slægt sad omkring 1650 som fæstebønder på »Gadegård« og »Helligsøgaard«.

Kun få af slægten er født uden for Thy. Af dem bør nævnes min tipoldefar Anders Christensen Kirkegaard, født i Hanning sogn, Ringkøbing amt, og hans hustru Ane Cathrine Wolfram, født i Lemvig.

Anders Kirkegaard var født på landet, men han forlod landbruget i en tidlig alder og endte som herredsfuldmægtig i Vestervig. Hans svigerfar, Jakob Wolfram var nålemager og parykmager i Lemvig. Alle de andre forfædre var landmænd, nogle af min mors slægt tillige håndværkere. De har alle siddet på mindre gårde, nogle få på husmandssteder, men ingen af dem har haft så meget hartkorn, at de har været berettiget til at blive kaldt proprietærer.

Barndomshjemmet

»Øster Helligsøgaard«, Skærdalvej 6, Helligsø er en udflyttergård, bygget på parceller, som var købt og samlet af min oldefar, Christen Jensen Ettrup. De første bygninger blev rejst i 1856, men byggeriet blev først helt afsluttet i 1881. Da blev den første lade revet ned og erstattet af en større og mere moderne med kørelo i sydsiden.

Både Christen Ettrup og hans søn Jens Etrup var tømrere, Jens Ettrup tillige smed. De kunne altså selv lave en stor del af arbejdet på

den nye gård. Jens Ettrup blev gift 11. november 1856, og de nygifte flyttede straks ind på »Øster Helligsøgård«, hvor de to generationer boede sammen indtil 1873. Dette år fik Jens Ettrup skøde på gården, og hans forældre flyttede ind i et lille hus, der var rejst på den vestlige del af marken. Denne parcel blev senere skilt fra, og gården havde dermed fået den størrelse, som den har haft siden: 18 hektar og 3½ tønde hartkorn.

Mine forældre, Peder Pedersen (Nørgaard) og Ane Jensen (Ettrup) blev gift 29. april 1900. De boede først nogle år i »Lille Troelsgaard«, Flarup, Ydby sogn; 15. april 1904 flyttede de ind på »Øster Helligsøgaard.«.

De havde da 3 børn og søskendeflokken voksede efterhånden til 8, den ældste født 1901, den yngste 1915.

Helligsø sogn

I tyverne bestod dette sogn af omkring 20 gårde, 30 husmandssteder og 10 jordløse huse. De fleste af gårdene var på størrelse med »Øster Helligsøgaard« og kun 3 var så store, at de kunne kaldes proprietærgårde. Det var Gadegaard, Helligsøgaard og Nørgaard.

Skolen og præstegården lå tæt ved kirken; her boede degnen og præsten. Nede ved fjorden boede 3 fiskerfamilier, desuden var der i sognet en tømrer, en grovsmed og 2 murere. I de jordløse huse boede der arbejdsmænd, i et par af husene syersker.

Den eneste industri, der fandtes, var et noget gammeldags teglværk. Det var ved at blive moderniseret.

Helligsø sogn var altså på denne tid et rent bondesamfund. Levefoden var lav, og det kan bedst illustreres med nogle eksempler.

I løbet af tyverne var der kun 8, der fik bil, nemlig præsten, degnen, de 3 ovennævnte proprietærer og 3 andre gårdmænd.

Elektricitet til kraft og belysning blev installeret 1914, men kun hos gårdmændene og enkelte husmænd. De fleste af husmændene og beboerne i de jordløse huse sad ved petroleumslampen langt ind i trediverne og fyrrerne.

De første radiomodtagere kom i 1925 eller 1926, men selv denne billige luksus trængte meget langsomt igennem.

Men selv om levefoden var lav og indtægterne mange steder kun rakte til føden og den mest nødvendige beklædning, havde man ikke indtryk af virkelig fattigdom noget sted. I hjemmene var der rent og pænt, arbejdstøjet var lappet og bødet, men alle havde et pænt sæt tøj til brug på søn- og helligdage.

Badeværelse fandtes selvfølgelig ikke noget sted, men den almindelige hygiejne må alligevel have været høj; jeg erindrer i hvert fald ikke fra min skoletid, at nogle af kammeraterne havde lus eller fnat.

At der her i landet findes et virkeligt proletariat, som bor i elendige boliger, får en dårlig kost, går i snavset, laset tøj og er plaget af smudssygdomme, er en opdagelse, som jeg har gjort under min senere virksomhed i de store byers fattigkvarterer.

»Indre Mission« var bragt til sognet 1880-1890 af den daværende præst, J. Th. Løgstrup, og den havde grebet befolkningen stærkt. Der var en del af beboerne, der ikke sluttede sig til denne retning, men dem hørte man meget lidt til. Det var »Indre Missions« tilhængere, der var de ledende, og de udfoldede en stor aktivitet med møder i hjemmene og i missionshuset, med søndagsskole i kirken, med juletræ for børn og voksne i missionshuset og med udflugter for børn og voksne om sommeren. »Indre Mission« var også stærkt virksom i afholdssagen, og på grund af denne aktivitet var Thy næsten fuldstændig tørlagt. Ved gilder i hjemmene blev der kun drukket sodavand og afholdsøl.

Af andre kulturelle aktiviteter var der næsten intet. I Gjettrup skole var der et lille bibliotek med vistnok et par hundrede bind. Skolegangen var den på landet almindelige med deling af eleverne i to klasser, ældste og yngste klasse. De fleste børn gik i skole 7 år, enkelte 7½.

Også skolebørnene havde deres årlige udflugter, transportmidlet var gårdmændenes arbejdsvogne, der blev forsynet med brædder lagt på tværs som sæde. Udflugtsmålet var i nærmeste omegn, Ashøje eller Vesterhavet. Fra og med 1922 foregik skolebørnenes udflugt med jernbane, og udflugtsmålene var lidt fjernere: Skive, Viborg, Esbjerg og Aarhus.

Livet på »Øster Helligsøgaard«

De bygninger, som mine forældre flyttede ind i, var rejst i tiden 1856-1881. I 1912 blev der bygget nyt stuehus og en ny østlænge med bageovn, karlekammer, hestestald og kostald. Laden og vestlængen blev stående, men den sidste blev forlænget mod nord og indrettet til svinesti, vognskur og tømrerværksted. I 1914 blev der indlagt elektricitet til kraft og lys, og der blev anskaffet tærskemaskine, kværn, hakkelsemaskine og roeskærer.

I tyverne havde vi 3 heste, 8 køer, 12-14 ungkreaturer, 1 eller 2 grisesøer, skiftende antal fedesvin, et par får, 20-30 høns og sommetider gæs og ænder. Gårdens drift var som på de andre gårde i sognet, dog med mindre mekanisering, f.eks. blev vandet pumpet op med håndkraft, og vi fik først selvbinder i 1930.

Indtil 1915 var der både karl og pige på gården, men fra og med dette år blev alt arbejdet klaret af familien. Efterhånden som børnene blev ældre, kunne de ikke alle beskæftiges i hjemmet og de ældste tog da plads på andre gårde. Pligterne gik derefter på omgang, således, at der altid var en af pigerne og 2 af drengene hjemme.

Deltagelse i det daglige arbejde begyndte i 10-årsalderen. Arbejdsbyrden var ofte stor, og det kunne sommetider knibe med at udføre det arbejde, som var pålagt os.

At børnene deltog i det daglige arbejde var almindeligt på alle de mindre gårde, og den arbejdsbyrde, der hvilede på os, var ikke større end den, der hvilede på vore skolekammerater.

Nutidens mennesker ville sikkert karakterisere det daglige arbejde som ensformigt og sløvende, der kunne jo ofte gå flere dage, hvor de voksne ikke kom uden for gårdens grund.

Familien Nørgaard, fotograferet 1918. Børnene i bageste række, fra venstre: Karen, Kirstine, Jens og Poul. Børnene i forreste række fra venstre: Marie, Olaf, Emanuel og Ejnar.

Af faste daglige gæster var der kun mælkekusken og postbudet; de havde i reglen noget at fortælle, og det samme gjaldt de skolesøgende børn.

Alle disse nyheder var fra sognet og den allernærmeste omegn. Hvad der skete i den store verden fik vi først at vide med »Thisted Amts Tidende«, og det var oftest med 1 eller 2 dages forsinkelse.

Far var venstremand, og både han og mine ældre brødre fulgte ivrigt med i, hvad der skete på Christiansborg. Betydningsfulde politiske begivenheder blev flittigt drøftet og kommenteret, men det skete altid i stor fredsommelighed. Der blev ofte drøftet politik med vores nabo mod syd, statshusmand Anders Larsen, der var konservativ, men også disse diskussioner skete i en venskabelig og fredelig atmosfære.

Far fulgte interesseret med i, hvad der skete i Sønderjylland, og jeg erindrer tydeligt de mange samtaler og diskussioner omkring afstemningen og genforeningen i 1920.

Vore forældre var som næsten hele sognet stærkt grebet af »Indre Mission«. Der blev som i alle andre hjem læst bordbøn, og ved et af måltiderne, i reglen morgenmåltidet blev der læst et stykke i en husandagtsbog. At vi børn gik i søndagsskole blev anset for en selvfølge, men der var aldrig tale om nogen tvang, hverken, da vi var børn eller senere.

Vi var i en tidlig alder blevet vænnet til arbejde i landbruget, og dette arbejde og skolearbejdet tog en stor del af vores tid. Men på en gård, hvor der er samlet så stor en flok børn og unge, vil der ikke blot blive arbejdet, der vil også blive leget. Og vi havde mange herlige legepladser. Først og fremmest bedstefars store, gamle lade, hvor vi foretog mange, ofte livsfarlige klatreture i bjælkerne. En anden legeplads var beplantningen omkring lergraven på østmarken. Her klatrede vi i træerne og svang os fra stamme til stamme på de stejle skrænter.

I frostvintre var lergraven en herlig skøjtebane og skrænterne omkring den var forvandlet til kælkebakker. På disse bakker kørte vi ikke blot på slæde, men også i den store kane. Den kunne rumme det meste af flokken, og hvis føret var godt, kunne farten blive ganske stor. At slæbe kanen op igen var ikke nær så morsomt, men med fælles hjælp lykkedes det altid.

Allerbedst gik legen, når vi børn var alene, hvad der skete af og til, når vore forældre besøgte mors brødre i Sundby og Nykøbing. Så snart vore forældre var ude af syne, var legen i gang, ofte temmelig vildt og ofte til fortvivlelse for de to ældste, der jo havde ansvaret for, at arbejdet blev gjort, og at der ikke skete alt for mange ulykker.

Til børnenes fornøjelse hørte også fiskeri i den å, der dannede skel mod Ydby sogn. Ofte vandrede vi med fiskestang og stangjern den lange vej ud til søen og fjorden. Glæden ved dette fiskeri var stor, men det var ikke på grund af udbyttet. En gang imellem kunne vi stange en ål, men på fiskekrogen fik vi aldrig bid.

En fornøjelse, som ikke må glemmes, var arbejdet i gårdens tømrerværksted. Redskaberne var sparsomme, en høvlebænk, sav, hammer, knibtang og bor. Altsammen arvet efter bedstefar, og derfor meget gammeldags og primitivt. Dette var nærmest en fordel, for disse gamle redskaber var vanskelige at ødelægge, og adgangen til at bruge dem derfor ubegrænset. I den gamle tømmerstue, som vi kaldte den, har vi tilbragt mange glade timer. Vi havde meget lidt legetøj, og vi måtte derfor prøve på at lave noget selv.

Af underholdning for børn havde vi meget lidt. Vi holdt gennem mange år »Børnevennen«, »For mine små Venner« og »Familie-Journalen«. I skolen kom der af og til omrejsende, der for en ringe betaling fremviste film for børnene. Indholdet af disse film må have været lidet interessant, og det kan ikke have gjort noget dybere indtryk. Selv om fremvisningen blev anset for en stor begivenhed, der blev drøftet i flere dage, kan jeg ikke huske den mindste smule af indholdet. Men der er andre begivenheder og anden underholdning, som jeg husker bedre.

I de lange vinteraftener, når far var færdig med avisen og havde sat sig hen i den store lænestol ved kakkelovnen, skete det ofte, at min yngre broder og jeg kravlede op på hans knæ

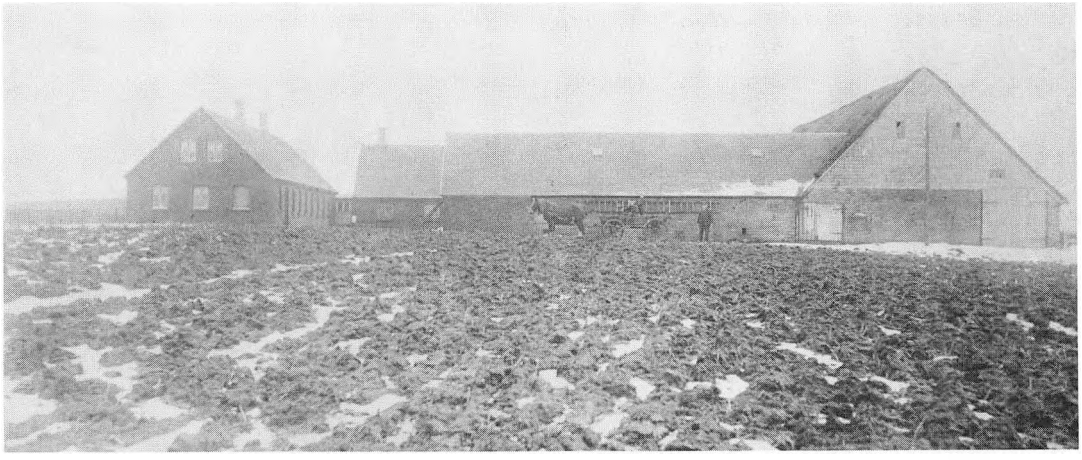

»Øster Helligsøgaard« 1916. Set fra vest.

og bad ham: »Fortæl en historie«. Det var en opfordring, der ikke behøvede at gentages.

Far elskede at fortælle, og han havde den for en fortæller værdifulde egenskab, at han levede med i det, han fortalte. For os var det, som om vi så begivenhederne ske lige for vore øjne.

Og hans repertoire var stort og broget. Her var historien om Sampo Lappelil og hans lille ren, om Kristoforus, der kun ville tjene den stærkeste, om Sankt Laurentius og hans kirkebyggeri. Her var almanakhistorier, fortællinger fra danmarkshistorien, fortællinger fra soldatertiden og om livet i »Grim-Nørgaard« i gamle dage. Hvis noget af en historie var glemt, kunne der nemt digtes noget til, og det tildigtede var ofte bedre end det, der var glemt.

Efterhånden som børnene blev ældre, kunne de ikke alle beskæftiges i hjemmet, og de ældste tog da plads hos naboerne. De 3 ældste var på Børkop højskole i 1920, 1923 og 1924, og de tog derefter plads på fjernere egne, i Aarhus, på Børkopegnen og Aabenraaegnen. De ældstes besøg i ferier og på fridage var en kærkommen afveksling i de hjemmegåendes lidt ensformige tilværelse. De små lyttede med undren til de stores beretninger om alt det, der skete i den store verden, og de store vandrede rundt på marken og i bygningerne, hvor de opfriskede minderne fra barndommen.

Flytning til Gjettrup

Fra omkring 1920, d.v.s. al den tid jeg kan huske, havde der været vanskelighed med at få det hele til at løbe rundt. Udgifterne var altid lidt større end indtægterne, og det betød, at gælden voksede fra år til år. I 1930-1932 kom der et stærkt fald i prisen på landbrugsprodukter, og indtægterne blev derved så små, at gården ikke længere kunne forrentes. Under denne uheldige udvikling blev far i maj-juni 1931 meget syg, og sygdommens følger var så alvorlige, at han fik tilkendt invaliderente.

I oktober 1932 måtte familien forlade gården, og vi flyttede ind i et lille lejet hus i Gjettrup, Ydbyvej 114.

Hvad det betød for os at miste »Øster Helligsøgaard« skal ikke beskrives her. Det kan kun forstås af den, der selv har set sin fødegård blive overtaget af fremmede. Flytningen medførte en stor ændring i familielivet, idet der jo ikke længere var brug for børnene derhjemme. Far og mor var nu alene for første gang i deres ægteskab.

Det lille hus på Ydbyvej blev nu vort mål i ferier og på fridage, og vi vænnede os lidt efter lidt til de totalt forandrede omgivelser. I marts 1936 købte den ældste, Poul, et husmandssted lidt nord for Gjettrup kirke, far og mor flyttede med derom, og her boede de 3 sammen indtil 1955. *Fortsættes.*

Skoleklasse, Hurup 1917

1. *Martin Kristensen*
2. *Peter Simonsen*
3. *Dagny Juhl*
4. *Kirstine Jensen*
5. *Helene Steffensen*
6. *Katrine Ringgård*
7. *Hilda Saxo Kirk*
8. *Stine Lodahl*
9. *Signe Kristensen*
10. *Elly Laursen*
11. *Marie Pedersen*
12. *Sigrid Søndergård*
13. *Martin Pedersen*
14. *Ida Søndergård*
15. *Lærer Kjeldgård*
16. *Jørgen Sørensen*
17. *Holger Hove*
18. *Jacob Pedersen*
19. *Arnold Bisgård*
20. *Kristian Sørensen*
21. *Else Andersen*
22. *Marie Kristensen*
23. *Dagmar Gilling*
24. *Anders Stentoft*
25. *Johannes Balsby*
26. *Laurits Brændgård*
27. *Laurits Kammersgård*
28. *Julius Grønkjær*
29. *Anders Høgholm*
30. *Gunnar Jensen*
31. *Johannes Madsen*
32. *Lærer Sørensen*
33. *Osvald Vestergård*
34. *Lærer Johannes Kappel*

Tingsvinder fra 1638-1716 om Agger sogn

Af Elly Mardal Burhøjgårdvej 2, Boddum, 7760 Hurup

Disse gamle Vinder *(= gl. ord for vidner)* ved tingene fra 1638 til 1716 fortæller om livet og om de tvister, der var her på egnen for 300 år siden. Desuden beviser disse vinder, hvor Tåbel å havde sit udløb fra Flade sø, før kanalen blev opkastet i 1600-tallet. Ligeledes at Agger sogn var delt, kun den nuværende Agger by hørte til Refs herred og Vestervig, medens resten af sognet lå i Hassing herred.

Tingsvinde 1716 om Agger sogn

En stævning fra Valentin Beyer, Damsgård i Grurup, kongelig herredsfoged om at producere en jordbogsoplysning, til at melde om Agger sogns hartkorn, der består af mange byer, ved Vesterhavet i klitten, hvor befolkningen lever af fiskeriet ved kongens forstrande, og da ingen siden Landmålingskommissionen haver eller nyder nogen contributioner eller snart ved noget om dem at sige, da dog sådanne forfarne søfolk i disse tider vel kunne være deres majestæt nyttige, det som der foregives ham af vrang og imod sandhed, det er det som herredsfogden nu skal andrage om for kongen, og derfor vinde for tinget, hvor vidnerne langt bedre kan forklare og beskrive dette, end assessorens måde at gå i rette og uden bevis beskriver om ærlige folk, som efter indvarsel og ikke som efter hans tyske ved Vestervigs actors tordenslag, at forskrække vidnerne. Denne strid imellem assessor Mollerup og amtmand Birchenbusch hans fuldmægtig Sr. Claus Armandinger og etatsråd Helt, som herredsfoged Beyer er blevet befalet af stiftamtmand Baron Gersdorph i Ålborg og om Christen Pedersen, så de nu måtte erklære at det kongelige benådningsbrev af 3. september 1706, som han begærede måtte læses og indføres, hvorfor der hjemledes forhør, Thisted 15. maj 1716.

Derpå blev fremlagt fra velærværdige magister Holger, der er sognepræst og provst i Snedsted hans beretning: at i Agger sogn, som består af nogle byer ude ved Vesterhavet i de 37 år han har været præst og provst i herrederne her i Thy, ej andet er svaret end under Hassing herred med undtagelse af Ø. Agger indtil assessor Mollerup blev ejer heraf og for nogen tid siden har lagt det under Vestervig Birketing, og går der en stor å, som kaldes Tåbel å, som holdes for ret skel imellem Vestervig Birk og herredet, da åen i gamle dage gik vesten om Ø. Agger, er det blevet sagt mig af en herboende bonde i Snedsted by, Niels Nielsen, som i 20 år har været tjener til Vestervig, og har i denne tid svaret under Hassing Refs herredsting. Og som herredsfoged salig Povel Risum og salig Willads Povelsen i deres levende live har sagt mig, at Agger sognefolk gav dem fisk i deres løn. Så sandt hjælpe mig Gud og hans hellige ord. Signeret Holger Sørensen Schandorph. Herimod protesterede Chr. Pedersen, det skulle være mundtlig, idet der henvistes til domsforlig af 10. oktober 1699.

Som beskikket fremstod derefter Chr. og Søren Christensen begge af Visby, samt Jens Gadegård i Heltborg tillige med Peder Nielsen sammesteds, Niels Madsen, Chr. Uhrbrand, Anders Nielsen, Ole Smed og Jens Larsen alle af Visby, som frembar for svogeren Peder Nielsen, Visby, alle bekræftede dette med deres ed, hvilket også Jens Larsen af Smerup bekræftede at Agger, Ålum og V. Agger var søgt med dom at komme til Hassing Ting, som salig Willads Povelsen også havde sagt.

Chr. Pedersen spurgte; hvoraf de kunne vide dette, at Agger sogn har svaret til Hassing Ting? Dertil svarede disse, at deres forældre og andre gamle mænd haver sagt, at Agger lå til Hassing Ting, og det var dem ikke vitterligt at nogen af Agger sogn har været stokkemænd ved Hassing Ting i deres tid.

Endnu kom Chr. Nielsen i Elstedgård, Jens Larsen, Elsted, Peder Bertelsen, Årup, Claus Christensen, Gjersbøl, Chr. Jepsen, Snedsted,

Jens Nielsen, Elsted, som også frembar Rasmus Nielsen, der lå syg hans svar. Chr. Pedersen spurgte dem: hvorfra de vidste noget om Agger sogn. Claus Christensens svar, han havde tjent på Vestervig, og da søgte Agger til Hassing Ting undtagen Ø. Agger. Han havde dog ikke været med herredsfogden og vidste derfor ikke om de gav ham noget til hans løn, ej heller husker han, hvem der var stokkemænd derude.

Peder Bertelsen oplyste at han hørte under Koustrup, som herredsfoged Willads Povelsen havde i forpagtning. Han vidste at Willads Povelsen da tog til Agger og fik fisk til løn. Det er nu 23 år siden, men der var ingen stokkemænd af Agger sogn, videre forklarede han, at da kong Frederik den tredie blev hyldet til konge, da udnævntes af herredsfogden følgende mænd: herredsfoged P. Resen til Hassing herred, Lars Visby og Jens Mogensen i Skyum, Henrik Krøger i Hørsted til at sværge kongen, da han blev hyldet til arvekonge, da blev Agger sogn lagt til Lars Visby at give ham sin betaling for sin rejse, men om Ø. Agger var inddelt derunder vidste han ikke, hvilket hans kones fader, som var en af de trende mænd, har fortalt ham, og han så også selv sedlen, som de var delt efter.

Peder Nielsen, Snedsted på egne og sin faders vegne tilstod sit gjorte vidne i ét og alt.

Chr. Pedersen, Chr. Larsen, Anders Sørensen, Jørgen Pedersen og Jens Andersen, som også på Chr. Pedersens vegne, da han lå syg, bekræftede i ét og alt de forrige vidner.

Lars Larsen, Harring og Chr. Nielsen i Harringhedegård vandt deres ed, at hans moder havde sagt til ham, at såsom hun var født i Tåbel, at Tåbel å i gammel tid gik vesten om Ø. Agger og da hørte Ø. Agger til birket og det der lå vesten for hørte under Hassing herred, hvilket moderen husker i 65 år. Det samme kunne samme gamle kones datter bekræfte. Hun kunne heller ikke svare på, hvad løn herredsfogeden fik, da ingen var med ham i Agger, når han hentede sin løn.

Bolle Povelsen, Kallerup på Thyholm, vidste heller ikke noget om lønnen til herredsfogden.

Fra Helligsø var det følgende, der blev afhørt, nemlig Iver Madsen, Anders Madsen, Anders Pedersen, Niels Pedersen, Erich Larsen, Peder Andersen, Søren Christensen og Chr. Andersen, der alle var beskikkede.

Niels Pedersen først om den tid han var tingmand ved Vestervig Birk, fortalte at den tid han var tjenende til Vestervig, da var de 8 mand, som var tjenende til Vestervig i 17-18 år. Tilforn havde de betalt til herredsfogden i Refs herred, indtil assessor Peder Nielsen lagde det til birket for ca. 9 år siden. Agger sogn vidste han intet om, de øvrige mænd, svarede ligeledes, at de kun havde været ved tinget 1707 - 1710 - 1711 og 1713 i de sidste 9 år. De vidste ikke, hvor længe det er siden Vestervig tjenerne blev lagt til birket, men det er dem vitterligt, at de før har svaret til Refs herred, dog ikke hvor længe det er siden.

Derefter var det Bertel Olesen af Skovsted, der bekræftede, at han nok vidste, at Agger sogn har lagt til Hassing herred, hvilke processer, der er ført til ting ved han ikke, uden med strandet gods, som amtmanden og strandforpagteren kunne have med at gøre, og da søgte de Hassing Ting.

Tåbel å angående, havde han fra gammel tid hørt skulle have sit udløb vest om Ø. Agger, og V. Agger skulle lige til Bjerget og vesten for høre til Hassing herred. Han har også hørt sige, at åen gik vesten om Ø. Agger. Selv havde han været strandfoged, medens han boede i Sveigård, og da med andre strandfogder søgtes der til Hassing ting. Det er ca. 16 år siden, han forlod gården, men han har fået sin føde af Sveigård i 47 år og af disse været strandfoged i de 27 år. Da blev der af Agger forstrande ført processer ved Hassing Ting.

Nu fremkom Hans Sørensen af Tolbøl, der er 63 år og husker 45 år, den gård som han bor på, har før i tiden hørt under Vestervig tillige med andre byer. De har altid svaret til Hassing Ting, nu da hr. assessor er blevet ejer af Vestervig, og Agger sogn har ej svaret til Vestervig birk, i hvor mange år ved han ikke, men aldrig i hans egen og ej heller i hans faders tid. Han døde, da han var 70 år, og Agger betalte altid med fisk til herredsfogden, om Tåbel å, som holdes for skel, har hans fader sagt, at den i gammel tid har gået vesten for Ø. Agger. Den rene by Ø. Agger svarede under birket.

Ole Christensen i Tolbøl 73 år, kan mindes (huske)i 54 år, og hans fader, der døde, da han var 59 år, har sagt det samme.

Niels Sørensen i Løgstrup 50 år, kan bekræfte for 32 år, i alt også for sin fader, der var 70 år, da han døde for 16 år siden. Jens Pedersen i Løgstrup, hvis fader døde 70 år gl. for 10 år siden, Jens Sørensen i Tolbøl 53 år, og hans fader døde for 16 år siden og var da 70 år, Jens Nielsen, Hans Sørensen og Olle Christensen af Tolbøl, Chr. Christensen, Joseph Pedersen af Løgstrup, der var 66 år og husker 50 år, og hans fader var født i Sdr. Ålum og var 56 år, da han døde for 36 år siden.

Chr. Christensen, Tolbøl hans fader før ham 70 år, da han døde for 30 år siden. Samstemmende fortalte de det samme.

Dernæst var det Niels Christensen i Vestergård, Grurup. Han var 84 år, også han kunne bekræfte, hvad tidligere er sagt med undtagelse af Tåbel å og fisken, som herredsfogden havde fået.

Jens Sørensen i Tolbøl og Niels Andersen i Grurup var lige beskikkede den 29. maj 1716 og kunne intet fortælle.

Amor Povelsen i Dover, 72 år, kan tilstå helligsømændenes vidnesbyrd, såvelsom de øvrige tolbølmænds.

Hans Sørensen, Tolbøl det samme og tilføjede, at hans far, der var 60 år, da han døde, har sagt det samme og desuden tilstod, at der var 700 kørende bønder, som kunne køre til Vestervig foruden andre, hvilke alle svarede under herrederne undtagen Vestervig sogn alene og Agger dog ikke Ø. Agger svarede under Hassing. Hans fader var nævnet ved Refs ting, at hylde denne hr. konges oldefader, da han kom hjem og skulle have sin betaling, blev Closter birk delt til hans lod, så ville og hans fader have hele Agger sogn, men fik kun Ø. Agger.

Christen Povelsen, Dover, 65 år, Amor Povelsen, Dover, 51 år, siger, at alt gods i Refs herred hørte dertil.

Søren Christensen og Thomas Larsen, som lige var beskikket, fortalte, at de først havde talt med Jens Larsen, som er 78 år og husker 60 år, erindrer 5 herredsfogder: Peder Skøt, Knud Skøt, Mads Mogensen, Jacob Galsted og Willads Povelsen, hvilke alle har fået deres fogedskæppe af alle de bønder, som var tjenere til Closter, uden Vestervig sogn alene, der svarede under birket alene. Chr. Christensen Foged, 84 år, husker i 68 år, og var enig med Jens Larsen i samtlige punkter. Lars Michelsen, Ydby, Chr. Skadkjær, 63 år, husker alle på nær den ældste herredsfoged.

Mads Christensen, Ydby, 62 år, siger også, at alle bønder i Refs herred svarede under samme ting, og alle gav deres skæppe til herredsfogden og intet til birkets foged. Lave Madsen, 56 år, bekræfter det samme som foregående.

Michel Larsen i Sindrup, der lå syg, er 85 år og husker 70 år tilbage. Det første, han mindes, er, da de tilhørte Vestervig Closter. Kong Chr. d. IV var på gården og ligeså rigsmarskallen, hr. Jørgen Urne, efter ham rigsmarskal Bille, dernæst Olle Parsberg. Senere blev gården udlagt fra Cronen til Joachim Irgens, og da i kongens og de gode herrers tid, var der over 700 kørende bønder til Vestervig foruden boelsmænd og andre, som nu tilskriver sig assessor Mollerup, som er Vestervig ejende. Alle disse bønder svarer til Refs herred, undtagen Vestervig sogn, som alene hører under birketinget, samt Ø. Agger undtagen resten af Agger sogn. Men hvor længe til birketinget ved han ikke. Desuden husker han en herredsfoged mere, nemlig Peder Jensen i Sindrup.

Peder Larsen, 74 år, i Sindrupgård, Peder Pedersen, 76 år, i Sindrup, Peder Larsen i Dalgård i Refs, 84 år, husker i 66 år, som bekræftede ovenstående udsagn.

Ligeså havde de besøgt Jens Christensen Ingum i Sindrup, der ligeså tilsluttede sig, hvad der er fortalt ved retten.

Jens Pedersen i Holmgård det samme.

Signeur Chr. Sindrup tilspurgte nu, hvor lang tid det er siden, assessor Mollerup havde befalet Vestervig tjenere i herredet at svare til birket. Der var 1 mil til birket fra Sindrup, men herredsfogden havde fået sin skæppe.

Fra Hurup sogn talte vi med Niels Erichsen i Lodahl, 66 år gl., som husker de sidste 4 herredsfogder. Hans salig fader var 84 år, da han døde. Han havde også gjort sit arbejde til Closteret, men vores tingsogn søgte både han og

Udsnit af Kort over Ørum Amt, tegnet af P. Harboe 1795

© Copyright Geodætisk Institut 1987

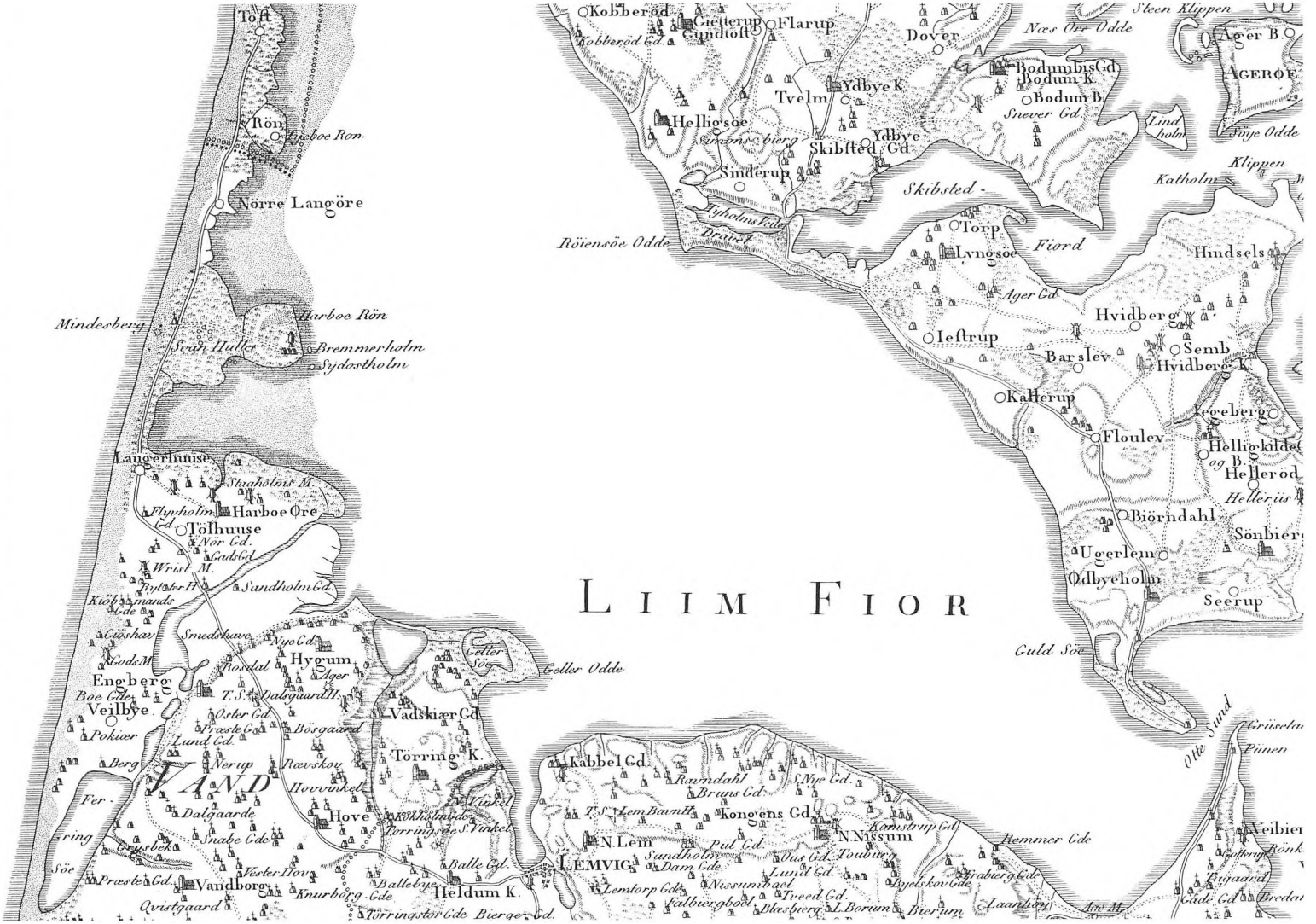

Udsnit af Kort over Skivehus, Bølling og Lundenæs Amter, tegnet af P. Harboe o. 1800
© *Copyright Geodætisk Institut 1987*

jeg. Der var ingen forandring i den tid. V. Agger vidste han intet om.

Niels Pedersen i Balsby, 73 år, Thomas Andersen i Hurup, 70 år, Gregers Larsen i Refsgård, der også havde 1 boel i fæste i Refs by. Da han fik dette, svarede han fogedkorn under herredet indtil birkefogden kom og krævede dette af samme boel efter frue Conetiebichens befaling. Som Morten Christensen sagde til ham, er det over 24 år siden, og så længe han havde Balliggård, fik birkefogden sit korn. Både Peder Søndergaard og Niels Erichsen er over 50 år. Lave Madsen i Refs fortalte, at hans påboende gård har ligget øde i mange år, og siden han kom dertil har han svaret til herredstinget tillige med de øvrige naboer, men da Peder Nielsen kom til tinget, blev de pålagt at svare dertil.

Bolle Povelsen, Kallerup, ville også med ed bekræfte ovenstående.

Chr. Jensen, 85 år, Høgholm, i Heltborg, barnefødt i Kjæstrup, hvor hans fader boede i samme gård i mange år, bekræfter, at faderen fortalte om Chr. d. IV og de 700 kørende. Han huskede også Anders Bille, Ole Parsberg, Joachim Irgens og hans frue og børn, herredsfogederne Peder Jensen i Sindrup, Peder Skøt, Knud Skøt, Mads Mogensen, Jacob Galster og Willads Povelsen. Ligeledes fortæller han, at Agger altid har hørt under Hassing ting, på nær Ø. Agger, og ligeså i faderens tid til nu, hvor assessor Mollerup har lagt en del af bønderne under birket, og at provsten altid har visiteret i Agger kirke, Hassing herred. Endvidere fortalte han, at de mænd, som assessor Peder Nielsen har taget fra herredet, bor i Helligsø. Chr. Sodborg i Heltborg, 73 år, Niels Larsen, Ullerup, 73 år, Chr. Laursen, 64 år, Niels Larsen i Smerupgård, 70 år, er født i Gundtoft, Gettrup sogn. Samtlige svarede, at folkene i Helligsø, Gettrup, Refs, Byshove og Sindrup svarede til herredet og herredsfogden. Da stod tinget ved Vejlen, og alle svarede til Refs ting, men hvad kongen senere har lagt til birket, ved de ikke, heller ej hvor lang tid det er siden.

Mads Andersen i Styvel, 62 år, var enig med Niels Larsen. Knud Mortensen i Styvel, Peder Pedersen i Torp på Thyholm og Lars Christensen har givet til birket i alle årene, Peder Pedersen Bach og Niels Ohlsen også til birket i 22 år. De svarede tillige på spørgsmålet, at der var ½ mil fra Veilen til Lyngs å.

Chr. Christensen i Torp, 60 år, fortalte at 4 mand af Agger sogn var vidner til Hassing ting.

Jesper Jensen, der bor i Nør Ålum, forklarede, at også hans forældre har sagt ham, at Agger svarede til Hassing ting. Han er selv 70 år og har aldrig været ved tinget, og ingen har talt om rettighed til Vestervig birk, men har svaret dertil i 45 år med fisk, og at Hassing herreds provst visiterede dem.

Søren Michelsen af V. Agger fortæller også om hans forældre. Mads Pedersen i V. Agger husker i 40 år og gentager, hvad de før hans tid fortalte, at 3 byer, nemlig V. Agger, Sdr. og Nør Ålum, har ligget under Hassing herred.

Søren Ovesen, 72 år, i Sdr. Ålum bekræfter ligeså.

Chr. Pedersen, Villerup, der er tjener under Opitz på Lydumgård, fortæller, at han også havde fæste i Fladskjær, da der var trætte mellem herskabet på Tandrup og Chr. Madsen i Fladskjær, og da var han synsmand over Fladskær fælled. Dengang var der 2 mand af Ålum med som opsynsmænd for Agger. Det er ca. 28 år siden, og han har også hørt sige, at Tåbel å skulle være skel mellem herredet og birket. Nu har han hørt det utallige gange i dag og også helt fra barnsben. Han har boet på sin gård i 25 år.

Peder Larsen i Villerup, 70 år, har tjent ved Jens Nielsen i Villerup og kun hørt det samme. Hr. Binderup i Villerup har boet samme sted i 40 år og heller ikke hørt andet, og at assessor Peder har ejet Vestervig i ca. 20 år.

Chr. Jensen i Handrup har hørt fra meget gamle folk, at Agger lå til Hassing. Han selv har svaret til birket i 30 år, undtagen i 2 á 3 år, da han gav pengene til herredstinget. Han er årlig tingmand ved birketinget og har været det i 20 år med undtagelse af det par år, han var fri. Der var 9 bosatte gårde i byen, hvoraf 6 halvgårde og 3 helgårde, som alle tilhører hr. Opitz.

Anders Pedersen, 67 år, bekræfter, at assessor P. Nielsen efter hans ankomst til Vestervig fik Agger uden at en af aggerboerne kunne

komme til tinge, men den tid, hans gård var udlagt fra Vestervig svarede han til herredstinget. Dengang stod tinget i Abildgaard.

Anders Pedersen, Ole Jensen og Jens Sørensen bekræftede det samme som de øvrige Handrupmænd.

Birkefogden, Morten Christensen, der er indstævnet for et indlæg den 16. juli 1716, som er indført af herredsfogden Beyer, svarede kortelig, at hvad det sig anlanger den kongelige nådigste konfirmation den dybeste underdanighed i dyb respekt og langt fra ham, som én edssvoren ringeste, tro tjener, at skulle have nogen tanke til nogen aparte explikation langt mindre, som Gud han fra skal bevare over hans nådigste kongebrev og af assessor Mollerup, såvidt birkefogden her i rettens indlæg tilstås noget gods af de 38 tdr. hartkorn ikke med rette act tilhører eller svarer under birket, de uhørlige forandringer, som i dag meldes og beviser de i dag aflagte vinder, og iøvrigt kunne birkefogden være fornøjet, såvel som hans mænd med Vestervig sogn, som er den største i Thyland og består med gård og underliggende gods, samt en del frænde proprietærgods i samme sogn som den kongelige matrikel videre kan bevise over 632 tdr. hartkorn. Forresten skal den gode mand, assessor Mollerup, aldrig kunne bevise, at nogen særkongelig privilegium er ham meddelt, det han fra kongens herredsting er benådet, at tage noget derfra og lægge til hans birketing. Over alt det befalede kgl. majest. love, at de bønder, som tilforn har svaret og ligget under birket bør derunder for rette at svare; medens de bønder, såvel hans egne tjenere, som de øvrige proprietærers i Helligsø, Ydby, Hurup og Agger sogne i forrige tider har svaret under herredstinget og i gamle dage aldrig svarede til birketinget. Det er imod lovens paragraf 735, artikel 23, lagt til Birket.

Da hans kongelige mayostæts allernådigste brev og befaling, og da herreder allernådigst blev annekterede, befales det Hassing, Refs herreder, hvorunder de skal svare alle de bønders sag fra Vestervig birk i gældsbefaling til andre proprietærer er udlagt. Tinghuset sættes på en hede imellem tinghuset og Grurup og tinget holdes om torsdagen.

Dateret København 13. marts 1688.

En 300 årig gammel strid om Helt Fiskeri

I tilslutning til foranstående fortsættes med denne artikel til yderligere belysning om Tåbel å og livet omkring den for 300 år siden:

Ved Hassing Ting søgte Søren Jørgensen i Nørgård, Harre på Salling på landsdommer Christoffer Bastholm til Kås, samt Oxenbøls sognefolk deres vegne, at bevise med ed, og ladet stævne menige mænd i Agger sogn, Nr. og Sdr. Ålum, V. og Ø. Agger til Tinge, for dom; såvel som og i dag 14 dage, stævnet frue Cornelia Wiels til Vestervig og hendes fuldmægtig Chr. Christensen, Chr. Skytte i Tinggaard, Jesper Gregersen forpagter ved Gårdhuset, Morten Christensen, Ø. Agger for fiskeri ud for Oxenbølgård, som Agger sogn bruger ulovlig og imod loven og hvad de havde dertil at svare. Bjerget 25. okt. 1687.

Morten Christensen i Ø. Agger formente at Wullum af Nabe, samt Toft sognefolk, som tillige med andre folk i de 4 byer udi nogle snese år har haft deres fælles frie fiskeri med vide af heltvod i Limfjorden fra Oxenbøl medbrødre, og at være stævnet førend andre folk, som Laust Bertelsen tilforn begærede at få videre beskreven, såsom han ingen prætention havde imod andre end dem, der given er ved kald og varsel.

Niels Pedersen forklarede under ed, at i går 8 dage så han nogle mænd af Sdr. og Nr. Ålum, drog med deres heltvodde i fjorden på Oxenbøl grunde, ved de steder, som hører til Oxenbøl. Samme tid kom Oxenbølfolk og ville drage med deres heltvod. Da så han, at Mads Pedersen Boltum i V. Agger og Mads Jensen ibid. satte straks ud i fjorden med deres heltvod før Oxenbølfolkene, og forhindrede dem derved deres lovlige dræt, derefter fortsatte Oxenbølfolkene til en anden af deres lovlige drætsteder og ville drage, men da de satte deres vod, kom Knud Jensen i Ø. Agger, Chr.

Kræmmer og Niels Christensen sammesteds og drog en del af Oxenbølfolks kroge og vod af fjorden på land igen med magt og gevalt, så Oxenbøls folk intet kunne få, men måtte lade deres vod blive, og så snart de kom til land med deres båd, måtte de med uforrettet sag gå derfra, men kunne ikke drage afsted i fred for førnævnte personer af Ø. Agger, endda de var på Oxenbølgrund.

Peder Christensen i Trankjær og Chr. Christensen, Trankjær beedigede, at de i mandags sidst var hos Uwe Pedersen i Tygstrup, der også havde set hændelsen, som i alle måder var passeret som før fortalt.

De øvrige som var stævnet ved dette Landsting blev nu afhørt: først Chr. Mogensen i Vesterby og Chr. Povelsen i Dover berettede, at han for 46 år siden var i Oxenbøl og da gik til fjorden at holde reb for deres folk. Da de drog med deres heltvod i de heltfiskende vande - før de blev stillet af vejen. Derefter kom folk fra Ø. og V. Agger til fjorden og drog med deres sandvod og heltvod, men de så dem aldrig drage med heltvod på revet eller andre steder hvor Oxenbølfolkene fiskede. Dengang havde Oxenbølfolkene 20 favne reb på deres heltvod til landreb og 5 favne til vands.

Mads Pedersen i Randrup husker, at han for henved 30 år siden tjente i Oxenbøl, og gik til fjorden på heltfiskeri, hvor de drog med deres heltvod.

Thøger Christensen, Tygstrup fortalte, at han for 20 år siden var hos faderen, og så da folk fra Ø. og V. Agger kørte til fjorden og drog med deres sand og smeltvod, men aldrig med heltvod ved de steder, hvor Oxenbøl folk kom.

Søren Nielsen på Bjerget, Chr. Jensen af Tåbel og Knud Jensen i Tåbel gentog det samme hvad de havde oplevet 23 år tidligere.

Jens Madsen i Østergaard erindrede, at tid lang efter havgangen var han og andre af hans grander ved fjorden og ville drage med sandvod, da ville Oxenbølfolkene ikke lade dem drage, før de kom om enden af vejen. Der fik de så 3 á 4 helt. De ville have fået flere, hvis ikke Oxenbølfolkene ville have dem.

Fremdeles fremlagdes en helt vinde udstedt af Vestervig Birketing 4. oktober 1643, som bl.a. formelder, at der her i dag er udstedt tingdom eftersom Oxenbølmænd med deres gunstige husbond, hr. Rigsmarsk hans villie og tilladelse haver undt og bevilget Agger sognemænd at måtte drage med deres heltvod i fjorden for Oxenbøl grund fra nogle store stene, som ligger under Oxenbølbjerge ved fjorden, et sted kaldet Kricvhstabe og vesterad, tredive snese favne langt have lagt til én til én brell, som efterskrevne mænd Niels Sahl i Kjærgaard, Niels Madsen i Bubbel, Laust Thøgersen i Trankjær, Peder Therkildsen i Villerup efter befaling have sat til skiel i jorden, indtil Closteret anderledes til sinds vorder -dog med sådan condition, at Aggerboerne ikke skal drage eller have nogen brugelighed med heltvod om pælen, enten i Vestervig Closters frihed, som er afpælet og strækker sig tredive snese favne lang på hver side. Det er liggendes imellem Closterets frihed og de derpå stedet Aggerboerne bevilget, som er 10 snese favne af fjorden lang og i lige måde afpælet, ej heller hverken Aggerboerne eller Oxenbøl mænd, at have nogen brugelighed end den i fjorden - eller andet steds med pulsvodden ved gavn eller nogen anden slags fiskeri, som kan komme Closterets fiskeri til forhindring eller skade i nogen måder ej heller at føre deres fiskerbåde om Krick, vunden over Closterets frihed. Dette undtagen de samme både, som heltfiskede flere gange om året angår, det fordre og igen affordrer.

Endnu er Agger sognemænd i lige måde bevilget at måtte drage deres bådvodde i Oxenbøl drætsteder, såvelsom i de steder som er dem bevilget fra året, hvor heltfiskeriet er forløbet og til varselen i dag efterbød, dog Closterets fiskeri og frihed uden skade i alle måder - befindes nogen Agger sogn, at gøre imod noget af dette forud, da skal samtlige i Agger sogn have forbundet deres drætsteder og fiskeri i alle måder. Det samme gælder Oxenbølmændene, ikke at komme Closterets frihed inden de foreskrevne pæle uden at blive straffet, både Aggerboerne og Oxenbølmændene må ikke bruge mere end 6 favne reb på deres heltvodde på slæbearmen og femten favne fra landarmen. Underskrevet af Niels Sahl, Niels Madsen, Lars Thøgersen og Peder Christensen, der her i dag hjemlede og bestod, som før er hørt

og fortalt, Oxenbølmændene med Chr. Nielsen til vedermålsting.

Endelig fremlagdes et skriftligt indlæg med indhold, der lyder:

1. Såsom en del af Agger og Oxenbøl sognemænd ved bevilling af deres forrige herskab, nu salig rigsmarskal Anders Bilde, der da var befalingsmand på Vestervig i 1643, er tilladt efter da udstedt tingsvinde, at disse måtte tilladdes nogle drætsteder for og på Oxenbølgrund i fjorden fra et sted kaldet Krick og til et andet kaldet Kogs Nabe, som er 30 snese favne lang, men hvis drætsteder vesten for fra østre ende på Krick og vesterpå går til husets frihed, som er 10 snese og 14 favne i sin længde, da har de intet med varslen i dag så længe heltfiskeriet varer, men dersom nogen forbryder sig mod denne, som hører under Oxenbølgrund, da skulle samme frihed og tilladelse ophøre.

2. Dette ses af et tingsvinde 3. december 1638, at Aggerboerne ikke have måttet drage med deres vod i Oxenbølmændenes drætsteder, så de har aldrig haft ret dertil, før det blev dem bevilget.

3. Et tingsvinde af 1670, 25. november viser, at Aggerboerne haver tiltaget dem en selvgjort rettighed, fordi Oxenbølmændene i nogle år ikke har brugt deres rettighed til fiskeri i fjorden og dermed ganske ville fortrykke og udstøde dem fra deres rettigheder på grund og ejendom. Samme udtalelse gentages nu atter i modsat retning.

Landsdommer Bartholin og Søren Jørgensen Majbøl på Oxenbølmænds og Morten Christensen på Aggers vegne. Disse fremkom nu med deres synspunkter, og kan deraf erfare om Laurits Bertelsens udflugter, som først ved birket og hans egen herredsting at han enten vil navngive én eller flere, som skulle være interesseret med ham i den heltvod, han lader bruge og dermed fornøjet Aggerboerne står til ham selv. Nu formoder de at Laurs Bertelsen lader sig behage at høre sandheden.

Laurs Nielsen Bromand var den første, der afhørtes. Han brugte ikke heltvod ved fjorden og agter heller ikke at gøre dette. Han husker ikke, at Oxenbøl har brugt heltvod de sidste 30 år, men hvem der ville af Agger har frit og uhindret kunnet bruge deres heltevod. Selv havde han de første 15 år brugt heltvod.

Chr. Nielsen på Nabe, Chr. Ovesen af Ballum og Mads Stiesen på Nabe fortalte samstemmende det samme for de sidste 30 år.

Peder Madsen i Nr. Ålum, Peder Christensen på Nabe, Willads Povelsen på Bollum husker heller intet om det, de sidste 54 år. Man mente, at hvem som helst kunne drage heltvod i fjorden ved Krick. Laurs Bertelsen svarede, at han beskyttede sine bønder.

Et brev fra hæderlige og vellærde hr. Chr. Skytte.

vores gode sogns ejer, som det er eders hæderlighed ej uvidende, hvorledes ved landmålingens commission over den sidste matricul, var opsat nogle vodder og drætsteder ved Oxenbøl i Limfjorden, hvoraf Vestervig ikke ville svare, men søgte ved vinder og attester, som nu de ønsker nogle drætsteder efter en bevilling, som salig rigets marskal har anordnet, da begge sogne var kongens, som havde ret til at love og forbinde, hvem han ville, dog af den fundament vil fordrive vi fattige Aggerboere, som dog har haft, og endnu formenes at have fri fællig og fælles sæde og fiskeri med Oxenbøl og Tåbel, og endog vores kære sognepræst er en jorddrot, som vi nu begærer for os at ville bruge sine sande kundskaber om fiskeriets brugeligheder og anden oplysning til sagens beskaffenhed og ikke almindelighed om Limfjorden. Den grund, som vi lander på, er ikke fælles med Tåbel og Oxenbøl, er ikke enten ager eller eng, men en almindelig grusfuld og stenet alfarvej, og kan derfor ikke være af anden mening eller andetsteds, så vores bred til havet, som både vi og vore forfædre tilforn haver haft i nogle hundrede år, hvor vi nu på egne og medbrødres vegne, som bådebrugere af heltvod eller andre vod.

7. oktober 1670.

Herpå svares i sandhed af Oxenbølfolk og flere i Vestervig frasagde dem alle vodder og drætsteder i fjorden, og derefter med vinde, da de ingen brugelighed dertil havde eller kunne skatte deraf, men at Aggerboerne altid, både imedens Flade sø havde sit udløb ved Aggergård og siden det blev udkastet ved Tåbel, Oxenbøl og Agger fælleshede og mark på beg-

ge sider og tæt ved Oxenbøl by er ingen af deres indbyggere, som ingen kan modsige, eftersom Aggerby af gammel tid og endnu hører under Vestervig sogn, og har deres stolestader i kirken på nørre side, tilmed ligger Oxenbøl enge ved Aggerby, Tåbel enge og sæde østen og sønden kosten mellem Oxenbøl enge. Tværtimod er Aggergårds ejendom iblandt Tåbel markjord, som ikke kan nægtes, hvoraf denne fællig viser grunden i sig selv, som denne kendskab og attest ved stenede og andre veje fra Agger sønder i landet. Disse fattige folk har intet andet at nære sig af end den fisk, Gud af fjorden til båd og af havet kan bekomme, denne fælles fiskeri og frihed skulle fratages.

Vestervig Præstegård . Chr. Skytte.

Dommen gik Aggerboerne imod. Det, der dømtes efter lovens 5. bog 5. capitel 11. artikel, hvor det kommer Oxenbølmændene imøde. Aggerboerne har selv forspildt deres ret og kan herefter ej komme på Oxenbølgrund og gøre disse nogen fortræd eller drage vod med mindre de efter lovens bogs 10. kapitel 25. artikel vil lide for uhjemlede, efter som slig gerning på andres grund strider tvært imod samme capitels 42. artikel, og som Mads Pedersen Bollum i V. Agger og Mads Jensen, såvel som Knud Jensen og Niels Christensen i Ø. Agger har været årsag til denne proces og forspildt både dem selv og deres interesserede den bevilling, som dem var forbudt, da tilkendes ovenbemeldte mænd, samtlige at betale processens bekostning med penge 3 rigsdaler inden 15 dage. 20. oktober 1687.

De 8 mænd som vinder her er:
Søren Nielsen, Gettrup,
Chr. Laursen, Heegård,
Peder Jensen, Hassing,
Lars Kjeldsen, Grurup,
Niels Pedersen, Brydbjerg Mølle,
Lars Andersen, Hvidbjerg,
Oluf Nielsen, Styvelgård,
Chr. Laursen, Heltborg.

Mads Michelsen, Hassing i dommers sted og Søren Villadsen, Skriver.

Hassing - Refs Herreders Tingbog 1714 - 1717.
Hassing - Refs Herreders Justitsprotokol 1715 - 1718.
Hassing Herreds Tingbog 1638, 1686 - 1688.
Vestervig Birketings Tingbog.

Jeg hastigt ud af verden gik

Af Ester Fuglsang Oddesundvej 269, Ydby

En oplevelse fra skoletiden i begyndelsen af 1930-erne vakte nysgerrigheden frem hos mange af vi skolebørn. Hidtil havde vi af vore forældre og andre derboende i Sdr. Ydby hørt om det grufulde manddrab, nærmest som en sagnfortælling.

Ved noget planeringsarbejde omkring Ydby kirke ca. 1931 var daværende kirkebetjent Mads Martinus Poulsen stødt på en aflang granitsten med indskriften:

18 den 28. januar 16
Jeg hastig ud af verden gik
og ved et skud jeg budskab fik.
LJ SY

Det var denne genfundne gravsten, lærer Gram tog os med til Ydby kirke for at se og fortælle den sørgelige historie om.

Lars Jensen, den unge mand, der, som der står, fik sit budskab ved et skud, da han forlod denne verden, var født i oktober måned 1793 i Refs i Ydby sogn som søn af husmand Jens Larsen og hustru, Anne Jensdatter, og han døde ved midnatstid mellem den 28. og 29. januar 1816 - ved en ulykkelig hændelse under jagten på harer.

Hans banemand, kromanden Christen Madsen, var lidt ældre, født den 17. februar 1788 i Tygstrup, som søn af Mads Pedersen og hustru Birgitte Nielsdatter.

Christen Madsen var nu bosat i Tvolm i den helt gamle kro (nuværende Oddesundvej 277) og gift med degnen Ludvig Pretzmanns datter, Ane Ludvigsdatter.

Undersøgelsesforhøret i anledning af det også dengang formodede manddrab bragte da heller ikke mere nyt for dagen. Christen Mad-

Den gamle gravsten på Ydby kirkegård. Foto: Chr. Christoffersen.

sen, der kun havde det bedste skudsmål, fortalte, at han ikke havde været i kongens tjeneste formedelst en skæv arm og en skæv fod. Da han flyttede fra forældrene i Tygstrup, kom han til Dovermølle, hvor han havde tjent ved hr. Fogh, der nu bor på Vejlegård i Vestervig sogn. Derfra var han så kommet til sin svigerfader, Ludvig Pretzmann i Tvolm, hvor han blev indtil han sidste sommer byggede det hus, han nu bor i. Ligeledes forklarede han om sine økonomiske forhold, der just ikke var de bedste, da han var kommet i gæld ved sine huses opførelse og videre haveanlæg (det er den Chr. Madsen, der senere blev berømt her i Thy for sin frugt og andet haveanlæg).

De næste, der afhørtes, var hustruen, som forklarede, at hendes mand natten mellem den 28. og 29. januar sidst havde posteret sig i haven for at skyde harer, der ville gnave barken af frugttræerne, samt æde af urter og kålen. Da noget tilsyneladende låddent bevægede sig, sigtede og skød hendes mand efter det, han troede var en hare - men viste sig at være Lars Jensen, der ville skyde genvej gennem løjtnant Svinths have over diget til sin plads hos sigtedes svigerfader Ludvig Pretzmann, der boede på »Kirkegaard« i Tvolm.

Det fremhævedes også af samtlige efterfølgende vidner, at der intet uvenskab eller strid havde været mellem den myrdede og den tiltalte i drabet.

Mads Pedersen, den sigtedes fader, og den myrdedes fader, Jens Larsen, kunne begge bekræfte tiltalte hustrus vidneforklaring i ét og alt.

Johannes Ludvigsen i Ydby, svoger til sigtede, erkendte, at han den 28. januar havde lånt denne sin bøsse til at skyde harer med. Han kunne da også kun sige alt mulig godt om svogeren.

Ejler Bach og hans tjenestekarl, Chr. Christensen af Ydby, erklærede sig indforståede

med ovennævnte vedrørende den tiltalte. Chr. Christensen blev tillige spurgt, om det kunne tænkes, at Lars Jensen også var på jagt i Løjtnant Svinths have, men det troede han ikke var tilfældet.

De næste vidner, løjtnant Svinth og frue, madam Svinth, jomfru Brorson og tjenestedrengen Søren Michelsen, i hvis have drabet fandt sted, fortalte samstemmende, at Chr. Madsen efter at skuddet var faldet, straks var kommet ind hos dem og havde fortalt, at han havde dræbt Lars Jensen ved et vådeskud, hvorefter de havde båret den døde ind i deres hus.

Svigerfaderen, Ludvig Pretzmann, bekræftede alle de øvrige afhørtes forklaring, foruden hvad også de øvrige havde sagt, at Chr. Madsen hverken var købt, betalt eller på anden måde tilskyndet til at begå sådan udåd.

Vidnerne, Anders Poulsen og Mads Brændgaard, beedigede i alle tilspurgte punkter de øvrige vidners forklaring.

Chr. Madsen blev efter afhøringerne sat på fri fod mod kaution, og det ser trods megen eftersøgning ikke ud til, at der faldt nogen dom.

Iøvrigt blev Chr. Madsen en kendt og respekteret foregangsmand, om hvem der kun var godt at sige i alle måder.

Vi ser atter her et eksempel på, hvor kort der er mellem liv og død, og hvad en gammel sten på Ydby kirkegård beretter om en svunden tid.

Dokumenterne til ovenstående artikel er fundet i:

B 34 - 63, pakke til justitsprotokol, Hassing-Refs hrd. 1816-17.

B 34 - 24, justitsprotokol, Hassing-Refs hrd., side 393 a.

Følgende artikel kan læses som en fortsættelse af »Fæstegården Grøntoft« i »Sydthy Årbog 1986«. Begge artikler har gårdens bevarede regnskabsbog fra årene 1852-80 som hovedkilde. I nærværende tekst beskrives udviklingen gennem de ca. 30 år, og de lokale forhold søges sat ind i en større sammenhæng.

»Selvejergården Grøntoft«

Af Uffe Larsen Skolegade 13, Bedsted

Illustration: Søren Larsen, København

I 1859 - det år, da H. C. Andersen sad på Nr. Vosborg og skrev »Jylland mellem tvende have« - blev gården »Grøntoft« i Bedsted sogn købt fri fra Tandrup.

Følgende fiktive beretning (= som det kunne have fundet sted) bygger på mundtlige overleveringer, der endnu huskes på egnen, men snart vil være glemt.

Da Else fik foden under eget bord

En decemberdag i året 1859 holder en hesteforspændt vogn foran »Grøntoft«s stuehus. Hestenes opmærksomme ørebevægelser afslører, at de kloge dyr har opfattet noget usædvanligt, der er i gære.

Døren går op, og et par karlfolk kommer til syne med en tung kiste imellem sig. Denne gang er det ikke en ligkiste, der bæres ud som for otte år siden, da karlenes fader, fæstebonde Peder Simonsen havde fundet sin kolde død i mergelgraven.

Else Hansdatter, som nu stiger til vogns, skal ud på sin sidste tur som fæster. Den stærke kvinde har drevet »Grøntoft« videre efter Peders død, og der står respekt om hende. Alle ved, at de grøntoftfolk kan svare enhver sit og mere til. Med tre voksne sønner omkring sig og bettepigen Inger - egentlig er hun over de 30 - til at hjælpe sig med kvindfolkearbejdet, er Else godt hjulpet. Hun er med rette stolt af »drengene«, der kan mere end både fadervor og landbrug. Simon er snild som klokmager, og Store-Anders har lært tømrer- og møllebyggerhåndværket. Bette-Anders kan forresten også tømre, men han er især god til at holde styr på bogstaver og tal, og med sirlig hånd fører han nøje regnskab over gårdens drift. Hvert år bliver der et pænt overskud, og det er længe siden, de har set bunden af den pengekiste, der nu står på vognfadingen.

På »Grøntoft« er det en god regel, at man ikke forivrer sig, men gode kornpriser giver høje-

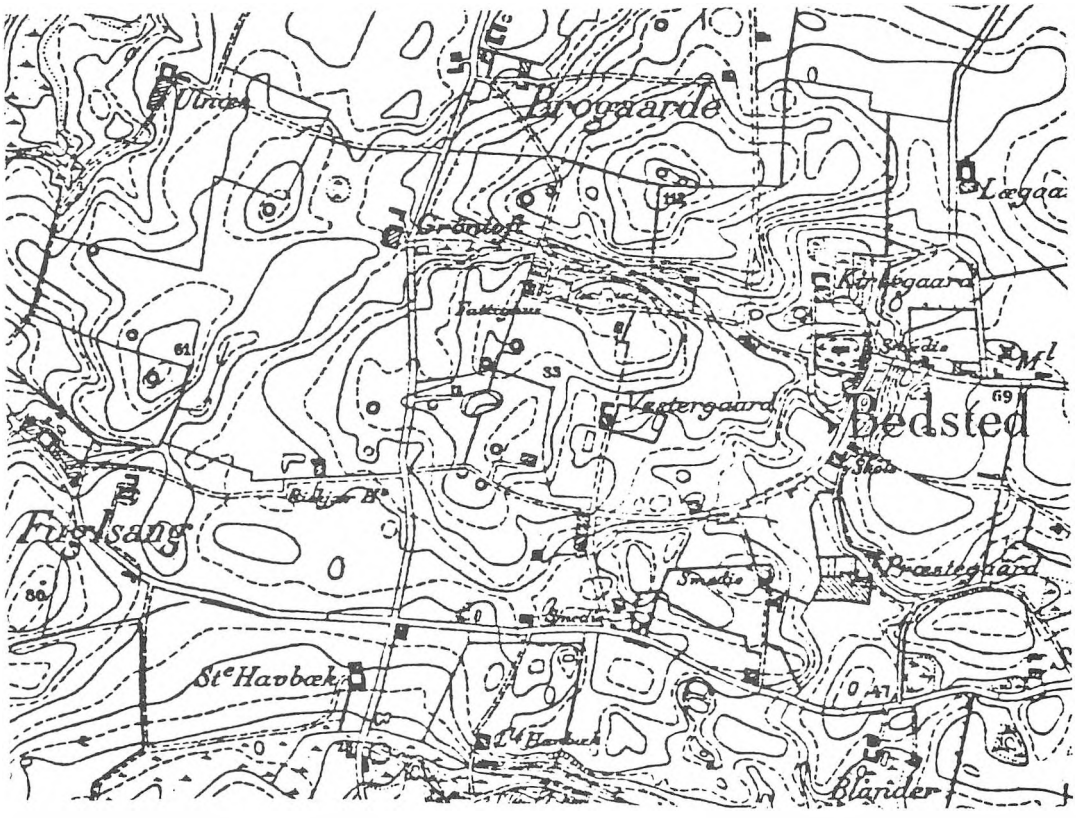

Udsnit af Geodætisk kort, tegnet 1884

© Copyright Geodætisk Institut 1987

re gårdpriser, så nu er det på tide at få foden under eget bord.

Else drager af gårde med sin tunge kiste, men der skal ikke løbes nogen risiko på den øde vej til Tandrup. Foran hestene går Store-Anders med faste skridt og med et sikkert greb om en kæp, der er så kraftig, at selv det mest forhærdede røverpak nok skal holde sig i skindet.

Omkring Bjerregårdene må de vige sporet for et tungt læs korn fra Tandrup. Der mangler vind til Tandrups mølle, men der skal stadig bruges mel og grutning. Heldigvis er der vand nok i åen, og derfor går turen i dag de tre fjerding vej til Morup Mølle.

Tandrup-karlen hilser dem med et indforstået smil, Hvor han kommer fra, er der forlængst rygtedes, hvem der ventes til Tandrup i dag og i hvilket ærinde.

Med Simon ved tømmerne og Bette-Anders siddende på kisten er Else nået til Stenled, da den kolde vintersol bryder frem bag de majestætiske Skellebjerg høje i syd. Som et kraftigt minde om fortiden ligger de tre kæmpehøje på sognets højeste bakke. Else er ikke overtroisk, men hun har respekt for de stærke kræfter, der kan slippes løs, hvis man bryder de gamles gravfred. Det havde Hundskjær-bonden ikke, da han for år tilbage gravede den ene høj bort for at få plads til at avle endnu mere korn. Men straffen udeblev ikke. Kort tid efter formørkedes hans kones sind, og hun døde som vanvittig.

Opad går det over det sidste bakkedrag inden målet for Elses kørsel. På disse jorder har generationer af egnens bønder svedt for at betale fæstet med den eneste kapital, de ejede - deres arbejdskraft. Hoveriets tider er nu forbi og i mange år har der været gode tider for egnens fæstebønder. Alligevel tilfredsstiller det Elses bondestolthed, at hun nu er på vej med de midler, der kan skaffe hende »Grøn-

toft« på egne hænder. Hvad der måtte mangle i at betale prisen, kan hun låne af Jessen på Lyngholm.

Om de gode tider varer ved, er det Elses mål at komme til at sidde i en gældfri gård inden hun skal lukke sine øjne.

På østvendte, fede agre ligger Tandrup ned mod Ove sø. Nye tider har holdt deres indtog, da kornagenten fra Thisted, Hans Ditlev Lützhøft, for en halv snes år siden købte gården. Hvad han måtte mangle i praktisk landmandskab opvejes til fulde af hans sikre købmandskab. Så meget er ændret i disse år. Den gamle, forfaldne hovedbygning er revet ned, og voldgravene er fyldt op ved samme lejlighed. De gode tider for landbruget skal udnyttes, og Lützhøft skaffer kapital ved at sælge ud af fæstegårdene. Nu er også Else fra »Grøntoft« på vej med sit bidrag.

Da Else og Lützhøft den eftermiddag udveksler håndtryk, føler Else, at hun på slægtens vegne siger farvel til fortiden. - I let trav, med en lettet kiste, men også med lettet sind kører de fire grøntoftere hjemad. Det stærke lys fra den nedgående sol falder dem i øjnene. - Er det også en lys fremtid for »Grøntoft«, de kører i møde?

Om »Grøntoft«s husstand omkring frikøbet beretter folketællingen fra 1860:

Else Hansdatter, 74 Aar, Enke, født i Sognet, Gaardmandsenke, Husmoder.
Simon Pedersen, 38 Aar, Ugift, Født i Sognet, Avlskarl. - Hendes barn.
Anders Pedersen, 37 Aar, Ugift, Født i Sognet, Røgter. - Hendes barn.
Anders Pedersen, 35 Aar, Ugift, Født i Sognet, Tømrer. - Hendes barn.
Inger Kirstine Pedersen, 33 Aar, Ugift, Født i Sognet, Tjenestepige. - Hendes barn.

Som det ses, har der været en vis arbejdsdeling på gården, og »Bette-Anders« (den yngste Anders) har med sin håndværkeruddannelse kunnet skaffe sig en indtægt uden for hjemmet.

Navnene viser, at vi er på overgangen til ny navnetradition (fra »-datter«/»søn« til »-sen«), men både familien selv og andre brugte »Grøntoft« som efternavn.

Lad os se, hvad »Bette-Anders« skriver om handelen, da »Grøntoft« blev købt fri:

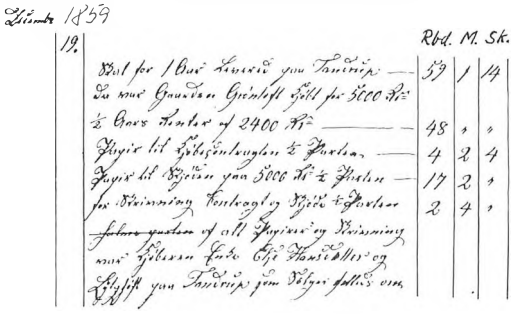

Læsere, der har svært ved at læse gotisk håndskrift, kan ty til oversættelsen:
December 1859:

19	R	M	S
Skat for 1 Aar Levered paa Tandrup da var Gaarden Grøntoft Kjøbt for 5000 Rbd.	59	1	14
½ Aars Renter af 2400 Rbd.	48	-	-
Papir til Kjøbecontragten ½ Parten	4	2	4
Papir til Skjøden paa 5000 Rbd. ½ Parten	17	2	-
for Skrivning Contragt og Skjøde ½ Parten	2	4	-

alt Papirer og Skrivning var Kjøberen Enke Else Hansdatter og Lützhøft paa Tandrup som Sælger fælles om

På »Fandens fødselsdag«, den 11. juni 1860 står der på udgiftssiden i »Grøntoft«-regnskaberne:

»Rente Penge af 1000 Rbd. for ½ Aar til Proprietair Søren Jessen, Lyngholm: 20 Rbd. Rente Penge af 300 Rbd. for ½ Aar til dito: 6 Rbd.«.

Den sidste gang, man betaler renter og gæld er i juni 1866. Gården er altså gældfri efter ca. 6 år!

»Velstandsbarometer« for gården »Grøntoft«

Ud fra regnskabernes opgivelse af renteudgifter og -indtægter er her udarbejdet et diagram over, hvor store beløb man havde lånt/udlånt (under/over den vandrette linie). Renten var gennem det meste af perioden 4% p.a., mod slutningen dog ofte 5% p.a.

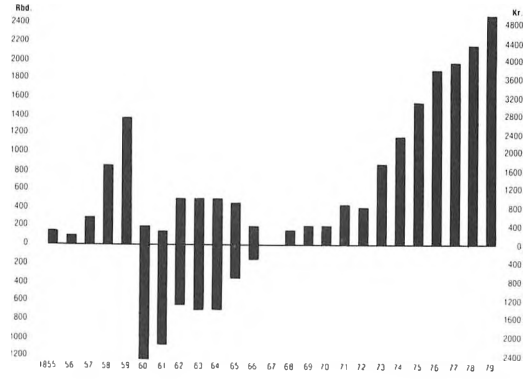

Diagrammet viser kun rene pengebevægelser og ikke faste værdier som gård, indbo eller hvad, man har haft på »kistebunden«. Alligevel kan søjlerne give et indtryk af gårdens økonomi på overgangen fra fæste til selveje (1859).

Havren lagde grunden til »Grøntoft«s velstand

De første år, regnskaberne dækker, er lige midt

Denne gamle studepranger-kiste, tilhørende Jens Tølbøl, Skyumgård, ligner den kiste, Else Hansdatter bragte med til Tandrup. Bemærk, at der under låget er et ekstra rum til opbevaring af diverse papirer.

Konfirmation hos Mads og Maren, 1903
Tv. Mads Christensen Grøntoft (indtil 1904: M. C. Overgård, 1850-1927). Mads var i mange år karl på gården Grøntoft og indsattes som universalarving efter de fire søskende, hvoraf den sidste, Inger Pedersen, døde omkr. 1900. Mads har flere gange fortalt gamle sagn m.m. til folkemindesamleren Evald Tang Kristensen.
Th. Marie (kaldt Maren) Grøntoft, født Frederiksen, 1853-1938. I midten datteren/konfirmanden Inger Kirstine Grøntoft, 1889-1975. Inger var opkaldt efter sidst afdøde af de fire Grøntoft-søskende. De tre personer på billedet er hhv. »Gammelfar«, »Gammelmor« og mor til Marius M. Jensen, Vestervigvej 65, Bedsted - indehaver af regnskabsbog og diverse gl. Grøntoft-genstande. (Se fotos)

i dansk landbrugs gyldne kornsalgsår (1830-1870 (-1875)). I Thy dominerer havren som kornart (over 50% af kornarealet), og det gælder også på »Grøntoft«s marker. I 1853 sælges der 138 tdr. havre til en pris af 386 rbd. (ca. 3 rbd. pr. td.), hvilket er halvdelen af gårdens bruttoindkomst. I de følgende år svinger mængden af solgt havre meget, men generelt er det for nedadgående. Ligesom det er tilfældet på landsplan, er man på vej mod en større animalsk produktion, og så har man selv brug for kornet til foder. - I 1878 afregnes kornet efter vægt i pund. Det er et udtryk for, at større kvalitetskrav er slået igennem. Vægtafregning kendes nogle steder i Danmark fra 1830-erne.

Hvor handlede grøntoftfolkene?
I de første mange år kørtes havrelæssene til købmand Fuglsang i Agger. Ofte står der »leveret ved Krik«. I 1858 og -59 sælges der en del havre til Dover Møllegård. Den sidste levering vesterude afhændes i 1861 (Vestervig kro). I 1864 køres der korn til Visby, og fra 1866 er »høkeren i Bedsted« nævnt som handelspartner. Købmand Simon Westergaard i Bedsted aftager havre første gang i 1866. Fra 1867 sælges der også til Fuglsang, Bedsted. »Æ fowl«, som han kaldes, er nu flyttet fra Agger, og i dec. 72 nævnes han første gang som købmand. Den samme Fuglsang køber senere »Søvang«, da denne gård udstykkes fra Tandrup. Men han fortsætter som handelsmand (se annoncen i Sydthy Årbog 1984, s. 12), indtil han overtager Thisted Jernstøberi.

Marius M. Jensen, Bedsted med sit gamle »Grøntoft«-ur

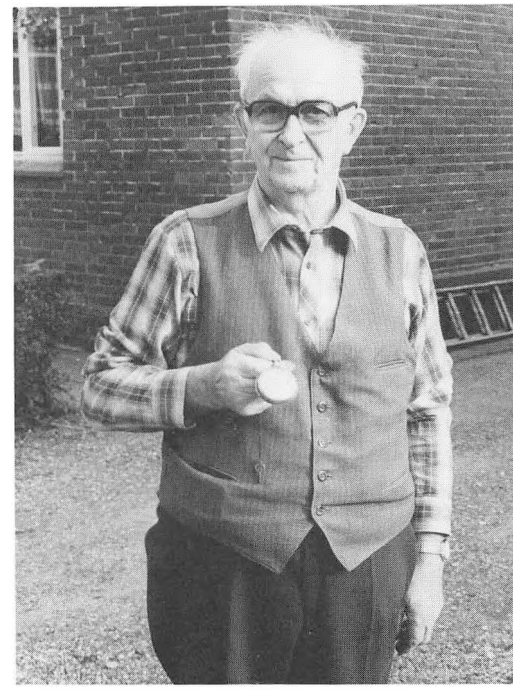

Gode tider for landbruget giver købmanden brød på bordet, og bøndernes større købekraft i de gode kornsalgsår danner grundlaget for, at Gl. Bedsted opstår omkring en købmandsgård og et par håndværksteder. Helt fint bliver det i 1872, da »Bedsted Butik« nævnes første gang. Indehaveren er Mads Hansen, men hvem er med til at financiere butikken? - I juni 1874 finder vi følgende oplysning i »Grøntoft«s regnskaber, på indtægtssiden: »Rente Penge af M. Hansen, Bedsted Butik af 500 rbd. ½ år: 12 rbd 6 mark.« 5% p.a. har købmanden måttet betale for sin støtte fra »Grøntoft«. Der er ingen begrundelse for at antage, at dette bonde-købmand-forhold er blevet misbrugt af den stærke part, men det kan være ganske interessant at drage sammenligninger med de indbyrdes relationer mellem vore dages bønder og deres grovvareforbindelser.

Bygavlen fik aldrig den store betydning som salgsafgrøde for »Grøntoft«, men høsttallene rummer alligevel interessante oplysninger. Mens man andre steder i landet allerede fra 1830-erne kan iagttage en markant overgang til den mere yderige 2-radede byg, så holder man i Thy - og på »Grøntoft« - længe fast ved den 6-radede byg, der er mere hårdfør og har kortere vækstid. - Endnu i dag dyrkes 6-radet byg længst mod nord i Skandinavien.

Har man sagt hornkvæg i Thy,
må man også sige stude

Fra »Grøntoft« solgte man i de 28 år fra 1852-80 84 stude, eller gennemsnitligt 3 om året. Den typiske salgsperiode er omkring 1. maj, og de solgte stude har da en alder på 2½-3½ år. I den alder regnede man studene for fuldvoksne og færdig-fedede. I sjældne tilfælde kunne en stud være leveringsklar i 2-års alderen - et stort fremskridt fra 100 år tidligere, da 4-5 år regnedes for normal opfedningstid.

Malkekøer og smørsalg

I en beskrivelse fra 1840-erne hedder det om malkekøernes ydelse: Når man regner hele året rundt, og altså lader den tid, den står gold, ude af betragtning, så giver en ko i gennemsnit ved god fodring 4 potter (= ca. 4 liter) mælk om dagen, og ved forttrinlig fodring ind til 6

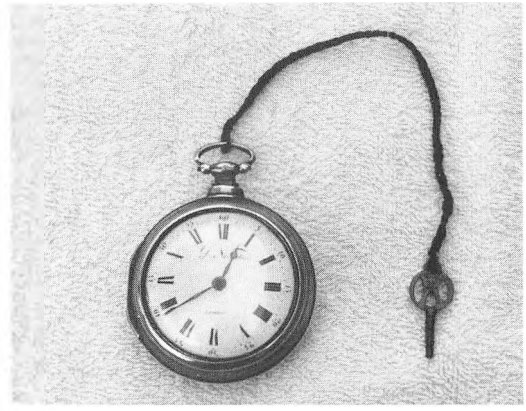

Gammelt engelsk lommeur med inskriptionen på skiven: »Nieveton, London«. Kapselindlæg oplyser flg.: »CLOCK . Reed Lion Street, London.« (eksportør) og Uhrmager S. K. Nielsen, boende i Nygade No. 90 i Randers.« Randers-urmageren solgte uret til en thybo, der var indkaldt til »De Randers Dragoner«. Det fremgår af flg. indlægstekst: »3/2 1833 - H. P. Grøntoft.« Hans Pedersøn Grøntoft var født i gården Grøntoft i Bedsted sogn. Uret tilhører nu Marius M. Jensen, Bedsted.

potter daglig. - Bonden har sjældent mere end 1 fjerding smør (= 28 kg) af hver ko, og det er et meget ringe produkt, hvis årsag han også som oftest kun har lidet tilovers til salg. - En anden kilde oplyser følgende om udviklingen i køernes ydelse: 1861: ca, 1000 kg mælk(ca. 31 kg smør - 1871: 1350/44 kg - 1881: 1600/54 kg - 1893: 2000/74 kg.

Smøreksporten øges også kraftigt i disse år. Fra 1830-80 5-dobles den målt i vægt (15-20.000 tdr. - 86.000 tdr.). Og kg-prisen fordobles (93 kr - 188 kr. pr. td. (= 112 kg). Eksportværdien af smør 10-dobles altså, og det lader sig kun gøre p.gr.a. kraftig kvalitetsforbedring. Man skal dog helt frem til o. 1880, før »bøndersmør« koster det samme som »herregårdssmør«.

I »Grøntoft«s regnskabsperiode er der i begyndelsen meget beskedne tal for smørsalg. Der sælges lidt til private, højest 2 pund pr. gang. I 1856 sælges der dog på én gang til Fuglsang i Agger 16 pund a 28 skilling. Det årlige smørsalg varierer meget. Først i 60-erne topper det med 80-87 pund årligt, hvorefter der igen er tilbagegang, sammenfaldende

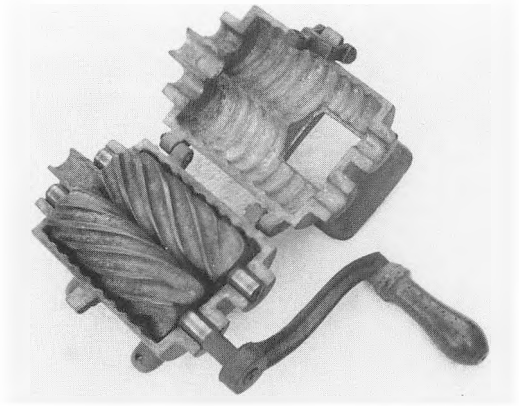

Kødhakkemaskine. Fabrikationsnr. 126, men fra hvilken fabrik?

med, at studepriserne stiger kraftigt. I 1869 leveres der hele 5 stude til en samlet pris af 328 rbd., hvilket er over 1/3 af årets bruttoindkomst. Mon ikke der er satset lidt mindre på malkekvæget i de år? En smørpris på 17 skilling i 1863 er heller ikke imponerende. I det sidste hele regnskabsår, 1879, betales smørret med 50 øre pundet eller 112 kr. pr. tønde.

Fåreavl og uldsalg

I en kilde fra 1840-erne står der: Den oprindelige danske fårerace giver i to klipninger, forår og efterår, omtrent 2 pund og vædderen 4 pund, hvoraf forårsulden, der kaldes for »lød«, er den ringeste. - At staldfodre fårene bruges ikke i Danmark, og fårefolde anvendes ligeledes yderst sjældent. - Får malkes lidt og giver en fed, tyk mælk. - Fåreavlen betaler sig godt.

»Grøntoft« har haft gode indtægter ved salg af fåreuld. Ulden er solgt i juni og oktober, typisk ca. 7 lispund (= 112 pund/56 kg) om året i 60-erne og 9-10 lispund årligt i 70-erne. I 1859 sælges der 4 lispund forårsuld til ca. 2½ mark pundet. Samme år sælges der knapt 3 lispund efterårsuld til 3 mark pundet (= 50 øre). Et godt uldår er 1865. 8 lispund sælges da for 82 rbd. (= 4 mark pundet). Det er ca. 1/4 af årsindkomsten eller det samme som 2 stude kunne indbringe! Pundprisen topper i 1877 med 1,33 kr., for derefter at falde til 70 øre i 1879 (= ca. 2 mark). Aftager af ulden er i årene frem til 1865 gårdmand Ole Jensen, Visby. Derefter sælges der til Bedsted-købmændene.

Svin kun til hjemmebrug

I 1838 var vinterbesætningen af svin i Thisted amt 18 stk. pr. 100 tdr. hartkorn. Det højbenede jyske svin adskiller sig fra det sjællandske ved sin langstrakte, men forholdsvis smalle krop og sine høje ben. Det slagtes sædvanligvis i en alder af henved to år, og giver da, eftersom det er fedet til, fra 16 til 20 lispund flæsk (= 256-320 kg). I gennemsnit kan et svin her i landet antages at give 9 lispund flæsk, og vægten af en (små)-gris kan i gennemsnit anslås til 12 pund. Bønderne sælger sjældent svin, men holder derimod i reglen 2-3 overfødte svin. Den danske stats udførsel af svin er i stærk tiltagen (især leveret fra herregårdene). Et fedesvin koster for tiden (i 40-erne) 15-30 rbd., en pattegris 2 rbd. I København forbruges 36 pund flæsk pr. hoved, i provinsbyer 40 pund. På denne baggrund kan det ikke undre, at »Grøntoft«s svine- og flæskesalg er uden betydning.

Omkring 1880 er den danske svinerace næsten erstattet af den engelske Yorkshire-race. Til eksport produceres der to slags svin: Små, lange, kødfulde, men ikke fede svin på 140-200 pund til det engelske marked og meget fede svin på 250 pund og derover til Tyskland. De to slags svin leveres i hhv. 6-7 mdr.s og 8-9 mdr.s alderen.

Gryde til Kaffebrænding, brugt under 2. verdenskrig, men »det lugtede slemt«, siger Marius M. Jensen.

Husdyrhold i Bedsted sogn

År	Heste		Horn-kvæg					Får	Svin		Bistad
	Hingste	i alt	Tyre	Stude (0-2 år)	Køer (0-2 år)	Ungkv.	i alt		Orner	i alt	
1861	2	182	3	196	532	248	979	1618	?	92	56
1871	1	138	2	154	456	373	985	1453	?	161	45
1876	0	160	4	112	572	281	969	1263	2	245	44
1881	0	164	9	121	570	484	1184	1403	2	229	42

Thys heste var berømte

I en kilde fra 1847 kan man læse følgende: I Thisted amt, som tidligere nød stor berømmelse for sine heste af denne race (den jyske), er samme nu udartet, og i året 1841 var der sammesteds på et areal af 20 kvadratmil ikke en eneste udmærket hingst; men da hestene fra Thy og Mors er hårdføre, godt køb og velskikkede til arbejdsheste, søges de desuagtet endnu. - »Grøntoft« køber i sept. 1853 en 1-års plag for 58 rbd. 5 mark, hvilket svarer til prisen for to stude. I 1857 købes der en blankbrun åringsplag for 75 rbd. og i nov. 67 et hoppeføl for 35 rbd. 3 mark. Handelen med heste har altså været meget beskeden.

Kvægstyrken

Kvægstyrken var en målestok for de enkelte husdyrs foderforbrug. Følgende forholdstal blev brugt som sammenligningsgrundlag: 1 stk. hornkvæg = 1, 1 hest = 1½, 1 får = 1/10, 1 svin = 1/4. - Man regnede altså med at kunne holde 10 får for hver ko/stud. I fattige egne beholdt man bl.a. trækstudene, fordi de ikke skulle have så meget at æde som heste.

Den samlede kvægstyrke voksede i årene 1837-81 med 45% (25% på øerne og hele 66% i Jylland. Det må skyldes ændringer i dyrkningsforholdene (hedeopdyrkning, dræning, mergling, bedre gødskning).

Kommentarer:

Det lave antal hingste, tyre og orner leder tanken hen på tidligere tiders system med en bytyr, en byorne o.s.v. I årene 1876 og -81 er der slet ingen hingste registreret i sognet, så man har været henvist til »hjælp« fra nabosognene. I Grurup sogn var der i årene 1876 og -81 hhv. 1 og 2 hingste. Antallet af stude er generelt faldende gennem årene. I 1861 var der 1 stud for hver 3 køer, mens tallene for 1876 og -81 viser, at man nu er nede på ca. 1 stud for hver 5 køer . Stigningen i kvægbestanden (÷ stude) mod slutningen af perioden kan være et tegn på, at landbruget står på tærsklen til mejeribrugets store periode. Især den kraftige stigning i ungkvægbestanden peger i retning af, at koholdet i de følgende år vil stige. Svineholdets størrelse er sikkert påvirket af korn- og flæskepriser, men den stigende tendens er meget tydelig - ca. 150 % på 15-20 år. Alligevel er det ganske lave tal sammenlignet med vore dages store svinebesætninger.

Gammel sirupskrukke. Sirup var det eneste sødemiddel i husholdningen.

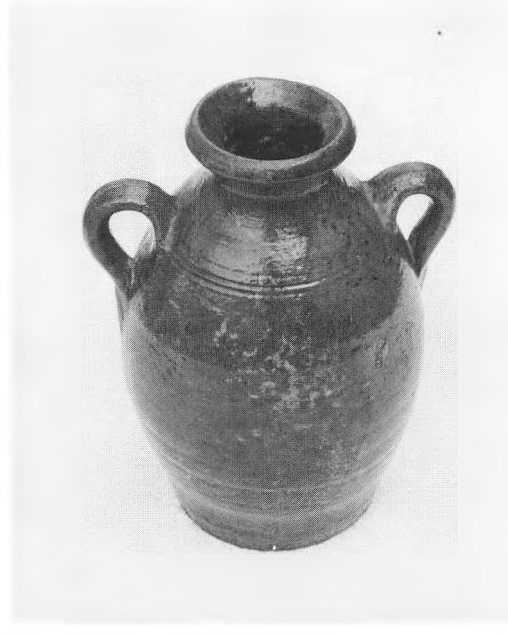

Lønninger

Ifølge Danmarks Statistik var den almindelige dagløn for en mand *på egen kost* på de større gårde:

1819-39: 43 øre - Årlig købekraft: 21 tønder rug.
1839-49: 66 øre - Årlig købekraft: 24 tønder rug.
1851 : 76 øre - Årlig købekraft: 25 tønder rug.
1871 : 103 øre - Årlig købekraft: 25 tønder rug.
1883 : 129 øre - Årlig købekraft: 31 tønder rug.

Det giver en lønstigning på 70% og en øget købekraft på 24% i de år, der ca. svarer til Grøntoft-regnskaberne, 1851-83.

Følgende lønninger er fra Grøntoft-regnskaberne. I de fleste tilfælde har lønmodtagerne foruden lønnen fået kosten på gården. De faste tjenestefolk har fået både kost og logi.

Årene er 1854-78:

Dato:	Tekst:	R	M	S	Dgl øre
24.04-54	1 daglejer 1 dag	-	4	-	33
13.07-54	3 dage tækket af Jens Simonsen, Trudselborg	1	1	3	79
11.09-54	3 dages staklægning af af samme	1	2	-	100
02.11-54	Sommerløn til 1 dreng	4	-	-	4
11.11-58	4 dages løn for at sprede møg	-	-	-	25
06.09-61	1 daglejer til at binde korn op	-	1	-	33
20.09-61	Løn til 1 pige i høst foruden ost og kage	5	-	-	
21.09.61	Givet tjenestedreng til Vestervig marked	-	2	-	
26,11-63	1 daglejer til at fylde møg i 3 dage	-	3	12	42
27.06-65	2 dage skudtørvgrøft, 1 karl i pøtten, for husmand Niels Søndergaard i Vittrup	5	2	-	
	1 i 2 dage til at skyde morr fra	-	3	-	50
	1 i 2 dage til at jævne tørv	-	3	-	50
	1 i 2 dage til at ælte tørv	-	5	-	83
15.10-65	½ dag smeden til skoen	-	1	8	100
24.04-67	Smedeløn 1 dag på smedens egen kost	-	4	8	150
21.10-67	1 dag til at binde op, Inger Murmester	-	1	4	42
	13 dage ditto, Ane Katrine, Bedsted fattighus	2	1	-	33
	4 dage ditto, Mads Høgholms kone i Bedsted	-	5	-	42
	1 dag ditto, Karl Knurborgs kone, B.fatt.h.	-	1	4	42
	5 dage til at høste, husm. Niels Ages. B.	1	4	-	67
23.08-68	Til 1 lille dreng for 35½ dag, smedens søn	1	-	-	6
21.09-68	Pikke (stenbro) i 10 dage på egen kost, Christian Overgaard	4	3	-	92
23.09-68	Tømmermand i 88 dage a 3 mark dgl.	44	-	-	100
23.05-69	Løn til 1 dreng på 19 år for 1 vinter	9	-	-	10
01.05-72	Løn til 1 karl for 1 vinter	12	3	-	14
09.09-72	Betalt Niels Agesen for 3 dage at rive høe, 2 dage til at fylde møg	1	4	-	67
	Sidstnævntes kone, binde korn, 8 dage	2	-	12	54

		Dgl. kr.	øre	øre
17.02-75	Dyrlæge Badstue (Villerup, senere Bedsted) til 1 syg ko	2	-	
01.05-75	Løn til 1 karl 1 vinter, tjent her 8 år	40	-	22
09.01-76	Karl Knorborgs pige, fårevogtn. efterår 75	2	-	
28.11-76	1 dreng at vogte får fra 7. okt og 4 uger	2	-	7
01.11-80	Løn til 1 karl for 1 sommer	40	-	22
12.12-80	Givet til ovennævnte karl (Mads)	200	-	
08.01-75	Nytårsmusikant Jens Mikkelsen, Hvidbjerg sogn			33
15.01-75	Nytårsmusikant Seberine fra Gammelby			25
01.02-77	Nytårsmusikant Peder Trankjær			25
17.01-78	Nytårsmusikant Peder Christian Vestergaard			35

Kommentarer:

Forskellige faktorer gør sammenligninger problematiske. Naturalier udgjorde ofte en del af lønnen (se 20/9 1861) og er måske ikke altid opgivet. Træsko og uld kunne også gives som supplement til lønnen. Værdien af kosten er ikke opgivet, men forskellen i smedens dagløn med eller uden kost (15/10 1865 og 21/10 1867) er 50 øre eller ca. 1½ mark. Alder, køn, kvalifikationer og arbejdets art synes at have indflydelse på aflønningen. Om »Grøntoft«s lønniveau sammenlignet med andre gårdes på egnen kan der kun gisnes. Det kan dog nævnes, at en karl på den tid ofte måtte nøjes med kosten om vinteren. På »Grøntoft« får han vinterløn. Og så får han lommepenge, når han skal på Vestervig marked. At tjenestekarlen Mads får 200 kr. som »julegave« i 1880 - det år,

»Grøntoft« sælges - siger noget om, at han må have haft en særlig status i familien. Han må da have tjent på gården i 13½ år.

Udgifter til nytårsmusikanter er opført hvert år i januar og/eller februar måned. Den opgivne »løn« til dem er måske kun grøntofternes andel af udgifterne til et sammenskudsgilde. Det er heller ikke sikkert, at alle nytårsfesterne har været holdt på »Grøntoft«. - Alle navngivne nytårsmusikanter er medtaget i ovennævnte oversigt.

Supplerende kan det nævnes, at årsværdien af en landarbejderfamilies daglige kost var følgende på landsplan: 1851: 62% af lønnen, 1972: 59%, 1888: 46%, 1897: 40%. Reallønnen har altså været stigende gennem 1800-tallets sidste halvdel.

Uddrag fra »Grøntoft«s regnskabsbog

De valgte eksempler på udgiftsposter kan fortælle noget om landboforhold i almindelighed - og om livet på »Grøntoft« i særdeleshed.

Der er ikke ændret på stavemåden.

1853-81		*Rk*	*Mk*	*Sk*
08.05-53	Kjerke Penge til En Hoved Reparation	53	3	

Strygejern, hvori anbragtes en opvarmet sten

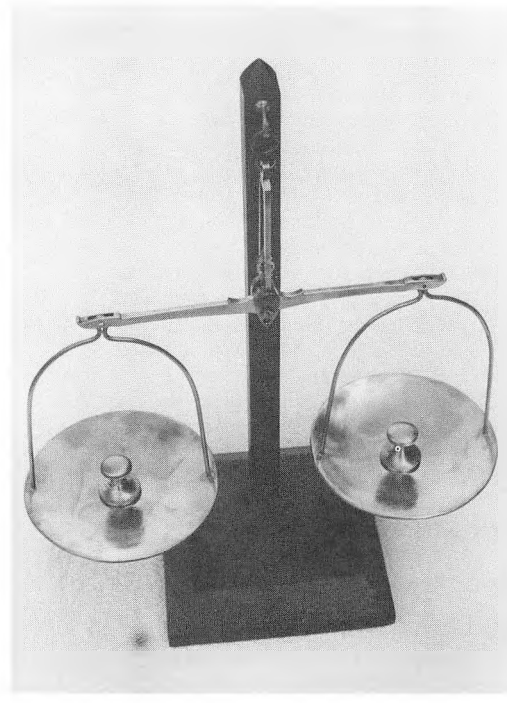

Skålvægt, meget stærkt restaureret

19.11-53	100 Grønkaal af Pige Bodil Kirstine i Bedsted		4	
23.12-53	2 Skj. Byg givet til Afdødes Familier som i Kjøbenhavn døde af Smitsom Sygdom Colera Kaldet	1	2	
26.10-55	4 pund Humle	1	3	
06.10-56	Frugt af forskjellig Slags i Ørum Bye		4	4
05.06-57	1 Jern Gryde hos Kjøbm. Tilsted i Ager		3	12
30.09-57	Kjøbt En Spinde Rokke i Thisted	5		
	7 Fore Huder Barked i Drasbek	2	3	
02.11.57	1 Par Buxer Klæt med Læder			8
05.10-58	Penge indkræved for Rigsdagsmøde		2	3
12.04-59	7 Horn Søbe Skier		5	12
30.09-59	1 Jern Skovl af Poul Smed Riiskjer Huus Mark		3	
03.10-59	Broe Penge til Morup Mølle vestre Broe		4	7
10.10-59	1 Graa Mandfolks Hue Bunden		1	8
29.07-60	4 Fruentimer Kapper Rengjort		3	
01.04-61	Given til Husmand Poul Skomager i Grurup som bad om Hjelp til sit Huus som nedbrænte		1	
16.06-61	1 Nye Arbejds Vogn med			

	Vognskrin	34		
23.07-61	4 Lispund 10 Pund Jern fra Thisted med Posten	5		8
21.09-61	1 Almanak		1	4
30.12.61	½ Aars Kongelig Skat	27	2	11
	for Præste Tiende 3 Tø. 3/4 Skj. Byg, Kapiteltagst	14	1	14
27.02-62	Maskine Garn af Høker Poul Mose i Bedsted		1	
19.09-62	1 Mandfolks Kjole Vent	1		
31.01-63	Given til 1 Prindses fra Danmark som blev gift med den engelske Prins og Konge		2	
28.06-63	1 Klokke Huus hvid af Peder Chr. Flarup	5		
07.07-63	Vægsat 1 = 8 Dages Klokke med 1 = 24 Times og given derpaa til byt	5		
19.01-64	Heste af Bedsted Pastorat til Krigen	9	5	8
01.10-64	700 faun Sieme bunned af Pige Bodil Kirstine		4	6
22.03.65	1 Kov død for Jens Chr. Hvads given samme			8
25.03-65	Flere Beboere, 1 Proces om smorenter til Præsten og Degnen 20 Skill. pr. Tønde Hart Korn		5	8
14.09-65	300 Heelbrente Mursten af Gaardmd. Peter Jakobsen Overgaard i Spanbjerg	4		
31.10.65	1 Murmester til at Læge tæglstens Gulv		2	
12.03-66	Kjøbt 1 Jern Harve Vægt 6 Lispund 6 Pund a 9 Mark pr. Lispund	9	3	6
	1 Lyng Jern med Beslag		4	
21.04-66	Smede Arbejde til 1 Tromle		2	
04.06-66	1 Sæt Plougjern Hvidsed			8
20.11-66	Drykke Penge for Jule Maling Brydber Mølle		1	
25.05-67	Gave til A. Hansens Søn Niels i Fuglsang til Kongens Tjeneste i Aalborg	2		
22.11.67	8700 Røde Helbrente Sten af Jens Peter i Spangbjerg	90	1	12
	4100 Mellem Brent Sten af dito	34	1	
13.01-68	Krigs Skat for 1 Qvartal	4	5	12
28.04-68	850 Wintøred Sten af Chr. Jensen i Horsfeldt	1	4	10
27.05-68	3800 Toms Søm 1400 4 Toms Søm	12	4	2
17.05-70	17¾ Pund Ost af Kjøbmd. Fuglsang i Bedsted	2	1	5
09.11-71	1 Hakkelse Maskine fra Svankjer Wilsund	35		
	for samme Hjemførsel med Posten Enevol		4	
24.12-72	Given til de Vandlidte ved oversvøm. af Storm	4		
27.12-74	For Chr. Lavin Fattiglem og Arstant til Amerika	1		9

		Kr.	øre
23.03-75	Bøger af forskjellige Slags for	1	50
27.03-75	Have frø for		16
08.02-77	Nat Lamper fra Thisted med Posten		20
01.11-77	Given til Formanden for Bedsted og Grurup Sogneraad	1	
24.12-77	Given til Mand fra Røn som havde forlist sit Baad		50
18.04.79	Bekostning til en Bullen Fingers Kuur (Kurered)	6	
14.05.79	For 1 Ligkiste at lave 3 Kr. 60, Lim, Sværte og Søm 40 øre	4	
15.05-79	For 1 Ligtale til Præsten 10 kr. Til Degnen 8 kr.	18	
22.05-79	Betaling til Kokkekone Else Smed fra Villerup	8	
25.05-79	Stine Ulnitz 5 Dage til Begravelse Arbejde	3	
	til sidstnævnte 1 Stykke fin Brød, 1 Hønse Steg m.m.		
23.07-79	12 = 4 Toms Drainrør fra Vestervig		96
01.08-79	For Aarevisning af Mads Hedeholm og Henrik Mikkelsen	1	20
11.09.79	Arveafgift af 16000 Kr. efter min afdøde Moder og Fader	196	48
28.04-80	1 Hane af Søren Revberg i Søndergaard	1	
28.06-80	For Papier med Peder Hørsvinger ½ Delen	30	94
06.07-80	Den Kjøbte Huus Brandforsikred	5	
13.08-80	Betalt Peter Damsgaard for 1		

Kaffemølle af en type, der blev anvendt så sent som under 2. verdenskrig.

Hingst at skyde 2
20.08-80 1 Kov stor med Anden Kalv af Skolelærer Bjørndal 106
25.02-81 Almidse Penge af os Alle 4 Sødskende - Mig selv 14 Kr. 51 Øre - Simon 10 Kr. 30 Øre - Anders 10 Kr. 30 Øre - Inger 10 Kr. 30 Øre .. 45 41

Indtægter

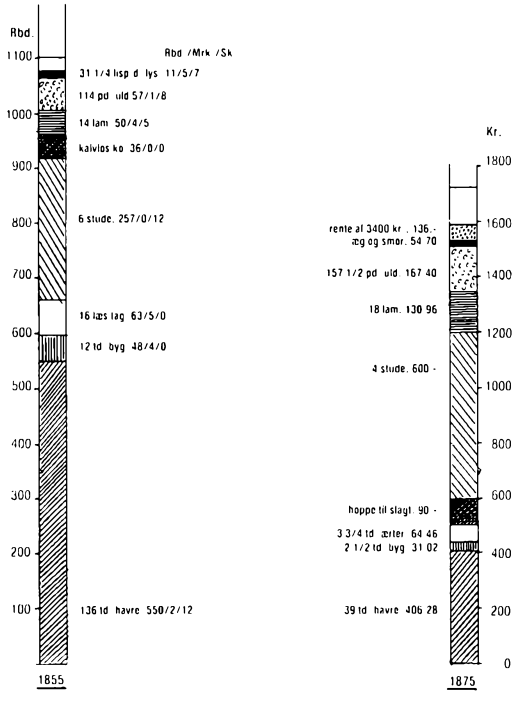

Elses slægt uddøde alligevel ikke med de fire ugifte søskende.

Efter sidste års artikel modtog jeg et brev fra en nordmand, hvis aner stammer fra »Grøntoft«. Med brevet fulgte en slægtsoversigt over den norske gren af »Grøntoft«-familien. Hvis læsere af dette har kommentarer eller tilføjelser, kan disse sendes til undertegnede eller direkte til afsenderen af brevet fra Norge: Jarl E. Berge, »Grøntoft«, Bispevejen 11 N 4600 Kristiansand S, Norge.

Slægtsoversigten herunder afrundes med en skildring, omhandlende »Grøntoft«-sønnen Peder Knudsen Grøntoft, der rejste til Kristiansand og grundlagde en talrig efterslægt. Berge anslår, at der i dag er 200-500 personer i Norge, der har PKG som stamfader. Flere af disse »grøntofter« beklæder høje stillinger i det norske samfund.

Slektsregister GRØNTOFT (norsk tekst)
Knud Thommesen Grøntoft 1670-
(Fester av gården Grøntoft, Bedsted Sogn)

Peder Knudsen Grøntoft 1700-1742
gift med Johanne Laursdtr. Dybdal 1703-1750 (datter av Lauritz Christensen Dybdal 1673-1727 og Maren Pedersdtr. 1678-1728).

6 kjente barn:
Christen 1725-1782, g.m. Else Christensdtr. 1726-1789.
Laurs 1733-1805, ugift, kjøpmann i Thisted.
Knud 1734-1804, g.m. Maren Nielsdtr. -1787 og II) Birthe Pedersdtr. 1753-1817.
Maren 1734-1798, g.m. Peder Knackergaard 1710-1789.
Christen 1738-1814, g.m. Karen Nielsdtr. Nors 1743-1823.
Peder 1741 - , g.m. Anna Cath. Enevoldsdtr. 1747-

Knud Pedersen Grøntoft 1734-1804 (g.m. II) Birthe Marie Pedersdtr. Freistrup 1753-1817, barnløst).

4 kjente barn:
Peder 1764-1830 - se under
Maren 1766
Laust 1769
Niels 1775

Peder Knudsen Grøntoft reiste til Kristiansand i Norge, hvor han ble ansatt som inspektør og lærer ved stiftelsen »Ungdommens undervisning og alderdommens hvile«. Stiftelsen hadde to formål, som det ligger i navnet. Den skulle sørge for undervisning til 36-40 fattige gutter og piker. Videre skulle stiftelsen sørge for underhold av fattige enker o.a.

PKG drev også et leiebibliotek og bokbinderi, se vedlegg.

Peder Knudsen Grøntoft f. Redsted Mors 16/9-1764 d. Kristiansand 11/3 1830, g,m. 3/7-1801 i Kristiansand: Mariane Mortensdtr. Frost Klitmøller f. 21/8-1777 d. Kristiansand 26/6 1830.

6 kjente barn:
Maren 1802-1880, g.m. skipper Christen Nielsen Kristiansand.
Morten Frost 1804-1871, g.m. Helene Larsdtr. Dostad.
Karen Christine 1806-1808.
Mette 1809-1868, g.m. Ole Johansen, Grimstad.
Knud Christian 1811-1887, g.m. Marthe Wold Faaberg 1819-1889.
Peder Frost 1815-1840, ugift, apoteker.

Morten Frost Grøntoft begyndte et konditordynasti i Norge. Han hadde 12 barn, hvorav 9 vokste opp:

Peter Martin 1831-1888, g.m. Thora Styhr Arendal 1835-1879.
Ludvig 1834- , g.m. Elen Christensen.
Edvard 1836-1878, ugift.
Morten 1838-1892, g.m. Gerhardine Krøger 1841.
Caroline 1842- , g.m. Claus Myrin Koren.
Hulda Marie 1847.
Agnes Emilie 1847, g.m. Peter Wilhelm Grøntoft.
Elisabeth 1849.
Oscar 1851-1911, g.m. Birgitte Bastrup 1850-1932.

Knud Christian Grøntoft fortsatte som faren med bokhandel i Kristiansand. Gift II) Caroline Sivertsdtr. 10 barn i første ekteskap.

Hvis vi går tilbake til Morten Frost Grøntoft, så ble hans eldste sønn Peter Martin også konditor, 10 barn hvorav 6 vokste opp. Sønnen Morten var likeledes konditor, var gift to ganger og hadde i alt 14 barn.

Yngste sønn Oscar var den kanskje mest vellykkede. Han ble også konditor og startet et konditori som fartsatte i flere generasjoner. Det var kjent som det aller beste i byen. Han hadde 14 barn, hvorav 12 vokste opp:

Magda 1876-1963, ugift.
Ludvig Johan 1877-1924, ugift.
Oscar 1878-1961, g.m. Elsa Hanson (8 barn).

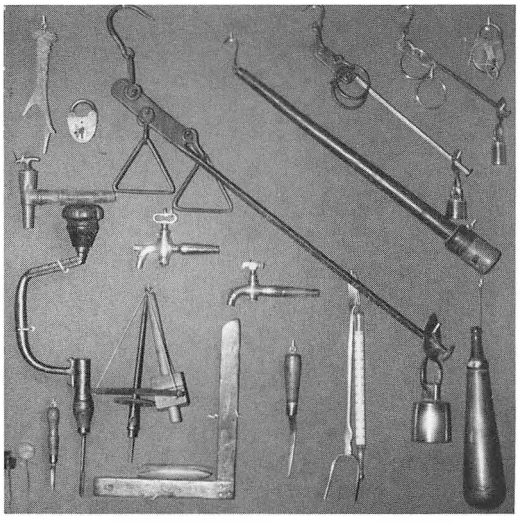

Forskellige genstande, der alle har været brugt af - og i de fleste tilfælde fremstillet af - de håndsnilde grøntoftere. Hængelåsene er således hjemmelavede. Om vestjyske bismervægte af træ har museumsfolk udtalt, at de ofte er justeret efter tyske eller norske vægte. Det fortæller noget om handelsforbindelser før i tiden.

Clara Marie 1880-1964.
Helene Johanne 1881-1903, ugift.
Julie Elisabeth 1884-1962, g.m. Alf Chr. Nilsen.
Hulda Emilia 1887-1917.
Jenny 1890-1934, g.m. Arne Tokle.
Milly 1892-
Frithjof Walter 1894 -, ugift (lever).
Birgith 1897.

Eldste sønn. Oscar, fortsatte konditoriet og kakene var minst like gode, hvilket bevitnes (han var min morfar).

Om noen skulle ønske flere detaljer om den norske del av Grøntoft-familien, står jeg gjerne til disposisjon. Det ovennevnte er naturligvis bare utdrag. Derimot savner jeg som det vil ses mye om slektens opprinnelse.

Grøntofts leiebibliotek
Skildring av dikteren Andreas Munch, som i 1820 gikk på Latinskolen i Kristiansand.

- Byens eneste leiebibliotek holdtes av en gammel bokbinder Grøntoft, som var en origi-

nal i sitt slags. Boksamlingen var oppstilt i hans verksted. Og der satt han alltid i ullen natttrøye med en grønn skjerm for øynene ved sitt arbeidsbord, delende seg mellem å innbinde bøker og utleie dem. Det luktet forferdelig om ham av muggent klister. Og for å komme til hans verksted, måtte man opp av en steil, mørk hønsetrapp. Ikke desto mindre hadde han besøk av byens fineste damer, som ikke skydde denne uleilighet for å erverve seg hans gunst og få utlånt hva de helst ønsket. Bøkene var fettet utenpå og slitt inni. Ofte var et par sider borte i den trykte tekst ved slit eller utrivning, men det gjorde ikke noe. Bokbinderen visste råd for det. Han klistret inn et par rene blader og avskrev derpå med sine kråketær av et annet eksemplar, hva der manglet. Fra denne, ikke meget rene kilde, hentet jeg nå også en stor del av min åndelige næring, og jeg var ikke kresen. Kunne jeg for øyeblikket ikke få Walter Scotts, Ingemanns, Claurens eller Caroline Pichters romaner, som den gang var mest ettersøkt av damene, tok jeg til takke med Elmqvists Læsefrugter eller endog med den gamle Aug. Lafontaines sentimentale romaner. Disse var vel nå ikke lenger på mote, og kunne derfor lettere fåes utlånt, men deres endog mer enn sedvanlig slitte eksemplarer viste med hvilken iver de i sin tid var blitt gjennompløyet av begjærlige lesere. ---

Kilder:

Regnskabsbog fra gården Grøntoft, 1852-80.

Bergsøe, Adolph Frederik: Den danske Stats Statistik, bd. II, 1847.

Bryld, Carl-Johan og Harry Haue: Det agrare Danmark 1860-1980. Herng. 1982.

Dansk socialhistorie, bd. IV, 1979.

Dansk socialhistorie, bd. V, 1982.

Falbe-Hansen, V. og Will. Scharling: Danmarks Statistik, bd. II, 1887.

Gad, Holger: Befolknings- og arbejdskraftproblemer i dansk landbrug, bd. 1, 1956.

(Haue, Harry): Frem, bondemand, frem..., 1981.

Johansen, Hans Chr.: Den økonomiske og sociale udvikling i Danmark, 1864-1901. 1962.

Krarup og Tuxen: Beskr. af Landbrugsudviklingen i Danmark fra 1835- . Bd. II 1896 og III 1899.

Landbrugsforholdene i Danmark siden midten af det 19. århundrede. Stat. Tabelværk VRC nr. 4, 1911.

Pedersen, Erik H.: Dansk Landbrugs historie 1750-1973. Erhv.hist-årb. 26, 1976.

Sammendrag af Statitiske Oplysninger ang. Kongeriget, Danmark I-II, 1869-93.

Prange, Knud: Bonde af Thy. En standshistorisk studie. Bol og By 5, 1964.

Skrubbeltrang, Fridlev: Bondeskifter og foldudbytte. Fortid og Nutid XIII. 1939.

Danmarks Statestiks arkiv, Sejrøgade, København (Oplysninger om husdyrhold i Bedsted sogn, 1861-1881).

Margrete Fredkulla - kvinden bag Sankt Thøger?

Af Gunnar Iversen, Sindrupvej 5, Sindrup, 7760 Hurup Thy

Illustrationer: Susanne Tvermoes

Jeg har i en tidligere artikel prøvet at sandsynliggøre at Vestervigs skytshelgen, Sankt Thøger, blev ophøjet til helgen i 1067.

Jeg skal nu prøve at sandsynliggøre at det skete igen i 1117. Og at der denne gang stod en kvinde bag.

Den der indlader sig på at skrive 1000-tallets historie - eller blot et kapitel af den - lægger ud som forsker, og lander som digter. I heldigste fald. At forlise sit forehavende på en af de utallige og oftest uventede anstødssten i det herligt jomfruelige hav, er nok det sandsynligste, omend ikke altid det ulykkeligste: der er skibbrudne, der lever lykkeligt til deres dages ende i den tro, at det de stødte på var de vises sten.

Sådan er den nøgterne historikers søkort over vikingetiden. Åbent hav med spredte undersøiske skær. Få klarer dem. Alligevel går man ombord i sit stof. Opdagelseslysten driver værket. Og vil man gå på opdagelse i vikingetiden, er det nødvendigt at sejle.

Måske kommer man hjem med en historie. Eller to. For som en af de mest velbevandrede i tiden, Else Roesdahl, siger det, så har vi vedrørende mange spørgsmål så få holdepunkter, at der over dem lader sig bygge mere end een model. Og vi vil aldrig, ikke engang den dag vi står med den rette, vide hvilken der er sandheden.

Og meget bedre er det ikke med den tidlige middelalder. Også her er vi på gyngende grund. Dog ikke mere gyngende, end at det lader sig gøre at opsætte boreplatforme og stikke et par sonder ned.

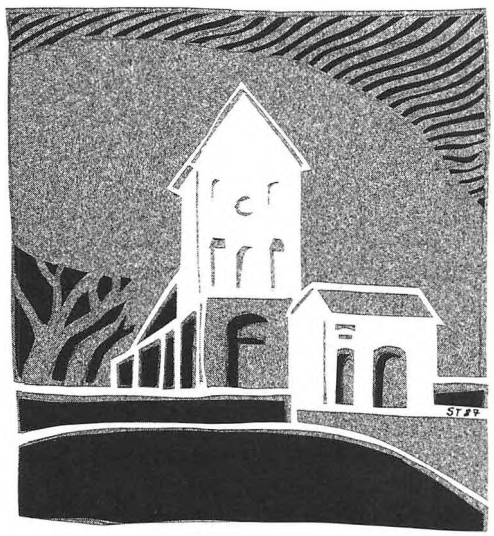

Vestervig klosterkirke.

I. SANCTUS THEODGARUS

Om Sankt Thøger, Vestervigs skytshelgen i katolsk middelalder, ved vi at hans helgenskrin stod i Vestervig indtil Reformationen, da d'herrer Knud Gyldenstierne og Ove Lunge i 1535 kvitterede for 16 kilo sølv »taget af Scte Tøggs Skrin« og andet katolsk kirkeinventar.

At Thøger har været anerkendt og hans festdag, den 30. oktober, højtideligholdt af hele den katolske kirke i det daværende Danmark, ved vi fra de bevarede trykte bønnebøger, de såkaldte breviarer, fra domkirkerne i Lund, Roskilde, Århus, Odense og Slesvig. Det ældste af disse ritualer, der beretter om Thøgers liv og virke som bekender og missionær til og med hans død og begravelse i Vestervig, findes i bønnebogen fra Odense. Den er fra 1482. Bogtrykkerkunsten skulle jo opfindes først.

At den officielle Thøger-dyrkelse har været etableret længe inden, ved vi fra en omtale af hans festdag i et afladsbrev fra Ribe 1286.

Om Sankt Thøgers skrinlæggelse har vi to notater. Det ene, fra den danske franciskanermunk Peder Olsens Danmarkshistoriske samling, siger, at Sankt Thøger blev skrinlagt i Vestervig år 1117: *MC.XVII translatus est sanctus thugarus westerwick iutie.* I det andet, fra de såkaldte Annales Bartholiniani, står, at Sankt Thøgers relikvier ophøjedes - eller, mere bogstaveligt: opløftedes - år 1067: *1067. S. Theotgari reliquiæ elevantur.*

Nu er hverken Peder Olsen, også kaldet Petrus Olai, eller Thomas Bartholin nogen samtidig kilde. Olsen døde ca. 1570 og Bartholin i 1690. Deres tidsangivelser for Thøgers skrinlæggelse kan være rekonstruktioner, hvad legendeforskeren Tue Gad da også har gjort opmærksom på. Kassationsgrund er det dog ikke, medmindre man konsekvent vil lade store dele af Danmarkshistorien falde ud.

Hvad klostret i Vestervig måtte have haft af sikre oplysninger om Thøger og om den tidligste helgendyrkelse af ham, er formentlig gået til ved ildebrande eller på anden måde bortkommet. To stumper pergament med brudstykker af håndskrevne beretninger om mirakler, Thøger skal have øvet, er hvad vi udover de trykte breviarer står tilbage med af kirkeligt originalmateriale. Pergamentstumperne antages at stamme fra 1200-tallet og have tilhørt et kloster i Skåne: de var benyttet til indbinding af regnskaberne for Sølvesborg Len for tiden 1. maj 1622 til 1. maj 1623.

Som kildesituationen er, kan et forsøg på at føre Thøgers, og med ham Vestervigs historie tilbage til vikingetiden, altså højst tjene til at fremdrage indicier - og ikke som bevisførelse.

Men kan man dømme en levende på indicier, skulle jeg mene det går an ud fra indicier at dømme om en død mand og hans tid - og vælger at gøre det, fremfor at lade sagen falde på grund af bevisets stilling.

Ved udgravningen i 1930'erne af tomten efter den nedrevne Sct. Thøgers sognekirke, 200

meter vest for klosterkirken i Vestervig, fandt man en del middelalderlige mønter, den ældste fra omkring 1160.

Den endnu bevarede, men stærkt ombyggede klosterkirke, der ligeledes er viet Sankt Thøger og som i dag bruges som sognekirke, vurderes af Nationalmuseets arkitekt Mogens Clemmensen, der i 1920'erne restaurerede kirken, til ikke at kunne være fuldført førend tidligst i 1160'erne. Han antager at den nuværende romanske klosterkirke har haft en forgænger - af træ eller frådsten.

Med denne fagmands kvalificerede gæt synes rammerne for en mulig lokal kirkelig Sankt Thøger-dyrkelse i Vestervig altså at være etableret senest i første halvdel af 1100-tallet.

Kan der på det tidspunkt have eksisteret et kirkeligt ritual for fejringen af Sankt Thøger? Her må vi gå til en anden fagmand, M. Cl. Gertz, professoren i klassisk filologi, der med fortjenstfuld grundighed som varemærke i årene 1908-1912 publicerede sin kritiske og gennemkommenterede udgave af Danske Helgeners Levnedsbeskrivelser, deriblandt Sankt Thøgers.

I et samlingshåndskrift fra 1700-tallets begyndelse fandt Gertz to forskellige eksemplarer af en legende om Sankt Thøger, i begge afskrifter inddelt i seks læsestykker, lectiones. »Denne Deling i Læsestykker viser hen til, at Archetypen (d.v.s. det originale skrift) maa være uddraget af et Breviarium eller en lignende kirkelig Bog, som har indeholdt det hele Ritual for Fejrelsen af S. Theodgarus's Translatio« (d.v.s. skrinlæggelsen), skriver Gertz. De tre første læsestykker omhandler Thøgers liv fra han drager hjemme fra Thüringen til han dør og begraves i Vestervig, de tre sidste hans ophøjelse til helgen. Dette er den mest fuldstændige udgave af Thøger-legenden vi kender, og Gertz mener derfor den oprindelig kan have været brugt i Vestervig, hvor man må formodes at have gjort mere ud af festdagen end i andre kirker.

Ingen af de iøvrigt eksisterende trykte breviarer, som Gertz har »gennemgået omhyggeligt«, har medtaget historien om hvordan man i Vestervig, trods modstand fra kong Sven og vicebiskop Alfrik, ved direkte henvendelse til paven i Rom og efter egenmægtig beslutning på stedet lagde den nu længst afdøde Thøgers knogler på alteret og dermed ophøjede ham til helgen. For Gertz er det »dog øjensynligt, at alle disse Tekster (d.v.s. breviarernes) udgaar fra een og samme Grundreaktion. Endvidere er det ganske klart, at den Tekst, som findes her, og den vi har i de tre første Lectiones (af den udgave, Gertz mener har været brugt i Vestervig) er udgaaet fra eet og samme Grundskrift..., dette nu tabte Grundskrift maa efter al Sandsynlighed være forfattet i Beg. af 12. Aarh.«

I det, der har foreligget for arkitekten, der restaurerede den til Sankt Thøger viede klosterkirke i 1920'erne, og for sprogforskeren, der har gennemgået den overleverede katolske liturgiske tekst om Sankt Thøger, er der altså intet der for dem taler imod den mulighed, at man i Vestervig har dyrket Sankt Thøger i første halvdel af 1100-tallet. Tværtimod. Gertz synes på det nærmeste overbevist om, at det tabte grundskrift har været et ritual forfattet til Thøgers ære i forbindelsen med hans skrinlæggelse i 1117, som han mener må være sket i den da nyopførte klosterkirke.

Jeg har tidligere søgt at sandsynliggøre, at Bartholins notat, der tidsfæster Thøgers ophøjelse (elevatio) til 1067, er korrekt. Det er klart at den del af legenden, der omhandler netop den begivenhed der ender med at konge og kirke accepterer Thøgers helgenstatus - og som Gertz fandt i en afskrift - ikke kan være forfattet til brug ved samme lejlighed. Vestervigs helgeninitiativ er på affattelsestidspunktet allerede historie, men historie der åbenbart fortjente at mindes.

Hvad taler for en mindehøjtidelighed i Vestervig i året 1117?

II. MARGRETE FREDKULLA

Klostret i Vestervig skal være grundlagt omkring 1110 på gammel kron-jord, nævnt i Kong Valdemars Jordbog, en kongelig godsfortegnelse fra 1200- tallet. Opførelsen af en eventuel frådstenskirke i tilknytning til klostret kan i 1117 have været så vidt fremme, at en indvielse af kor og højalter var aktuel. Til en alterindvielse var eet fornødent: en relikvie. Mest

nærliggende har været Sankt Thøgers ben, der antagelig i 1067 blev lagt på alteret i kirken 200 meter fra den ny klosterkirke. Overførslen af nogle af disse relikvier fra den gamle til den nye kirke er da den *translatio* der er omtalt i Peder Olsens notat. Herefter har begge kirker været viet Sankt Thøger. En flytning af relikvierne fra en kiste over i et helgenskrin i samme kirke ville dog også være en *translatio!*

Grunden til klostret og klosterkirken må, hvis grundlæggelsen skal være sket omkring 1110, være givet af kong Niels, der regerede fra 1104 til 1134. Thøgers helgenskrin gætter jeg da på er blevet givet af Nielses dronning, Margrete, med tilnavnet Fredkulla, Fredspige.

Om Margrete fortæller Saxo (omkring år 1200) i Danmarks Krønike:

»Margrete berigede ikke blot kirkerne med jordegods, men lagde også alle kræfter ind på at give dem et prægtigt udstyr og sætte pragtfuldt skrud i steden for de tarvelige sager, der hidtil havde været brugt ved gudstjenesten, thi for at gøre denne så meget stateligere skænkede hun kirkerne korkåber, messehagler og andre kirkeklæder og til kirkeligt brug tjenlige sager.«

Margrete har udfyldt sin rolle som dronning med et stærkt, personligt initiativ, der var ualmindeligt i tiden, der noterer sig hendes kraftigt styrede hånd i kong Nielses regering af

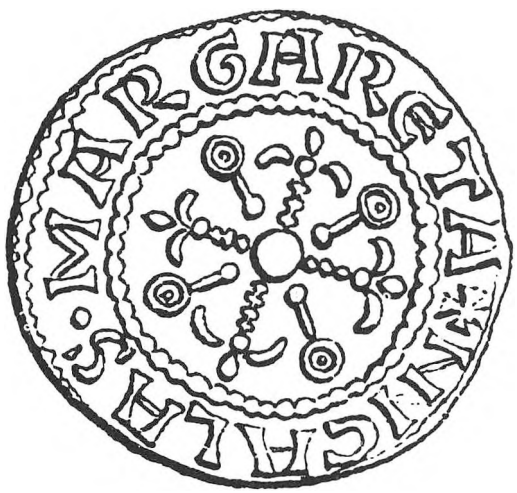

Margrete og Niels, en konges og en dronnings navn på samme mønt, præget i Lund.

Danmark. Hun er iøvrigt den første kvinde der figurerer i et dansk diplom, og den første og eneste i ældre tid, der nævnes på en dansk mønt - sammen med Niels, der synes at have sat pris på deres teamwork.

Det kirkelige engagement har Margrete ikke haft fra fremmede. Hun var datter - og hovedarving - af den svenske kong Inge, der nedrev det hedenske tempel i Uppsala og gennemførte den officielle kristning af Sverige.

Tilnavnet Fredkulla fik hun da hun som ung på faderens initiativ blev gift med den norske kong Magnus Barfod som led i en fredsaftale. Magnus havde krævet og delvis besat landområdet mellem Vänern og den norske grænse, incl. skovbygderne i Dalsland og det vestligste Värmland, som Magnus hævdede var gammel norsk land. Margrete fik det omstridte landområde i medgift af sin salomoniske far. Kort tid efter, i 1103, døde Magnus i Irland, og Margrete blev gift med den nybagte kong Niels, med hvem hun fik to sønner, Magnus og Inge. Ægteskabet med Magnus Barfod var barnløst.

Margrete gav altså ikke alene af et godt og kristent hjerte. Hun havde også noget at give af.

Nu gav man dog ikke, selv som kongelig velgører, uden videre et jordegods og et forsølvet helgenskrin til en klosterkirke. Der må have været en anledning, som da prins Buris i 1163 gav cistercienserordenens munke gavebrev på fædrenegodset i Tvis. Det var ikke alene for hans sjæls frelses skyld, men udtrykkeligt foranlediget af hans brødres 'hastige og uforudsete bortgang', et og to år forinden.

Niels og Margrete havde anledning nok. Det er Saxo der fortæller deres søn, Inges skæbne:

»Inge blev, lige som han havde trådt sine barnesko, kastet af en vild hest og trådt ihjel under dens hove, så hans ædle blod blev udgydt i vejens snavs og pløre, og han omkom på den sørgeligste måde, thi hans lig fandtes liggende på jorden sønderrevet og helt splittet ad. Hans hovmester, som ville have ham vænnet til at ride, havde nemlig ladet ham selv tage tømmerne, og da knøsen ikke kunne styre

hesten, kastede den ham af og slæbte ham hen ad jorden hængende i stigbøjlen.«

»For sin højt elskede søn Inges sjæl« gav kong Niels i et brev med Margrete og slægtninge som vidner, kirken i Odense hvor hans bror Knud den Hellige få år forinden var lagt i helgenskrin - sjetteparten af fiskeriet i Lønborg Å i Vestjylland!

På mig har dette dokument altid virket ret grotesk, også selv om man tager i betragtning at Niels havde ry for at være en påholdende mand. De forvrængede proportioner kommer derimod på plads, hvis man forestiller sig at Niels, der som den første af de danske konger kaldte sig Konge af Guds Nåde, for sin højt elskede søns sjæl lod stifte et kloster, med jord fra krongodset som driftskapital, og så ud over det lod sine yndlinge, benediktinerne i Odense tilflyde en part af fiskelivet ved den vestjyske kongsgård, som Niels havde i arv fra sin far, Sven Estridsen.

Måske indtraf ulykken under et ophold på Lønborg?

Inge, opkaldt efter den guds stridsmand, fredsvennen og statsmanden kong Inge den Ældre, døde en ynkelig og pludselig død i sjæleangst og uden at modtage kirkens sakramente. For Margrete har det ikke alene været en pludselig sorg. Var det ikke kristeligt set en så alvorlig sag, at det forekommer utænkeligt at en personlighed som Margrete i den situation skulle lade det blive ved en vidneunderskrift på et fiskeretsligt dokument? Om det så var laks, fiskeretten stod på.

Et helgenskrin ville passe bedre på Margrete Ingesdatter - sølvbeslået og viet til den Sankt Thøger, der, som det siges i sangen til hans ære, er

de haltendes fod og beskytter.

Skulle man have kigget nærmere på de barnegrave, man stødte på ved udgravningen i 1930'erne af tomten efter den nedrevne Sankt Thøger sognekirke?

Er der en sandhedskærne i folkesagnet om hesteridtet over Buris-graven i Vestervig - det vilde ridt der i stenen efterlader aftegningen af hestens hov?

Ligstenen på Liden Kirstens Grav var ikke så hård som den onde dronnings hjerte; derfor blev der spor i den efter hestens hov.

III. HVEM SKREV THØGERLEGENDEN?

Vi har altså af holdepunkter to efterreformatoriske afskrifter af nogle middelalderlige årbøger eller års-oversigter, hvoraf det ene meddeler at Sankt Thøgers relikvier opløftedes i 1067, det andet at der i 1117 i Vestervig i Jylland blev foretaget en translation af Sankt Thøger, d.v.s. 'overføring af en helgens relikvier til et kultsted, ved skrinlægning'. Vi har en begrundet formodning om at der i første halvdel af 1100-tallet har stået to kirker i Vestervig, på tomten efter den ene er fundet en mønt fra omkring 1160, den anden, klosterkirken, er anslået til tidligst at have stået færdig som kvaderstenskirke i 1160'erne og til at have haft en forgænger, måske i frådsten, der er fundet som fyld i muren til kvaderstenskirken. Vi har en antagelse af, at et augustinerkloster er stiftet i Vestervig omkring 1110, og en viden om fra Kong Valdemars Jordbog at jorden har tilhørt kronen og i så fald må være givet af kong Niels. Vi har et kongepar, Niels og Margrete, hvis kirkelige engagement er veldokumenteret, og kan ud fra dokumenter og fra Saxo's et hundrede år senere beretning slutte, at kongeparret omkring år 1110 har haft anled-

ning til at foretage sig noget ekstraordinært som kirkens mæcener: tabet af en søn.

Nu har vi så et tekstkritisk og utvivlsomt velkvalificeret gæt fra filologen M. Cl. Gertz, der mener at kunne føre de nu eksisterende trykte og afskrevne tekster om Sankt Thøger tilbage til et oprindeligt festritual for Sankt Thøger, forfattet i begyndelsen af 1100-tallet - antagelig til translationen i 1117. Spørgsmålet blir da, om Danmark allerede på den tid rådede over fagfolk, tilstrækkeligt kvalificerede til at levere et sådant produkt.

Der er umiddelbart to muligheder: domkapitlet ved ærkebispesædet i Lund og Benedictinerne ved Knudskirken og klostret i Odense.

Lund kom i ærkebisp Assers tid, der stort set falder sammen med kong Nielses regeringstid, til at fremstå som det førende nordiske center for boglig teologisk lærdom. Domkapitlet, der talte flere magistre blandt sine medlemmer, havde sit eget såkaldte *scriptorum,* en 'skriveafdeling' der fremstillede bøger og dokumenter og som kunne trække på et til formålet velassorteret bibliotek, en nødvendig forudsætning for at kunne forfatte et helgenskrift der ifølge traditionen skulle spækkes med helt- og halvtskjulte citater fra biblen og andre hellige skrifter. Om man så har været leveringsdygtig til tiden - 1117 - er en anden sag. Forholdet til kongehuset synes at have været udmærket. Om Margrete ved vi at hun forærede Lund en guldkalk. Niels, derimod, synes at have forfordelt sit ærkebispesæde til fordel for Odense, der jo med Knud den Helliges skrin var centret for den kongehelgendyrkelse, som Niels aktivt bidrog til. Har Lund udfærdiget et Thøger-ritual til brug i Vestervig, er det ejendommeligt at Lund-breviaret fra 1517 i lighed med breviarerne fra Århus og Roskilde slutter beskrivelsen af Thøgers karriere med opholdet i Norge. Kun breviarerne fra Slesvig og Odense, de to byer kong Niels forekommer mest knyttet til i riget iøvrigt, følger Thøger fra Norge til Vestervig. I Slesvig slutter man så af med opførelsen af den første fattige kirke i Vestervig, mens Odense-breviaret fortsætter til og med Thøgers død. I det hele taget er det Odense-breviaret der har den mest udførlige og mest Vestervig-vendte tekst.

I Odense havde man, formentlig i 1096 og i al fald inden 1101, da Nielses bror Knud blev lagt i skrin som pavelig kanoniseret helgen, forfattet Knuds »Lidelseshistorie«, Passio Sancti Kanuti regis et martyris. I årene op til 1120 sad Ælnoth i Odense og skrev på sin krønike om Knud, en kongelig og kirkelig samtidshistorie som han tilegnede Niels. At Niels med sin bemærkelsesværdigt nære tilknytning til Odensekirken her har kunnet hitte en kapabel og for ham acceptabel forfatter, må betragtes som givet. Og for disse engelske Odense-benediktinere må det have været gefundenes Fressen at skrive om denne engelsk-benediktinsk uddannede præstehelgen.

Umiddelbart skulle man mene at det måtte være en delikat sag for disse professionelle Knuds-dyrkere at skulle fabrikere et skrift der kunne tjene som glorie om hovedet på de jyder, der dog immerværk få år forinden havde myrdet Knud. At formulere sig uden om den slags var den katolske kirkes lærde dog allerede dengang mestre i. At det var for rå børster, Thøger med honningsød tunge prædikede Jesu ord, siges udtrykkeligt. Men om oprøret mod Knud en generation efter Thøgers død havde støtte i Vestervig, ved vi ikke. Meningerne var dengang delte. Det er derfor interessant at det siges, at Thøger fik tiende af menigheden - et af Knuds store programpunkter og formentlig det, han knækkede halsen på. Hvis oplysningen er rigtig, har Knud altså haft opbakning for sin kirkepolitik i Vestervig, hvilket er med til at forklare den interesse, Niels måtte have for Vestervig.

Tendensen i Knuds »Lidelseshistorie«, sådan som fornylig Carsten Breengaard har set den, har for mig en slående lighed med tendensen i fremstillingen af Sankt Thøger. Nok er Thøger de syge og invalideredes hjælper og beskytter. Men han er først og fremmest de fattiges værn. Dernæst en god præst, som man yder til efter fortjeneste. Tilsvarende fremhæver »Lidelseshistoriens« forfatter om Knud, at han »understøttede de fattige« og elskede og støttede bisperne og præsterne »for at de med desto større frihed eller større lyst kunne arbejde fremad mod det bedre«.

Et tema i Thøger-teksten er hans status som indvandrer, af Herren »hidkaldt fra jordens yderste grænser... for at han i dette vort land skal være en fremmed og udlænding, men i hint himmelske fædreland skal være de helliges medborger og Guds husfælle, hvor han, givet os af Gud til beskytter, evig og altid skal gå i forbøn for den herværende hellige menighed og for samtlige troende« (Henrik Laursens oversættelse). Sammenlign dette med lidelseshistorien, hvis forfatter roser Knud for at have krævet at man ikke mere måtte »se ned på folk, der var troende kristne, som fremmede og udlændinge, men regne dem for de hellige medborgere og Guds husfolk, da de var deres brødre i Kristus« (Breengaards gengivelse).

Indicierne peger i retning af Odense som stedet for affattelsen af Thøger-teksten, ligesom tekstens tendens synes at falde i tråd med den herskende kirkepolitiske tænkning i Danmark i 1100-tallets begyndelse.

Også den kvindepolitiske tænkning? Et pavebrev fra Gregor den 7. til den danske konge, dateret april 1080, påtaler urimelig retsforfølgelse af visse kvinder. Er der ikke en genklang heraf i teksten om Thøger der forbarmer sig over en kvinde som står udenfor, fordi hun ikke må træde ind i det hellige hus?

Var Thøger også på det punkt en mand, helt efter Margretes hjerte?

IV. SANKT THØGER - VÄRMLANDS APOSTEL?

For nogle år siden læste jeg en artikel i det katolske tidsskrift Credo, skrevet af kirkehistorikeren Tryggve Lundén i 1945. Artiklen optog mig fordi den handlede om en *svensk* lokalhelgen, den, som Lundén siger det, ellers fuldstændigt ukendte värmlandske lokalhelgen *Sankt Torger i Strand.*

Den islandske historiker Sturla Thordarson, der døde i 1284, beretter i sin saga om den norske kong Hakon Hakonssons krigstog i Värmland år 1225. Hakons rute er nøje angivet ved navne på gårde og steder, som stadig findes på kortet over det vestlige Värmland. Hæren overskrider grænsen mellem Norge og Värmland, passerer Ed(a) og Arvika og drager så ned til Glavabygden. Her indgås forlig.

»Kong Hakon vendte derpå tilbage, hjemefter, og var om natten i Strand, hvor man ikke havde brændt (gården af), hos bonden Gils. Värm-lændingene siger, at en hellig mand ved navn Thorgeirr ligger begravet dér. Kongen tog derfra om morgenen, og de brændte hvor de rykkede frem, thi ingen kom for at bede om nåde. Næste nat var kongen i Sulvik«.

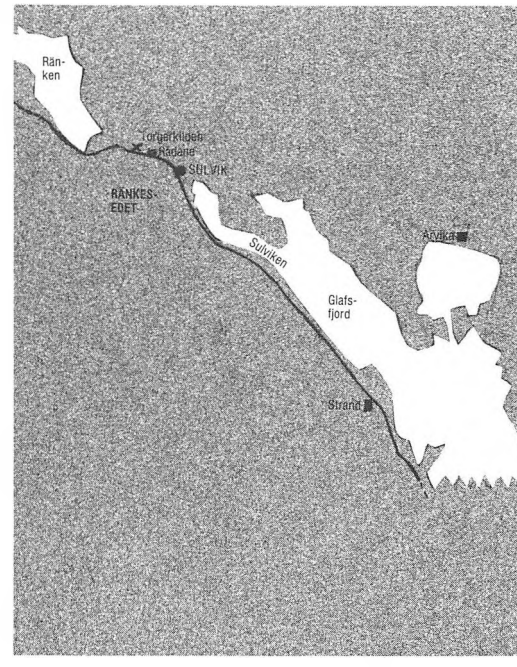

Torgerkildens placering på Ränkes-edet i Vest-Värmland, ca. 2 km vest for Sulvik, mellem Glafsfjorden og søen Ränken.

Hvem var denne Torger, der æredes som helgen af folkene ved Glafsfjorden, spørger Lundén. Han citerer en række topografiske forfattere fra 1700- og 1800-tallet, der vil gøre Torger til en missionær der kom for at forkynde den kristne tro for de hedenske värmlændinge, »Värmlands første apostel«, en tanke Lundén ikke kan tilslutte sig, men som så sent som i 1915 genfremsættes i et værk om Sverige.

Ikke langt fra Strand, skriver Lundén, ved vejen mellem Sulvik og Ränkesed i Älgå sogn ligger en offerkilde, kaldet Torgeskällan. Den er nævnt første gang i en värmlandsbeskrivelse af provst Erland Hofsten, der var født i 1651.

Måske, foreslår Lundén, har man ved Torgers jordefærd gjort ophold ved en kilde her, som så siden har fået navn efter helgenen. Kilden er ikke glemt, den er fredet og forsynet med en sten med indskriften »Torger döpte här«. Kilden har en stærk vandåre, og lokalbefolkningen hentede vand ved den, da Lundén skrev sin artikel i 1945.

Jeg kom i tanker om artiklen, da jeg læste om kong Nielses kone, Margrete.

Strand og Sulvik ligger i/nær det landområde, norskekongen Magnus Barfod gjorde krav på overfor kong Inge af Sverige, omkring 1100, - det landområde, Margrete Fredkulla fik som sin medgift, da hendes far kong Inge giftede hende med Magnus Barfod.

Ingen har hidtil ment at kunne finde spor af Thøger-dyrkelse uden for Jylland.

Jeg gad dog vide, om ikke Hellig Thøger af Vestervig har været en 'gammel bekendt' for Margrete Ingesdatter, da hun kom til Danmark og blev gift med Niels.

Hvad enten han hed Theodgar eller Thorgeirr, Torger eller Thøger.

Er vi på sporet af Thøgers tid i Norge? Følger man vejen fra Torges kilde i Vest-Värmland mod nordvest, kommer man snart til Kongsvinger på den norske side af grænsen. Herfra går den gamle østlige pilgrimsvej fra Värmland langs elvene Glomma og Gaul direkte til Trondheim.

Og dermed fornemmer jeg, overskrider vi grænsen til vikingetidens Thøgerhistorie.

Om Thøgers geografi fortæller de bevarede breviarer - af hvilke jeg her vil holde mig til Odense-breviaret fra 1497 - at han fra England kom til Norge (Norvegiam pervenit), hvor kong Olav gør ham til sin kapellan. Efter kongens død, forlader Thøger landet. Hvis der med kong Olav menes Olav den Hellige, er det uvist hvor hans kapellan har opholdt sig efter kongens flugt fra landet i 1028 og hans død ved Stiklestad i 1030. Er legendens kong Olav derimod Olav Tryggvason, fremgår det klart af dennes historie at han den sidste vinter inden slaget ved Svold omkring år 1000 sidder med sit hof i Trondheim.

Thøger tager ifølge levnedsbeskrivelsen ikke direkte fra Norge til Vestervig:

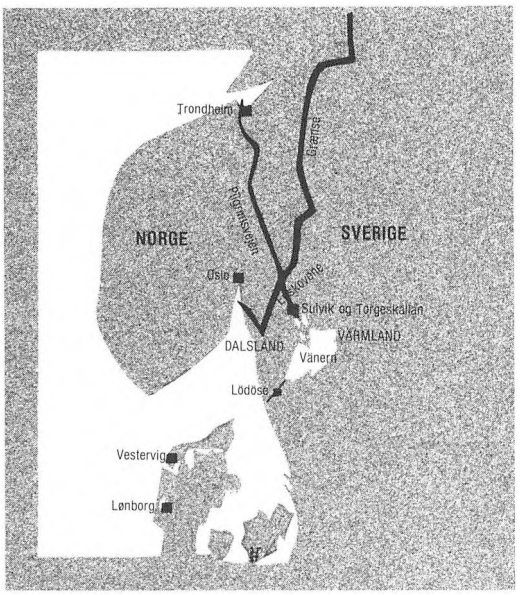

»Da han forlod landet, begav han sig til danske egne (ad partes Dacie se transtulit) for at vande barbarernes tørre hjerter med den helsebringende læres flodstrømme og for at omvende de vantro folk til troen på Kristus. Efter at således en ikke ringe mængde var blevet omvendt, trådte han ind i en by kaldet Vestervig (villam que apellatur Westerwich ingressus), hvor han prædikede Jesus, Livets Ord, og førte utallige sjæle bort fra djævelen og vandt dem for Gud. Men da der ikke hidtil på dette sted var blevet opført nogen kirke, rejste han selv en lille basilika...«

Det er bemærkelsesværdigt at forfatteren af levnedsbeskrivelsen ikke bare skriver at Thøger kom 'til Danmark', hvad der ville svare til sprogbrugen i beskrivelsen af Thøgers ankomst 'til Norge'. I stedet anføres at Thøger kom'ad *partes* Dacie'. *Pars* betyder *del,* og kan anvendes også om en'del af jorden' i betydningen *egn*.

Der er for mig ingen tvivl om at forfatteren vil fortælle os, at Thøger fra Norge flyttede over (grænsen) til en dansk provins, i al fald til nogle landområder der, på forfatterens tid og/eller på Thøgers tid, har været betragtet som hørende under Danmark på en eller anden måde. Det tør vel anses for givet at en legendeforfatter i Danmark i 1100-tallet har an-

set den danske dronnings landområder i det vestlige Värmland som danske egne, og har kunnet betegne dem som *partes Dacie*. Den norske latinske historiker Theodricus Monachus, der skrev om Margretes medgift en menneskealder efter Margretes død, betegner iøvrigt de omstridte landområder som *provincias*.

Netop denne skelnen, legendeforfatteren gør mellem de danske egne Thøger kommer til direkte fra Norge, og så det egentlige Danmark med Vestervig som han kommer til sidenhen, har betydning for vores vurdering af legenden som historisk vederhæftig kilde. Danske historikere, som for eksempel Thelma Jexlev, er typisk af den opfattelse, at »de biografiske efterretninger som disse dokumenter (helgenlegenden som den foreligger i afskrifterne fra 1600-tallet og brudstykkevis i breviarerne) indeholder må tages med stort forbehold. T. stammede fra Thüringen og skal efter studier i England have virket i Norge som missionær og som kapellan hos kong Olav. Siden drog han til Thy for at prædike for hedningerne - en oplysning der ikke stemmer med vor viden om kristendommens tidlige sejr i Danmark.«

Uanset jeg personligt ikke er overbevist om kristendommens tidlige sejr i *Jylland*, så er kristendommens fremgang i Danmark generelt set langt forud for situationen i Norge og Sverige. Nu viser en nærlæsning af netop dette sted i legenden, at Thøgers virke i Vestervig skildres som væsensforskelligt fra hans virke i de *partes Dacie*, han fra Norge kommer til *før* han drog til Thy. Mens han nemlig i Vestervig prædiker og vender sjælene bort fra djævelen og fører dem til Herren, præcis som missionske præster i Vestervig har gjort i tiden efter ham, så virker han i de såkaldte *partes Dacie* som decideret *missionær* iblandt lutter hedninge: han omvender det vantro folk (populos incredulos) til troen på Kristus. Og hvor der i Vestervig er tale om at vinde fristede sjæle for Gud, var formå-

Torgerkilden i Vest-Värmland restaureredes omkring 1930. På mindestenen står: OFFERKÄLLA - TORGER DÖPTE HÄR. Foto Ingrid Aronsson. (Värmlands län, fornlämning nr. 22)

let i *partes Dacie* at »vande *barbarernes* tørre hjerter med den helsebringende læres flodstrømme«. Sagt i värmlændingenes knappe stil: Torger döpte här.

Det skal lige indskydes, med henvisning til helgenforskeren Tue Gad, at det er »tydeligt, at helbredende kilder er knyttet til Thøger.« I umiddelbar nærhed af hver af de fire kendte Sankt Thøgerkirker i Jylland findes en kilde, foruden en Sankt Thøgerkilde ved Vrensted kirke i Vendsyssel. Derudover eksisterer der adskillige Sankt Thøgerkilder, der ikke ser ud til at være kommet i kirkeligt regi på noget tidspunkt. Gad minder om at de fleste helligkilder besøgtes Sankthansaften, og at det kan være i forbindelse hermed at legenden sætter Thøgers dødsdag til den 24. juni.

Thøger kan altså selv i det formentligt og officielt kristnede Danmark have benyttet sig af befolkningens tro på det helsebringende kildevand som en fremkommelig 'vandvej' til troen på Kristus. I en decideret hedensk egn, som legendens *partes Dacie,* kan det have været den eneste mulighed for en tilvandrende barfodsprædikant uden en konges tvangsmidler.

Som gammel Thorskilde nævner den danske folkemindeforsker Hans Ellekilde i Nordens Gudeverden Sankt Knuds Kilde nær Torsmose i Lønborg(!), og spørger sig selv om ikke også vores svenske Torgeskilde kunne være en ældre 'Thorgud' kilde? Thøger er Hans Ellekilde ikke kommet på i denne forbindelse. Men et navneskift fra Thorgudskilde til Theogars- eller Thorgeirrskilde er vel ikke nogen sproglig usandsynlighed.

Kildedyrkelsen i disse afsides og skovrige egne vest for Vänern kan have overlevet såvel katolicisme som protestantisme. Hans Ellekilde nævner »den dalslandske skik. at unge piger, som før brylluppet tvættede barmen i en lille jættegryde i skoven ved Solvik, ikke skulde lide mén af at give deres fremtidige børn die. Måske har tvætningen i denne jættegryde fra først af skullet sikre undfangelsen af børn i brudenatten.« Olav den Helliges hofpoet og ambassadør, Sigvat, aflagde i 1019 rapport for kong Olav der havde sendt ham til Sverige for at forhandle med en vis jarl, Ragnvald. Jarlens opholdssted nævner Sigvat ikke. Hans rejserute er derfor omdiskuteret. Men det fremgår klart af Sigvats 'Østerfærdsviser' at Olav den Hellige bestemte at Sigvat om efteråret skulle »rejse nordfra derhen«, så mon ikke rejsen udgik fra Trondheim? Og mon ikke den gik ned over til grænsebyen Ed og skovene her via Glommaelven? Sigvat fortæller i al fald, at »Våd lod jeg den let væltelige karve blive trukken til Ed«, hvor han forlader »denne latterlige færge« - måske en hestetrukken pram som man kender det fra Gudenåen? Nu passerer han grænseskovene til fods: »Det var ikke af egen tilbøjelighed, at jeg i sindsoprør tilbagelagde tretten mil igennem skoven fra Ed... jeg fik sår på begge mine fodsåler«. Jo, »Edskoven var drøj at komme igennem på vejen østpå«, men dermed var trængslerne ikke forbi: »Jeg savnede (Olav den Helliges mor) Astas gård på vejen østfor Edskov, da jeg bad den hedenske bonde om nattely... fire gange i løbet af een aften blev jeg afvist« - »ufortrøden stak jeg næsen ind, men jeg fik så godt som intet svar af folkene; de sagde, at det var helligdag; hedningene viste mig bort og jeg bad troldene tage sig af dem. 'Gå ikke længere ind, elendige svend', sagde kvinden; 'jeg er bange for Odins vrede; vi er hedenske'; den utækkelige kvinde, der uden betænkning afviste mig som var jeg en ulv, sagde, at hun var i færd med at holde alfeblot på sin gård.« For gode ord og betaling må Sigvat dog have kunnet købe sig til en hest. Resten af vejen til jarl Ragnvald tilbagelægges i al fald på hesteryg.

Den Hellig-Thorgeirr, hvis virke man endnu i 1225 mindedes i egnen umiddelbart øst for Edskoven, har altså at dømme efter Sigvats skildringer fra disse egne anno 1019 stået overfor en hedensk kult der, selv om den dyrkedes een og samme aften gård for gård i samme nabolag, havde karakter af en privat fest, tilsyneladende ledet af konen på gården. Hellig-Thorgeirr har ikke kunnet gribe denne kult an på noget offentligt kultsted. Festen foregik i hjemmene, hvortil uvedkommende ikke havde adgang. En naturlig udvej for Hellig-Thorgeirr har da været at missionere dér, hvor kultens ledere, bygdens kvinder, kom hver dag - ved kilden. Herved kan Thorgeirr/Thøger især for kvinderne være kommet til at fremstå som en

hellig mand, noget der har sikret ham Margrete Fredkullas bevågenhed - og gjort ham aktuel igen med en 'kvindepolitisk bølge' med dronning Margrete som forkvinde? Det kan være på Margretes initiativ at klostret i Vestervig og hendes svenske familiekloster i Vreta i Östergötland optog nonner. Mon ikke også det var Margrete, der sørgede for at få klosterkirken i Vestervig viet til Jomfru Maria, foruden at den viedes til Sankt Thøger?

Kristendommen havde hårde kår i det svenske. Margretes far, kong Inge, blev en overgang fordrevet fra tronen i Uppsala fordi han nægtede at 'skære for' ved blotet. Historien endte med kristendommens og kong Inges sejr. Men den kunne lige så godt have taget samme gruelige ende, som den tog med kong Olaf Træ-Økse. Olaf var ikke just nogen ivrig blotmand, fortæller historikeren Snorre om ham i Ynglinge-saga. Så han flygtede for de infernalsk hedenske sveer sydpå til Vänern. Sammen med sine folk ryddede han skov - heraf det foragtelige tilnavn - skabte bygder og kaldte landet Värmland. Fornyet tilstrømning af folk nordfra førte til overbefolkning og hungersnød. Som sveernes skik var, gav man kongen, Olaf Træ-Økse, skylden for de følgende uår. Man omringede hans hus og brændte ham inde, og bragte ham således, siger Snorre, »som blot til Odin for gode år. Dette skete ved Vänern.«

Olaf Træ-Økses gravhøj kan beses i Säffle ved Glafsfjordens udløb i Vänern. Han må for Glafsfjordens Hellig Thorgeirr have stået som en kristen martyr, hvis arv han måtte løfte.

For Margrete Fredkulla må Hellig Thorgeirr have stået som et levende lys i det hedenske Värmlands tiltagende efterårsmørke.

Der rinder stadig klart vand af Torgeskällan ved Sulvik. Jeg besøgte den for et par dage siden, den 9. oktober 1987. Kilden ligger nær Rådane lige ud til den stadigt ikke asfalterede pilgrimsvej på det 4 km brede *drag,* Ränkes*edet,* der forbinder søvejen mod den nære norske grænse i nord med Sulviken og søvejen mod syd: herfra er der direkte søværts forbindelse til Vestervig! - via Lödöse.

Rådane har ifølge egnens lokalhistoriker, æresdoktoren Arvid Ernvik haft marked siden vikingetid, sandsynligvis også tingplads og tempel; som knudepunkt for Vest-Värmlands vigtigste landeveje og som 'prop' i en lang international søvej opfylder edet og Sulvigen vilkårene for en betydelig handelsplads. Var det mon den, Magnus Barfod ville have kontrol over? Og som gav Margrete Fredkulla så rige midler?

V. SVEN TVESKÆGS PRÆDIKANT

Efter sine uheldige erfaringer med hedenskabet i natten øst for Edskoven, som han kom til nordfra, beretter Sigvat Skjald:

»Nu er det, at hesten bærer mig over bækkene fjernt fra Danernes land« -

Er Sigvats 'Danernes land' anno 1019 identisk med legendeforfatterens danske egne, 'partes Dacie', hvortil Thøger kom efter kong Olav af Norges død?

Snorre fortæller at efter Olav Tryggvasons død i slaget ved 'Svold' omkring år 1000 fik Sven Tveskæg Viken, egnene omkring Oslofjorden, »som han før havde haft; men Romerike og Hedemark gav han i len til Erik Jarl.« Romerik er det solide nordlige bagland til Viken, vest for Edskovene. Sven var efter år 1000 den egentlige herre i Norge, og stedfar til den unge og knapt myndige svenskekonge. Benyttede han lejligheden til at udvide det danske territorium heroppe østover til Vänern? For at få kontrollen over Ränkes-edet og Sulviken? Inviterede Sven Tveskæg Thorger/Thøger til Vestervig? Og da hvornår?

En næsten samtidig kilde fortæller om ham at han »hegnede sin lejr« skønt han ingen fjender havde at frygte. Havde han nu ikke det? Den angelsaksiske krønike ved i hvert fald at den engelske konge i 1008 gav ordre til at bygge den største engelske flåde i mands minde. Hvilket mål i Danmark ville englænderne i givet fald angribe, hvis ikke flådebasen i den vestlige ende af Limfjorden, hvorfra de endeløse Englandstogter efter alt at dømme udgik? Sven Tveskæg var en dristig, men omhyggelig strateg. Han ville ikke risikere noget Pearl Harbour.

Da Thøger byggede den første kirke i Vester-

vig, var det ved en *castrum* - legendens ord for en fæstning.

Måske skal min næste artikel hedde: Thøger og Tveskæg og Tryggvason. Så meget mere, som jeg er blevet opmærksom på en 1200-tals legende om Sveriges apostel, den hellige Sigfrid:

Undervejs fra England til Sverige, hvortil kong Olov har inviteret ham som missionærbiskop, gør Sigfrid et længere ophold i Danmark hos kong Sven, der dårligt kan være andre end Sven Tveskæg. »I Danmark befandt kristendommen sig endnu i begynderstadiet, thi det vilde hedningefolk havde endnu ikke helt og holdent bøjet sig under den katolske tro« - det stemmer med flere 1000-tals udsagn om det delvis hedensk inspirerede oprør mod Harald Blåtand med sønnen Sven Tveskæg i spidsen. Sven modtager Sigfrid overmåde venligt - det stemmer med f.eks. Adam af Bremens oplysning, at Sven på et tidspunkt ændrer holdning, i kristendommens favør. Herefter beretter så Sigfridlegenden:

»På den tid opholdt der sig hos Danmarks konge en mand af stor herlighed og fromhed (sanctitatis et religionis) en mand som prædikede den katolske tro og med idelige formaninger og hellig forkyndelse styrkede folket i at frygte Herren. Da nu denne erfarede den hellige mands (Sigfrids) ankomst, viste han ham al skyldig respekt og hjerteligt venskab. Nu var altså samtidigt hos kongen disse to over lysestagen satte lys, som Gud i sin godhed havde ført did fra fjerne lande til folkets frelse«.

Kong Svens prædikant - ja af tre muligheder, Poppo, Bernhard og Thøger, er den svenske specialist i Sigfridlegenden Toni Schmid, mest tilbøjelig til at vælge Thøger.

Rummer Sigfridlegenden et eller andet kodeord, en nøgle til identifikation af Thøger? Jeg tror det. Nu har Sven hele to lys at sætte over sin lysestage - er billedet tilfældigt valgt, eller har man på legendeforfatterens tid set Thøger symbolsk som et lys over en lysestage? Kast engang et blik på symbolet for Sankt Thøgersdag, den 30. oktober, skåret i en kalenderstav fra 1531. Alt det hvide kan være lyset. Men hvad er så det sorte på skrå? Lamper fra 1000-tallet har vi desværre ingen af. Men på

Islandsk olielampe med indstillelig vægeskål.

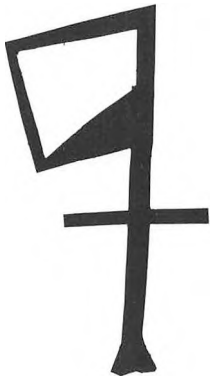

Markeringen af Sankt Thøgers festdag, den 30. oktober, på en dansk kalenderstav fra 1531 (efter Niels-Knud Liebgott: Kalendere. Nationalmuseet 1973).

Island har man op til vore dage benyttet en ældgammel type olie- eller tranlampe, hvor man kom olie og væge i en lille skål som så sættes *over* en lidt større skål, der er fastgjort til en stage. Underskålen er der for at opfange oliedryp der kommer fra den lille skål, når man med mellemrum, for at sørge for tilstrækkelig med olie til den sugende og brændende væge, hægter olieskålen et trin højere op på stagen, hvorved skålen vipper og altså kommer til at stå mere og mere på skrå.

I den katolske kirke skulle der brænde et lys altid. Det hedder også i legenden om Sankt Thøger at han vågede i sin kirke dag og nat.

Lyset måtte ikke gå ud.

Rent folkeligt, var Thøgersdag 30. oktober da den dag, man måtte begynde at 'tænde lampen'? - og dermed indledte 'hjemmets tid'?

En foreløbig konklusion

Der publiceres et væld af videnskabelige historiske artikler. Det sker, at man endog overser en, der understøtter ens egne teorier. Eller at de dukker op, bedst som man er ved at afslutte. Eksempel 1: Ifølge Ernvik, s. 32, skal Olav Tryggvasons svoger, *Thorgeirr* have missioneret i Vest-Värmland efter Olavs død. Da svoger Thorgeirr faldt ved Olavs side i slaget ved Svold år 1000, må missionær Thorgeirr være en anden - vores Thøger? Eksempel 2:

I Gamla Lödöse, Sveriges vestlige middelalderhavneby, nær Göteborg, fandt man ved udgravninger 1961 en nordisk kalenderstav. Blandt de helgener hvis festdage er markeret på staven er Olav den Hellige og Knud den Hellige, der blev helgen i 1101 - men ikke Knud Lavard, der blev helgen i 1170. Markeret er derimod Sankt Thøger's festdag 30/10. Elisabeth Svärdström der undersøgte kalenderstaven i 1963, daterer derfor staven til midten af 1100-tallet. Efter Svärdströms mening stammer staven sandsynligvis fra »den danska Kyrkoprovinsens periferi, västerut i det egentliga Danmark« (s. 65). Og hun gør opmærksom på, at med datidens samfærdsel til søs lå Vestervig i praksis nærmere Lödöse end ærkebispesædet i Lund (s. 61).

Dette vort ældste håndgribelige tegn på dyrkelsen af Sankt Thøger øger interessen for Margrete Fredkulla som kvinden bag Thøgers endelige helliggørelse i 1117, og knytter samtidig gennem sit fundsted på en ejendommelig måde an til hendes historie. Det var til Lödöse, at sønnesønnen og medarvingen til Margretes godser i Sverige, Knud Magnussen i 1151 flygtede efter nederlaget til Svend (Grathe) i Viborg. Ved den lejlighed måtte Knud ifølge Sa-

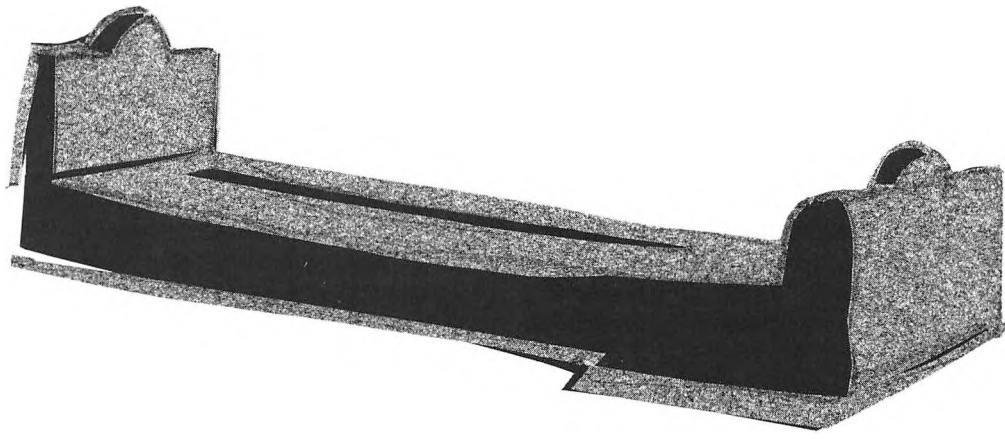

Den romanske gravsten i Vestervig, ifølge overleveringen lagt over Liden Kirsten og Prins Buris.

xo (14. bog) sælge hvad han havde af gods derovre - arven efter Margrete, der måske har holdt til i Lödöse?

Og så lige een ting til.

Margrete fik to af sine svenske niecer gift i Danmark. Ingeborg fik Knud Lavard, og med ham sønnen Valdemar den Store, medens Ingerid fik Henrik Svendssøn Skadelår. 1167 lod Valdemar den længstlevende af deres sønner forsvinde ud af Danmarkshistorien. Men den folkelige historieskrivning vil vide - og det er værd at bemærke - at han blev begravet i Vestervig, ved klosterkirken viet til Sankt Thøger.

Buris Henrikssøn - Prins Buris.

Henvisninger

I. Sanctus Theodgarus. Traps Danmark, Thisted Amt, Vestervig sogn ★ Danmarks Kirker, Thisted Amt ★ M. Cl. Gertz: Vitae Sanctorum Danorum, Sanctus Theodgarus Confessor, 1908-1912 ★ Thelma Jexlev: Lokalhelgener og middelalderlige nordiske brevdateringer, i: Middelalder, metoder og medier, 1981 ★ Mogens Clemmensen: Vestervig Klosterkirke, Ældre Nordisk Architektur VII, 1928 ★ Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder, artiklerne Breviarer og Thøger ★ Gunnar Iversen: Sct. Thøger af Vestervig, Sydthy Årbog 1986.

II. Margrete Fredkulla. Traps Danmark ★ Saxos Danmarkskrønike ★ Niels Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971 ★ Snorres Heimskringla, Magnus Barfods saga ★ Diplomatarium Danicum, 1. rk., 2. bd., nr. 34 (Niels' gavebrev) ★ Thiele: Danmarks Folkesagn I, 1968, Liden Kirstens grav.

III. Hvem skrev Thøgerlegenden? Aksel E. Christensen om kong Niels' regering i Danmarks historie I, 1977 ★ H. Laursen: Sankt Thøgers Dag, Hist.Aarb. Thisted Amt, 1934 ★ Carsten Breengaard i Knuds-Bogen, Odense 1986, s. 16 f.

IV. Sankt Thøger - Värmlands apostel? T. Lundén: Ett värmländskt lokalhelgon, Credo, årg. 26, Uppsala 1945 ★ Kulturhist. Leksikon for Nordisk Middelalder, artiklen Pilegrimsveier ★ Odensebreviarets Thøger-officium anno 1497 på latin i Acta Sancta Sanctorum: De S. Thyudgaro Confessore, Paris 1883. (Jeg takker her Henrik Bolt-Jørgensen, Thisted, for udvist latinsk assistance) ★ Thelma Jexlev: Thøger, Dansk biografisk Leksikon ★ Axel Olrik og Hans Ellekilde: Nordens Gudeverden I, s. 278, 390 ★ Sigvatr Thordarson: Austrfararvisur, i Den norsk-islandske skjaldedigtning ved Finnur Jónsson, 1973 ★ Snorres Ynglinge-saga ★ Arvid Ernvik: Älgå - en sockenbeskrivning, Karlstad 1985, s. 248-252.

V. Sven Tveskægs prædikant. Snorre: Olav Tryggvasons saga ★ Per Sveaas Andersen: Samlingen av Norge og kristningen af landet 800-1130, Universitetsforlaget 1977 ★ Tryggve Lundén: Sveriges missionärer, Helgon och kyrkogrundare, 1983, s. 194 (Sigfrid-teksten) ★ Toni Schmid: Den helige Sigfrid, Lund 1931, navnlig s. 95 ★ Kulturhist. Leksikon for Nordisk Middelalder, artiklen om Belysning ★ Mogens Eilertsen: Lys og stager, 1976.

En foreløbig konklussion: Elisabeth Svärdström: Kalenderstickan från Lödöse, Antikvariskt Arkiv 21, 1963 ★ Nat. Beckman: Tre konungaätter och deras jordegendomar i Sverige, Personhistorisk Tidsskrift XIV, 1912, s. 1-19 ★ Saxo.

En varm tak til Lödöse Museum, turistkontorerne og bibliotekerne i Arvika og Sydthy, og til Ingrid Aronsson, Älgå Hembygdsförening.

Lyngholm

Af Uffe Larsen og Elly Mardal

Lyngholm

D. 16. juni, på en blæsende, lidt kølig aften blev sommeraftenturen til Lyngholm afviklet.

Elsebeth og Troels Ifversen havde beredvillig givet vore medlemmer lov til at kikke indenfor på gården.

Et stort arbejde var da gået forud for ægteparret Ifversen med at skrive gårdens historie, og trykke samme i ét eksemplar til hver deltager, ordne haven og gårdens omgivelser så alt var klar til invationen.

I gårdens dejlige have bød Troels Ifversen velkommen og fortalte om gårdens drift og historie. Derpå tog han deltagerne med på rundvisning i skov og park og sluttede på den historiske vold, hvor tidligere hovedbygningen til gården lå.

Den medbragte kaffe blev nydt indendørs i laden. Troels Ifversen fortalte videre om gården og besvarede spørgsmål. Til sidst inviterede Elsebeth og Troels Ifversen alle deltagerne til at se hele det historiske stuehus.

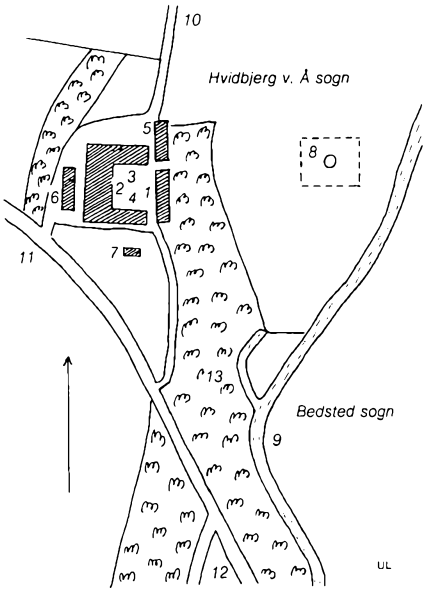

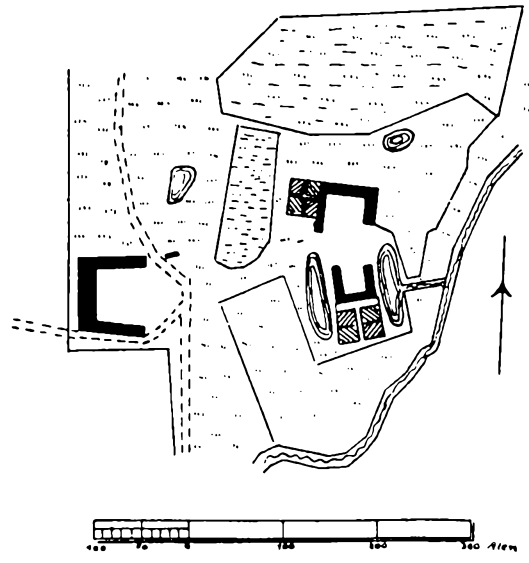

Beliggenhedsplan 1790.

1. Stuehus (1836).
2. Lade (1614, ombygget 1913) m. sabelhug fra sv. krige.
3. Stald (1910), nu kornmagasin (1976).
4. Heste- og svinestald (1947).
5. Svinestald (1947), nu fyr-/brænderum.
6. Maskinhus og staklade.
7. Gl. smedie.
8. Voldsted med mindesten.
9. Hvidbjerg å.
10. Vej til Lyngholm mark og Åkjær.
11. Vej til Svankjær.
12. Vej til Hvidbjerg mølle og Bedsted.
13. Have, læbælte og skov.

Deltagerne var en stor oplevelse rigere, da aftenen sluttede med bål i parken.

Ægteparret Ifversen bringes en stor tak.

Ejere af LYNGHOLM

Ca. 1350;	Bo Christensen Høg.
Derefter:	Sofie Høg, gift m. Niels Eriksen Banner.
1429-1449:	Eskild Nielsen Banner.
1449-1505:	Michel Eskildsen.
1505-1524:	Niels Høg.
1524-1547:	Helvig Høg, gift m. Jep Friis.
1547-1556:	Kirsten Friis, gift m. Holger Rosenkrantz/Gabriel Gyldenstierne.
1556-1583:	Anders Banner.
1583-1607:	Otto Banner.
1607-1652:	Mogens Kaas.
1652-1654:	Mogens Kaas (fætter til ovennævnte).
1654-1695:	Enevold Kaas.
1695-1699:	Palle Kaas, Hans Axel Pors m. flere.
1700-1707:	Palle Kaas' enke, Magdalene Sophie.
1707-1728:	Johan Georg Schmidt.
1728-1744:	JGS' enke, Anne Cathrine van der Weyde.
1744-1753:	Hans Elias van der Weyde.
1753-1766:	Peter Olesen Obel.
1766-1790:	Jørgen Ring.
1791-1794:	Henrik Johan Leth.
1794-1826:	Hans Hansen.
1826-1871:	Søren Jessen.
1871-1874:	Niels Buch.
1874-1882:	Mads Thorup.
1882-1906:	Anders Tøfting Skibsted.
1906-1954:	Andreas Th. Ifversen.
1954-1968:	Troels og Thøger Ifversen.
1968- :	Troels Ifversen.

Lyngholm - fra aftenturen 16. juni 1987. Foto: Chr. Christoffersen

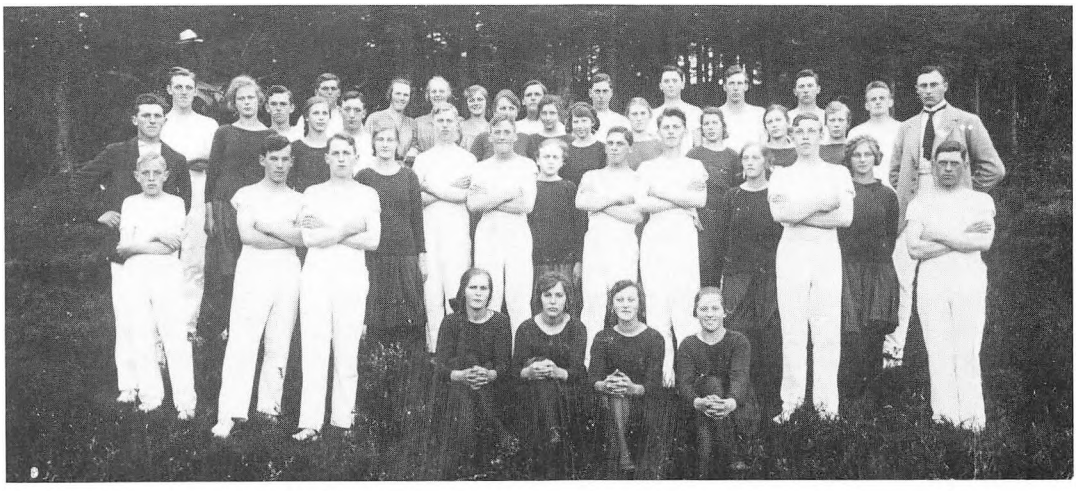

Hurup Gymnastikforening

Opvisning på Ashøje 1921

1. *Hjalmar Balsby*
2. *Ellen Kappel*
3. *Viggo Krabbe*
4. *Jens Christensen*
5. *Otilia Klitgård*
6. *Jens Jensen*
7. *Bodil Sabro*
8. *Evelyn Pedersen*
9. *Anna Hove*
10. *Niels Østergård*
11. *Signe Tandrup*
12. *Katrine Ringgård*
13. *Helga Toftdal*
14. *Anders Hornstrup*
15. *Ingeborg Sårup*
16. *Oluf Ringgård*
17. *Ejnar Andersen*
18. *Kirsten Lodahl*
19. *Niels Lodahl*
20. *Anna Hornstrup*
21. *Johannes Balsby*
22. *Niels Jensen*
23. *Katrine Henriksen*
24. *Valdemar Nielsen*
25. *Peter Balsby*
26. *Stinne Lodahl*
27. *Lærer Thøgersens datter*
28. *Martin Odgård*
29. *Marie Larsen*
30. *Aksel Henriksen*
31. *Jens Mathis Jensen*
32. *Agnes Steensgård*
33. *Helene Kappel*
34. *Anders Nielsen*
35. *Kaj Odgård*
36. *Richard Krabbe*
37. *Laurits Kammersgård*
38. *Irmalin Pedersen*
39. *Inga Selmar*
40. *Hilda Saxo Kirk*
41. *Petrine Lodahl*

Kammerherren fra Taabel

Af E. T. Andersen
Lodbjergvej 39, 7770 Vestervig

»Stundom når jeg har vandret ret langt ud i den store Alhede, hvor jeg kun har haft den brune lyng omkring og den blå himmel over mig; når jeg vankede fjernt fra menneskene og mindesmærkerne over deres puslen hernede, der i grunden kun er muldvarpeskud, som tiden eller en anden urolig Tamerlam engang jævner med jorden -«. Således indleder St. St. Blicher sin kendte skildring »Hosekræmmeren« om en datidens hedebonde og livet på Alheden. I vor del af Thy har vi nogle af de største øde områder langs Jyllands vestkyst, lagt øde af sandflugtens hærgen igennem århundreder og værst i 1500-1600 årene. Et enestående stykke natur, hvor man virkelig kan føle sig ene med sig selv og naturen. En stor del af disse arealer ligger stadig hen i ubeplantet tilstand, en anden del er beplantet og udnyttet til klitskov. Om én af klitplantningens pionerer, den første på vor egn, handler denne artikel.

I den sydlige del af Hvidbjerg vesten Å klitplantage ligger et område, som af lokal kendte kaldes »Københavnerskoven«. Kører man fra Svankjær Ungdomsskole vestpå ad Lyngbyvejen, parkerer ved den første skovvej på venstre hånd, og følger den grusede skovvej

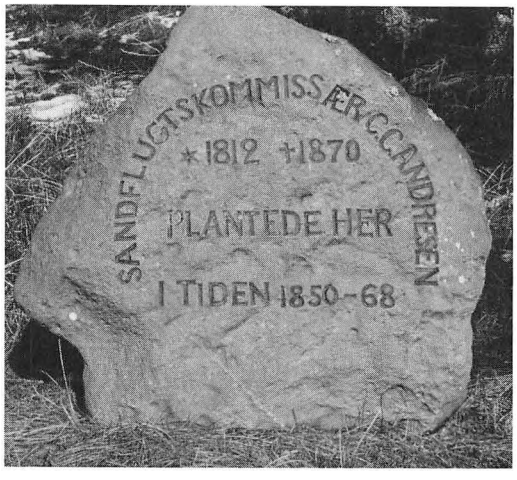

ca. 1½ km sydover forbi Holme sø, kommer man dertil. Omtrent hvor plantagen holder op og udsigten åbner sig sydover, udover hedearealerne, som rederiet A. P. Møller i 1986 så generøst har tilskødet staten, skjuler sig på højre hånd en mindesten med inskriptionen: Sandflugtskommissær C. C. Andresen plantede her i tiden 1850-68. Stenen er sat på østsiden af en stor klit, bevokset med bjergfyr. I læ af bjergfyrren vokser en gruppe gamle skovfyr og under disse står stenen. Inskriptionen er udført af skovarbejder Chr. Brandborg, Svankjær, og det var den daværende klitplantør V. R. Madsen, som omkring 1930 lod stenen opsætte. Men hvem var egentlig denne mand, hvis gerning blev mindet 60 år efter hans bortrejse fra egnen.

Carl Christian Andresen blev født den 3.11.1812 i Egebølle, Dannemare sogn på Lolland. Hans far var skovrider på Baadesgaard skovdistrikt, men døde allerede før sønnen blev konfirmeret. Trods dårlige økonomiske forhold og et svageligt helbred lykkedes det dog for den unge Carl Christian at få en uddannelse som forstkandidat i 1838 og året efter fik han bestalling som landmåler. I efteråret 1839 blev han sammen med skovrider Wellendorff udpeget til at rejse til Agger for der at besigtige de store skader, som landtungen havde lidt den 3.-4. februar 1825, hvor havet brød ind i Limfjorden, og den senere stormflod den 7.-8. januar 1839. Efter sidstnævnte stormflod indsendte beboerne i Agger et klageskrift til kongen, Chr. d. VIII, hvori de foreslår, at man opbygger et dige på Tangen til værn mod kommende stormfloder. Den 1. februar 1840 afgav Andresen efter opfordring fra konferensråd Collin sin indberetning. Ved kongelig resolution af 23. marts 1840 bestemtes det, at der skulle foretages sikringsarbejder nord og syd for Kanalen og det blev overdraget Andresen at bestyre arbejderne nord for. Samme dag af-

gik der en skrivelse til amtmand Faye i Thisted, hvori det pålægges ham at skaffe velvilje for Andresens arbejde.

Dæmningsarbejdet påbegyndtes straks. Planen gik ud på at samle en bræmme af klitter, som senere skulle tilsås og tilplantes med alm. kvik, hundegræs, visse eller krækling, sandpil, havtorn, gyvel, enebær, lyng m.v. Andresen gik til arbejdet med stor lyst og interesse. Den senere klitinspektør Vilhelm Pinholdt skriver i 1903 om ham: »Han var en udpræget positiv natur, virksom og altid pønsende, men han var også en selvstændig meget indesluttet natur, og dette har rimeligvis undertiden frastødt de mænd, der nærmest skulle have støttet ham«. Den 25. maj 1844 blev Andresen udnævnt til sandflugtskommissær for Hassing og Refs herreder, hvilket var ham en stor tilfredsstillelse, da han tumlede meget med planer om en ny og bedre behandling og bestyrelse af klitterne. Den 30. august 1844 bli'r Andresen gift med Mette Jørgensdatter Starck Baun (gift 1. gang med farver Hans Starck) fra Thisted. De købte sig et jordløst hus i Taabel, nuværende Aggervej 18, af enkelte på egnen stadig kendt som »Kammerherrens hus«. Her opelskede han efter tiden og stedet en sjælden smuk have og foretog her en mængde forsøg med såning og stiklingeformering af planter, ligesom han også på nærmeste hold kunne følge træarternes udvikling. Om sin have på Taabel hede skriver han selv bl.a.: »Som et eksempel på, at der kan opelskes træer, kan jeg anføre min egen have. Den er en ½ td.l. stor, firkantet plads, hvis sider er omtrent 90 alen og som hælder så stærkt mod nordvest, at det sydøstre hjørne ligger 12 fod højere end det nordvestre. For 10 år siden (ca. 1848) blev haven anlagt og det nordvestre hjørne beplantet med træer bag et 3 alens dige. Disse træer er nu (1860), skønt de tre gange har lidt mer eller mindre af snelæg og næsten alle har været brækkede, 10 til 15 fod høje og er ½ fod over jorden indtil 3½ til 4½ tomme i diameter. Årsskuddene af ask, ahorn og elm har været 2, 3, ja selv 5 fod. Purpurpil, som var stævnet ved roden, har givet indtil 7 fod høje skud og ligeledes lancetbladet pil. Løvspringet i min have er i almindelighed senere end i andre haver, fordi den ligger så højt og frit og til-

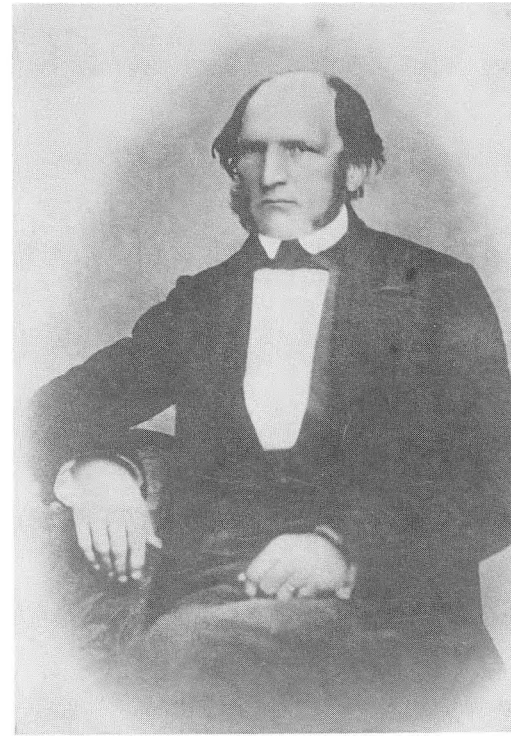

Kammerherre
Sandflugtskommissær Andresen
født 1812 - død 1870
Plantede i Hvidbjerg Klit 1850 - 1868

med hælder mod nordvest. Pimpinelleroser og en art slyngrose havde et år endnu blomster den 17. november. Jeg har også set en guldregn med mange blomster den 1. oktober, skønt den ikke havde meget læ«. I 1847 ansøger Andresen Rentekammeret om rejsetilskud til en studierejse til andre sandflugtshærgede egne i Danmark og udlandet. Rentekammeret skriver den 13. 3. 1847 til finansministeriet således: »Da Rentekammeret anser landmåler og sandflugtskommisær Andresen for en videnskabelig dannet mand, som viser lyst og iver for de ham betroede forretninger, og en rejse desårsag antages at kunne være gavnlig for hans fremgang i sådan henseende, ligesom den vel også kunne blive heldbringende for hans sundhedstilstand, som ofte er ugunstig og trykker hans sind, så ønske vi at kunne opfylde hans begæring og til den ende at kunne udvir-

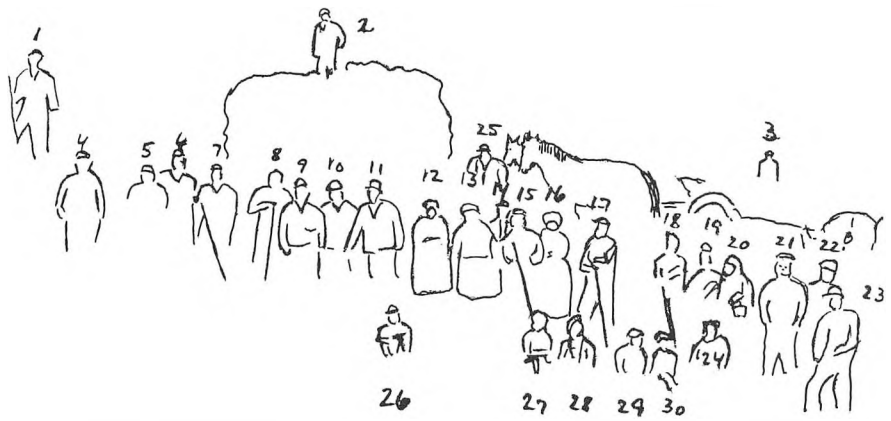

Billedet er fra en langt senere tid, end artiklen omhandler, men arbejdet var omtrent det samme: dæmpning med lyng i klitterne nord for Lyngby, ca. 1932.

Personerne er så vidt vides (rettelser og suppleringer modtages med tak!):

1. *? tjenestekarl hos Karl Krigh*
2. *Chr. Christensen, Lyngby*
3. *Peter Pedersen, Lyngby*
4. *Anders Thomsen, Svankjær*
5. *Kristian Nielsen, Istrup*
6. *Therkild Iversen, Lyngby*
7. *Peder Kløvenhus Jensen, Istrup*
8. *Thøger Kruse, Lyngby*
9. *Klitfoged Anders Mikkelsen, Istrup*
10. *Gæst ifølge med Rasmussen*
11. *Overklitfoged Rasmussen, Søholt*
12. *Karen Krogh, Lyngby*
13. *Dagny, tjenestepige hos Karl Krogh, Lyngby*
14. *?*
15. *Kristoffer Jensen, Svankjær*
16. *?*
17. *Viggo Kruse, Lyngby*
18. *Thøger Iversen, Lyngby*
19. *?*
20. *Andrea Iversen (med madkurv), Lyngby*
21. *Søren Iversen, Lyngby*
22. *Klitfoged Per Pedersen, Istrup*
23. *Klitfoged Søren Madsen, Svankjær*
24. *Thorvald Iversen, Lyngby*
25. *Klitfoged Marius Overgaard, Istrup*

Børn foran:

26. *Robert Iversen, Lyngby*
27. *?*
28. *?*
29. *Gerhard Iversen, Lyngby*
30. *Lis Iversen, Lyngby*

ke ham et rejsestipendium for næste år af 600 rd.«. Beløbet blev bevilget, men på grund af 3 års krigen måtte rejsen udsættes. Den 1. maj 1851 blev Andresen udnævnt til kammerråd og den 10. juni samme år begiver han sig ud på sin rejse, der går til Ringkøbing og Ribe amter, derfra til Tisvilde i Nordsjælland og Bornholm. I udlandet besøgte han bl.a. de Pommerske kyster samt Holland. Året efter berejste han desuden Thisted og Hjørring amter samt Læsø.

I sine næsten 20 år i Sydthy udførte Andresen talrige dæmpningsarbejder i klitterne. Han var desuden meget optaget af tanken om træplantning i klitterne for herved varigt at binde sandet. Herved kunne man også opnå en træproduktion, der kunne blive til gavn for egnen og dens befolkning. De første forsøg var blevet forsøgt i Thy bl.a. i Tvorup klitplantage i 1815, men med kummerligt resultat og blev opgivet i 1838. Rester heraf kan dog stadig ses. Allerede i 1851 blev tanken dog pånyt fremført,

For en skovmand fra det østlige Danmark næppe værd at bevare. For en klit skovmand vidnesbyrd om de skader, en barsk egn byder sine træer, og den stædighed som træer - og mennesker - har udvist for at overleve. Tegning af klitplantør M. Andersen, Husby.

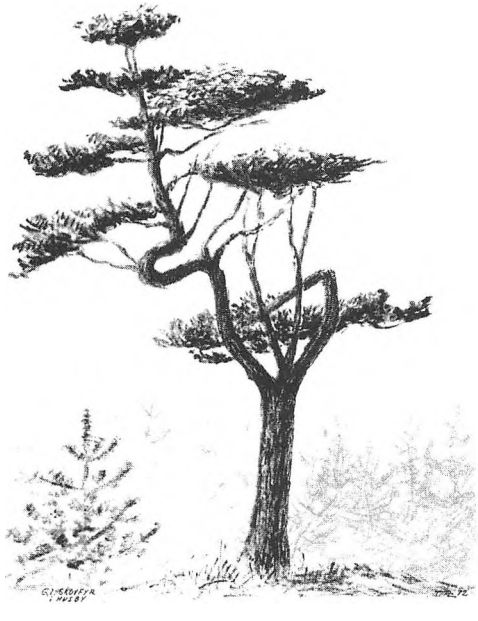

bl.a. af professor Bjerring, der under behandling af sandflugtsloven i landstinget udtalte: »Et heldigt forsøg beviser noget, beviser at tingen kan gå an, men et mislykket forsøg beviser ikke, at tingen ikke kan gå an, da der kan være mange omstændigheder, der kunne have gjort, at dette forsøg mislykkedes.« Herefter blev forsøgene igen optagne, bl.a. i Tvorup klitplantage, under ledelse af kammerherre Riegels, der nærede en begejstret tro på, at klitplantningen ville lykkes. I modsætning til Andresen, hævdede Riegels, at der kunne frembringes skov på selve klitbakkerne, hvorimod Andresen mente, at skulle man etablere skov i klitterne, måtte man have klitsletterne med. Erfaringen har vist, at Andresen havde ganske ret. Skade blot, at Andresen ikke fik mere opbakning til sine mange forsøg, men måtte afholde dem for egen regning efter flere forgæves ansøgninger. Hans ansættelses forhold var også meget usikre. Efter sit giftermål skriver han i 1845 til Rentekammeret, om han kan gå ud fra, at arbejderne på Agger Tange vil kunne fortsætte, men får kun et henholdende svar. Igen i 1850 fremsætter Andresen en anmodning om, at blive fast ansat som bestyrer for dæmpningsarbejderne på Agger tange, men får at vide, at man ikke ser sig i stand til at oprette et nyt statsembede for ham, sålænge man ikke er klar over, om arbejdet vedblivende skulle nyde fremme. I 1853 vedtages det, at arbejdet på tangen fremover skal indskrænkes og kun gå ud på at bevare det allerede opbyggede. Fra da af var Andresens fremtid meget usikker. Han havde på det tidspunkt allerede søgt flere stillinger som skovrider, men med negativt resultat. Også en ansøgning om at blive klitinspektør for Thisted amt blev afslået. På den tid sorterede forstvæsenet under finansministeriet, medens kystsikringen og sandflugtsvæsenet hørte under indenrigsministeriet. Indenrigsministeriet var således afskåret fra direkte at øve indflydelse på stillingsbesættelserne. Endelig i 1855 får han at vide, at han ikke kan komme i betragtning ved besættelse af en skovridertjeneste, og man anbefaler ham at søge en stilling indenfor told- eller postvæsenet.

Sine mange iagttagelser, forsøg samt frugten af læsning og studieture i ind- og udland har

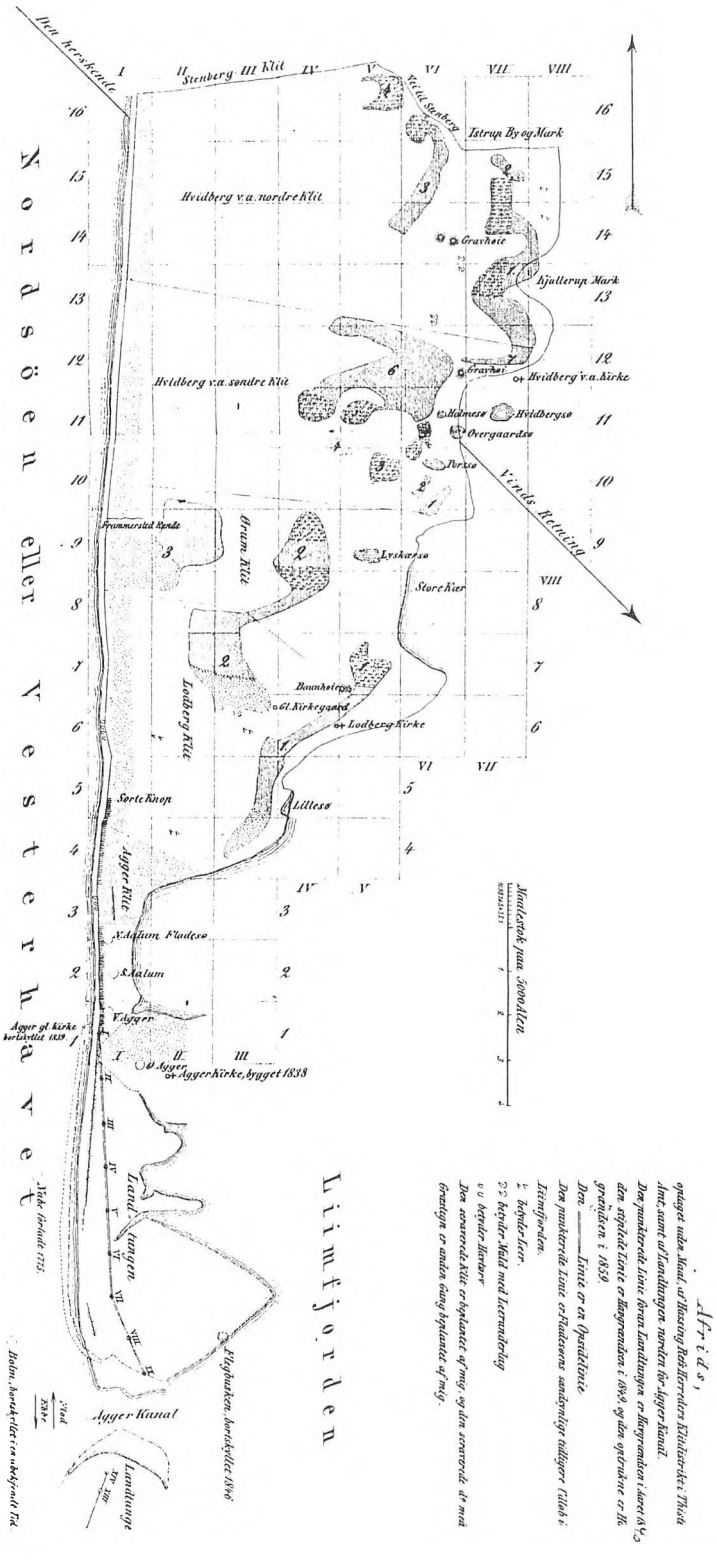

Andresen nedfældet i sit hovedværk fra 1861: Om klitformationen og klittens behandling og bestyrelse, udgivet med støtte af indenrigsministeriet.

Bogen er tilegnet Jonas Collin, »min uforglemmelige velgører« og er et digert værk på 400 sider. Første del behandler almene emner om vind, vand, hav og strand og kan forekomme noget omstændelig. Et afsnit er helliget kystens nedbrydning og bortskylning helt tilbage til oldtiden, således nævnes sagnet om »den kimbriske flod«, hvor den engelske kanal skabtes og hvor store dele af Sønderjylland blev ødelagt. Om egnens historie skriver Andresen, at han dels har gennemlæst Aagaards beskrivelse over Thy, dels har ladet sig en del fortælle af omegnens befolkning. Hvidbjerg mølle tilsandede omkring 1737 og tilsandingen af åen varede i 18 år i hvilken tid vandet i Ove sø steg betydeligt, indtil vandet fik banet sig et nyt og tilstrækkeligt udløb. I Aakjær enge kunne der i nogle år hverken bjerges hø eller tørv. I året 1780 flyttede den sidste mand fra Alstrup by (stedet ligger under den nuværende Hvidbjerg plantage) og i slutningen af 1700 tallet måtte to gårde i Kjallerup flytte. Der skal også have været en gård kaldet Duul, som blev aldeles ødelagt. Lige nord

for opsynsboligen i Hvidbjerg plantage findes et klitparti, der kaldes Duul bakker. Ligeledes skal Troldborg i Ørum klit være blevet lagt øde. I Lodbjerg sogn blev hartkorns ansættelsen for både Skovsted og Rotbøll nedsat i 1740, 1744 og igen 1769. I begyndelsen af 1800 tallet skulle ruinerne af Rotbøll endnu kunne ses. Af alle klitsogne er dog Agger sogn det, der har lidt mest skade, både af sand og vand. Der nævnes de otte »byer« på Tangen, regnet fra nord: Nr. Aalum, Sdr. Aalum, Vester Agger, Øster Agger, Nabe, Bollum, Toft og Thybo Røn. Agger sogn skal omkring 1671 have haft 28 plove og frugtbare enge, men allerede 1688 kunne det ikke ansættes i matrikel. Det diskuteres ofte, hvor Flade sø havde sit oprindelige udløb før kanalen blev gravet. Herom hedder det: »Fladesøen har tidligere, men dog til en ubekendt tid, haft sit udløb i den lille vig af Limfjorden, som kaldes Skiver og er beliggende syd for Øster Agger i det nordvestligste hjørne af fjorden, hvortil der endnu løber en lille bæk. Bækken eller åen, som førte søens vand til fjorden, gik fra søens sydvestlige hjørne i en bue mod vest henimod klitten lidt syd for Øster Agger og herfra i sydøstlig retning til fjorden. Men denne å blev aldeles tilstoppet og gjort ukendelig ved gentagen sandflugt og oversvømmelser, undtagen den nys nævnte lille bæk, som er en levning af den. Søen banede sig derpå en udgang til fjorden igennem Taabel by, men blev senere ledet den vej, den nu går, ved en gennemgravning, som kaldes Kastet, og hvorved Gaardhuus Mølle ligger, lidt vest for den nævnte by. Også når dette skete er ubekendt«. Om de forsvundne byer hedder det: »Den anden by, der blev ødelagt (den første var Bollum) var Nabe, der lå omtrent en kvart mil syd for Øster Agger. Den stod indtil 1775, og man har senere fundet spor af dens brønde i havstokken, men det er alt mange år siden. Efter stormfloden i året 1825 flyttedes Toft by, der lå omtrent midt imellem Thybo Røn og Agger kanal. Da der ikke var byggeplads for beboerne i deres eget sogn, nedsatte de sig på Thyholm«. Afsnittet om Agger fylder ti sider i bogen og burde måske ved lejlighed bringes i en særlig artikel.

Senere i bogen omtales de tiltag, som regeringsmagten (kongen) foranstaltede til værn mod den truende sandflugt. Således Chr. d. VIII's brev til amtmanden over Dueholm, Ørum og Vestervig amter Frederik Hauch på Ørum, dateret 1779. I datidens svulstige sprog hedder det i afslutningen: »Hvorefter Du dig allerunderdanigst haver at rette, og denne Vores befaling med yderste flid,omhu og nidkærhed at iværksætte og overholde; ligesom Vi og allernådigst holde Os forvissede om, at enhver vedkommende Lodsejer, udi de af den fordærvelige Sandflugt beskadigede Strækninger i de Dig anbetroede Amter, med den Flid og Redebonhed, som de skylde deres eget og Landets vel, såvel som Vores Tjeneste og Befalinger, ville lade sig denne vigtige Sags Fremgang være angelegen. Dermed ske Vor vilje. Befalende Dig Gud. Skrevet på Vort Slot Christiansborg udi Vor Kongelige Residents-Stad Kjøbenhavn den 19. april 1779«.

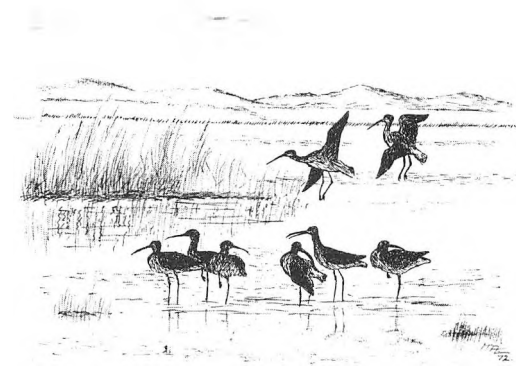

Udover de mange oplysninger om egnen, indeholder bogen også et væld af iagttagelser om datidens flora og fauna. Andresen beskriver hvilke plantearter, der vokser i klitter, heder og strandenge, mange nævnes med fundsteder, således månerude, »på randen af Overgaards sande, mellem lyng«, tvepibet lobelia, »i Lyskjær sø i Ørum klit«, skotsk lostilk, » ikke langt fra havet i Ørum klit«. Rart at vide, at vi stadig har disse planter endnu i dag! Naturligt nok dvæler Andresen mest ved de arter, han anser for vigtige til bekæmpelse af sandflugten, således på hele 15 sider hjelmeplanten. Dens evne til at vokse bedre, jo mere frisk sand, den får tilført, evnen til at tåle jævnlige

afslåninger til kreaturfoder omtales. Frøene ædes gerne af agerhøns, lærker og snekokke, som er et lokalt navn for snespurv, samt andre småfugle. Også forsøg med at bage brød af hjelmefrø har Andresen forsøgt sig med. Af 2 td. vipper blev der 8 potter rent frø, som ved maling på kornmølle gav 6 pund mel, som var temmelig gråt og lugtede som rugmel. Bart brød smagte mindre godt, men med smør kunne det godt lade sig spise. I alt omtales 254 plantearter. Af fugle kan Andresen berette om, at der fornylig er skudt en flodørn og at havørnen menes at have ruget her. »Aafuglen«, urfuglen skal tidligere have opholdt sig her i mængder, men forekommer nu ikke mere. Agerhøns skydes i mængder, navnlig i snevintre(!). Brokfuglen, hjejlen, ruger i stort antal på hederne. Der opremses et væld af fuglearter, der ruger i de mange søer på Aggertange. I Agger kanals udmunding i fjorden lå i mange år en lille klitholm, kaldet Flegbusken, som blev bortskyllet 1846. Den var kun en halv td. land stor, men på den kunne hver 3. dag indsamles 30 snese æg, eller 200 stk. dagligt, i en fire ugers periode indtil Sct. Hans dag.

Efter således at have beskrevet egnens historie, plantevækst og dyreliv, beskriver Andresen klitternes behandling, dæmpning og sine talrige forsøg med udsåning og plantning af buske og træer. Det vil her føre for vidt at komme ind på disse beskrivelser, men overalt aner man den alvor, flid og interesse, han har lagt i sit virke. Det plantemateriale, som blev anvendt, var enten frembragt af Andresen selv eller indført fra fjernere steder med de muligheder for transportskader, som de lange afstande medførte. Bogen afsluttes med et kapitel om en mere hensigtsmæssig inddeling og bestyrelse af arbejdet med klitterne. Arbejdet blev på det tidspunkt udført som pligtarbejde med ulønnede folk, og man fornemmer, at han har haft stort besvær med at få arbejdet udført tilfredsstillende »Thi de ville helst begrave klittaget (hjelmeplanterne) heelt og holdent i et hul, når de kunne komme efter det, thi så blive de snarest færdige. De have virkeligt også søgt at bedrage mig på alle mulige måder, og kun ved strængt at holde orden og ved at mulktere klitbetjente og arbejdere er det lykkedes mig at få tilvejebragt orden«. Alt arbejde bør udføres af frivillig arbejdskraft og for en rimelig løn »thi uden opfostre man bedragere«.

Da en ny klitlov trådte i kraft i 1867 fik Andresen sin afsked som sandflugtskommissær, og man meddelte ham, at hans stilling som bestyrer af dæmningsarbejderne ville blive indraget fra april 1868. Herefter søgte Andresen sin pension, og efter anbefaling fra amtmanden over Thisted amt, Nutzhorn, og indstilling fra indenrigsminister Estrup, lykkedes det, at få ham bevilget en årlig pension på 600 rd. I efteråret 1869 flyttede Andresen til København. Her arbejdede han videre på et botanisk værk, som han ville kalde Danmarks Flora. Gennem mange år havde han indsamlet planter til sit herbarium med henblik på udgivelsen af dette værk. Men allerede den 9. maj 1870 døde han og blev begravet i fattigjord, da hans kone kun havde en ringe enkepension på 60 Rd. årligt. Enkepensionen blev dog senere forbedret. Et liv rigt på skuffelser og fejlslagne forhåbninger, men også på trofast arbejde, var blevet afsluttet. Senere tider har ydet ham den anerkendelse, han savnede. medens han levede.

På nogle af de arealer, hvor sandflugtskommissær C. C. Andresen udførte sine forsøg, påbegyndtes i 1892 opbygningen af Hvidbjerg klitplantage, der nu udgør ca. 1400 ha.

Litteratur:

L. Esmarch: Historisk efterretning om sandflugten i Nørrejylland, Rentekammeret 1817.

C. C. Andresen: Om klitformationen og klittens behandling og bestyrelse, 1861.

Tidsskrift for Skovvæsen, XV 1903, V. Pinholdt om C. C. Andresen.

Thisted Amts Tidende 6.10.62, Børge Steffensen.

Ved guldbryllupsfest i Hurup 1903

1. *Cathrine Klitgård*
2. *Dorthea Christoffersen Klitgård*
3. *Carl Klitgård*
4. *F. Richard S. Klitgård*
5. *I. Catrine Klitgård*
6. *P. Kristian N. Klitgård*
7. *Cecilie C. Klitgård*
8. *Harald V. Klitgård*
9. *Graves N. Klitgård*
10. *Peder C. Klitgård*
11. *Ludvig Chr. Miller Klitgård*
12. *Eskild Andreas Klitgård*
13. *Catrine S. Klitgård*
14. *Sigrid S. Klitgård*
15. *Kirstine Klitgård*
16. *Karen Margrethe S. Klitgård*
17. *Peter Jensen*
18. *Johannes Klitgård*
19. *Peder Chr. Klitgård*
20. *Jens Peter Jensen*
21. *Peder Chr. Klitgård*
22. *Anders Chr. Klitgård*
23. *Chresten Smed Christensen*
24. *Ane Erine Klitgård*
25. *Petrea E. P. Klitgård*
26. *Agnes Klitgård*
27. *Thora Klitgård*
28. *Nicoline N. Klitgård*
29. *Mariane C. Christensen*
30. *Catrine M. Brandi Klitgård*
31. *Nicoline Klitgård*
32. *Cathrine S. Klitgård*
33. *Anne Marie Klitgård*
34. *Maren Pedersen Klitgård*
35. *Peder Christian Klitgård*
36. *Niels Anton Klitgård*
37. *Isach Dusenius Klitgård*

Erindringer II

Et tilbageblik - Brudstykker og Selvbetragtninger fra dem Daw så læng - læng sin. 1958

Af J. M. K. Jensen

(fortsættelse fra 1986)

Et notat

I en bog - skrevet af M. P. Kastberg - *»90 Aar i Jylland«* - omtales husmandssønnen, den senere entreprenør og etatsråd, Niels Andersen, fra Ydby.

Som ung karl kørte han grus på vejene i Boddum-Ydby kommune. Han nærede en ubændig trang efter kundskaber, og når han kørte ledig tilbage, lå han i bunden af vognen på et halmknippe og læste sig kundskaber til. Det lykkedes for ham.

Han fik som entreprenør tildelt det jernbaneanlæg i Sverige, som min morfar først havde været tilbudt, i entreprise og fik det i kraft af sin store indsigt og dygtighed færdig et år før den omhandlede tid. Han aflåste derpå alle stationsbygningerne, satte bom for strækningen og rejste hjem til Danmark. Efter kort tids forløb mødte en deputation for at få strækningen åbnet, men N. Andersen sagde nej, det hele havde godt af »at synke fastere sammen«! En fornyet - klogere deputation opnåede at få strækningen åbnet mod et vederlag på 200.000,- kr.

Min mor har fortalt mig næsten nøjagtig det samme for over 50 år siden, men hun mente beløbet var ¼ mill. kr.

Det være ikke dermed sagt, at min morfar ville have tjent en lignende formue ved at have udført anlægget. Familien og hjemmet i »Vangsgaard« var årsag til, at han afslog tilbudet. Jeg finder det interessant, at min mor har fortalt begivenheden så overensstemmende med Kastbergs beretning, der først er udkommen henimod 40 år senere.

Mine barndomsdage i »Eskjærgaard«

Gården ligger yderst mod øst i Villerslev sogn, grænsende op mod Vibberstoft i nord og øst og med Lildbjerg og Gudnæs mod syd og øst. Der er en herlig udsigt ned over Limfjorden, specielt Visby Bredning - og den maleriske Morsø i baggrunden. På gårdens jorder lå der dengang 3 kæmpehøje: Store Esagerhøj, Lille Esagerhøj og Ingershøj. De to første nord og nordøst for gården, den tredie sydøst for gården op imod Gudnæsvejen. Kun Store Esagerhøj er endnu bevaret. Tæt op imod gården mod nordøst og nord var der to damme - Store Dam og Lille Dam - begge i forening kaldet Eskjær (deraf navnet Eskjærgaard). Hele det tilstødende markareal mod nord og øst kaldtes Esager. Mod sydøst: Kjeldkær, Ingershøjjord, og Dæmring-Ager. Mod syd på sydsiden af Gudnæsvejen (nu Skyumvej) lå Over- og Neder-Støtting, mod sydvest Langager, mod vest Baunhøjmark og mod nordvest Nørgaardmark og »Blottetar-kær«. Navnet »Blottetar« er benævnelsen vi brugte om en lille blå terne, der havde sit tilhold i kæret, før dette blev uddrænet.

Bygningerne bestod af 4 længer svarende til jordarealet 101 tdr. sæde. Stuehuset ligger mod syd. Endnu, mens dette skrives, er bygningerne i det hele og store de samme som da vi boede der, naturligvis med fornødne istandsættelser og delvise udvidelser. Stuehuset og laden er i strukturen uforandrede.

Begge disse længer er opført af skibstømmer fra strandingsauktionerne på Vesterhavets Thykyst. Det er mægtigt materiale, som min far har kørt hjem fra stranden. Stuehuset er bygget i 1878 og laden i 1887. Bæretømmeret i laden er af dimensioner så svære, at jeg som dreng næppe kunne favne det. Bjælkerne i stuehuset af dimensioner 6 × 7 tm. og udsavet

med håndsav, fire bjælker af hvert stykke strandingstømmer. Det er mægtigt og næsten uforgængeligt materiale. Man skal være heldig for at kunne slå et søm i bund uden at det bøjer.

I fjor - nærmere betegnet sommeren 1958 - var jeg og min kone sammen med søster og svoger i Hassing og sagfører Viggo Pedersens fra Hvidbjerg - sagfører Pedersen er fætter til den nuværende ejer af »Villerslevgaard«, Marius Pedersen, - inviteret til en lille sammenkomst på gården for om muligt at kunne genkende attributter og opfriske minder fra og om det gamle hjem nu efter over 50 års forløb.

Det var en kær oplevelse - omend iblandet en del malurt. Deraf skal jeg dog kun anføre, at af malurten var behandlingen af Esagerhøj det mest pinlige. Uagtet der står en F.M.-sten på toppen af højen færdedes heste og kreaturer efter frit behag op og ned ad den. Ikke en græstot var der at finde på den tidligere så velholdte og med dyb ærbødighed og barnlig glæde betrådte fædrende gravplads.

Gensynet af gårdens bygninger affødte endnu større beundring end førhen for det uforgængelige strandingsgods. Hvor dette var anvendt, var der overhovedet ikke udslag af tidens tand. Bærebjælker, stuebjælker, vinduer og døre - især forstuedøren - var aldeles uforandrede. En ting var imidlertid aldeles forsvundet - dog uden at det frembragte nogen egentlig vemod hos mig - nemlig rendestenen.

Jeg har omtalt den idylliske udsigt over Limfjorden. Rendestenen, som havde sit udspring fra bryggerset ud i gården og i dens begyndelse som en stenpikket rende drejende mod øst ud af gårdens indkørsel for så med en svingning i uregelmæssige bøjninger at fortsætte forbi stuehusets østre gavl i mere eller mindre forsnævringer eller udvidelser - alt efter jordsmonnets struktur - videre mod syd for derefter at sprede sig i et slags delta gennem lange tiders aflejringer og sluttelig forsvinde i en urskov af næsten mandshøje skræppe, uigennemtrængelig nældebræm og næsten ankeltykke »Anistræer«, der ikke levnede muligheder for liv af botanisk natur af nogen som helst art.

Denne rendesten var i min tidligste drengetid min egen lille Limfjord, hvor jeg med mine - ved fremmed eller egen hjælp frembragte papirbåde kopierede skibsfarten på den store Limfjord, såvel små fiskerjoller som større kuttere, galeaser og endda selve dampskibet »Limfjorden«, der - som en hel attraktion, vi alle måtte ud at se - sejlede forbi med kurs mod Thisted én gang om ugen. Der oplevede jeg mine lystsejladser og strandinger. Det sidste i mere end en betydning. Ja, når jeg kom ind til min mor med kendelige lækager såvel på bukser og strømper som på hænder og ansigt - og ofte især - ledsaget af en umiskendelig aroma, da var jeg ihvertfald for en stund et strandet forlis - et vrag. - Men rendestenen havde stadig en vis dragende magt - hvorfor skulle den ikke ligne de større vande - indtil den virkelige Limfjord blev en værdig afløser.

Såvel over den østlige del af gårdens jorder som over den vestlige del af den tilstødende nabos jorder var der et areal af eng, kær, mose og mergelgrave der gik under fællesnavnet Kjeldkær. Hele plateauet mod sydøst havde sit naturlige fald ned mod Limfjorden. Gennem Kjeldkær og ned mod Gudnæs å løb en bæk, der gennem regn- og tøbrudstider, som en beskyttende moderarm værnede de lavtliggende enge og agre mod oversvømmelser, hvorimod de bagvedliggende tørveskær og mergelgrave, måtte afvandes ved mekanisk hjælp. Til dette formål havde naboen - en gårdejer, der samtidig var tømrer - opstillet en lille vindmølle, der ved hjælp af en lille tilkoblet vandsnegl og fornøden tilmåling af vind efter vejrgudernes uligevægtige gemyt i nogen måde var i stand til at regulere vandstanden i de dybereliggende grave til det for udnyttelsen tiltrængte behov.

Jeg havde lagt mærke til, når vor egen mølle derhjemme gik, hvadenten det nu var med kværn eller hakkelsesmaskine, at kamhjulene i møllehatten frembragte en stærk knebrende lyd - som af et utal af storke. Den lille vindmølle dernede i kæret blev ofte sat igang henimod aften - om sommeren i den tørre tid blev den undertiden anvendt til optrækning af vand til kreaturerne. Gennem lang tid kunne jeg ikke begribe, hvorfor den lille mølle altid

knebrede stærkere og stærkere jo længere vi kom hen på aftenen. Det var et problem, der gav mig hovedbrud gennem lange tider - indtil jeg sluttelig fandt ud af, at det slet ikke var møllen, der knebrede så voldsomt. Det var frøernes kvækken jeg hørte.

Endnu efter alle de år står fænomenet så uformindsket højtlevende for mig. Hvor har denne herlige frøernes kvækken i barndomstiden ikke grundfæstet sig dybt i min bevidsthed.

Møllen på »Eskjærgaard« - jeg har en vis forkærlighed for at bruge dette navn til gården - det er også et minde, som bliver mig uforglemmelig, så længe jeg lever. Jeg var næppe mere end 3-4 år gammel, da vi havde tærsket korn ude i laden. Møllen trak tærskeværket, men der skulle altid en kraftig vind til for, at der kunne tærskes. Det var en almindelig gammeldags 4-vinget husmølle med pers og sejl. Vi havde tærsket en dag - eller rettere tærskede - og henimod middag tog vinden til, og det blev til kuling. Sejlene måtte stadig ribbes, og da vi skulle spise til middag, kneb det med at få møllen stå. Persen blev lagt, og en mand hang i den for at få møllen standset. Min far lagde i tærskeværket, og negene blev puttet - eller rettere smidt i maskinen for at få standset værket. Tilsidst lykkedes det, og karlen måtte op for at binde møllen ved en af vingerne. Det kneb ham at holde sig fast deroppe samtidig med at få lænken anbragt. Vi andre var på vej over gårdspladsen og ind mod stuehuset, da en af de andre karle råbte op til ham: »Du skal fandenmig komme ned, ellers blæser du ned«! I samme øjeblik lyder min spæde lille røst med al den kraft, jeg kunne præstere: »Du skal fandenmig komme ned«! - Mere fik jeg ikke sagt - jeg standsede lige så øjeblikkelig op, og en skraldende latter lød fra de to andre karle og daglejeren, jeg fulgtes med. Min mor så bedrøvet på mig, da jeg kom ind, hun *havde* hørt det.

Da karlen krøb ned gemmen lugen, opnåede han at se naboens mølle vælte ned på taget.

Vores mølle stod altid bundet med vingerne på kryds, medens de fleste andre husmøller var bundet i korsstilling. Min far gjorde mig opmærksom på, at lynet, hvis det slog ned i møllen, lettere ville gå ned i laden, når møllen stod i korsstilling. Det kunne jeg så udmærket godt forstå, og ligeledes, at min far måtte være klogere end alle de andre gårdejere - og det var en naturlig selvfølgelighed, at han var langt klogere end husmændene og daglejerne.

Når møllen med sit - eller som et - vartegn stod stille i efterårets eller sensommerens stille solskinsdage, som især september måned så ofte velsignede naturen med, var den et ideelt samlingssted for stæreflokkene. Den kunne være helt tildækket af kvidrende, vingespredende stære i alle sine spoler. Hele møllen med sin gråbrune maling var da et stort spraglet fænomen af brune pletter! - Når storken undertiden samtidig i al sin dominerende ærværdighed placerede sig på den anden ende af laden, lagde hovedet tilbage på ryggen og knebrede sin ankomst ud over hele panoramaet - sin tak for en velsignet sommer i lykkeligt samliv med mage og de nu flyvetrænede unger, et sidste vue ud over enge og moser med sensommerens velgørende fred hvilende over et smukt og elskeligt landskab, et farvel! — Ja! Dette billede står lyslevende i min erindring, endda med et - nu utænkeligt - usædvanligt fænomen i tilgift. En flok storke - såvidt jeg kunne tælle - 27 - fløj i en stor kreds højt oppe over gården i over en halv time. Langsomt og stadigt næsten uden vingeslag - var det med vemod, de forberedte rejsen til Faraos Moser!

Afsejling af møllen

Som større dreng blev det mit arbejde sammen med tjenestedrengen at afsejle og binde møllen. Det sket gerne sidst på dagen, når vinden i regelen var sløjet af. Det var efter slutningen af dagsarbejdet.

Hvor nød vi ikke udsigten deroppe fra. Mors og Limfjorden lå jo mod øst belyst af den nedgående sol var det et malerisk panorama med den spejlblanke fjord, de hvidkalkede gårde og kirketårne på Mors, der i aftensolen var det hvideste hvide - det reneste rene - og med solens lange stråler glitrende så i det ene og så i det andet glas derovre på øen. - Skønhed og fred. - Åndet skønhed og fred - et barns aftenbøn - billedlig talt - næsten!

Som selve møllen afgav et præg - var næsten et symbol - på gården, således står den præget i hele min barndomstids kære erindring. Vor tjenestedreng var i reglen i 14-års alderen, og jo ældre jeg blev jo mere kammeratlig prægedes forholdet ganske naturligt mellem dem - eller ham - og mig. Ret naturligt skiftede vi gerne efter et par års forløb eller før, hvis ikke han rykkede op på andenkarlepladsen. Da jeg var i 11-12 års alderen havde vi et par somre en fætter til mig som tjenestedreng, han var knap et par år ældre end jeg. Han blev den af vore drenge, jeg blev mest kammerat med, ja man kan udmærket kalde forholdet for venskab, - nu var vi jo også i familie - Christian Jensen hed han, og var min farbroders søn fra Bedsted, og ret naturligt blev han mere familiært taget hensyn til end de foregående. Nu skal det også siges, at han tilmed var et ganske udmærket menneske, som især min mor satte overordentlig stor pris på. Hendes 3 børn var jo alle mindreårige!

Alligevel var han en »rigtig« dreng. En aften da vi skulle »sejl æ Møll aa«, havde vi fået et reb med op på dækket - mine forældre var ikke hjemme og ventedes heller ikke - og nu skulle der voves et forsøg på en møllevinge. Vi bandt rebet fast i en ring omkring alle 4 vingers yderender således, at vi ved at trække i rebet kunne krænge vingerne helt rundt og tilmed hele tiden have dem under kontrol. Han var den modigste og skulle nu hage sig fast i vingespolerne på den nederste vinge, og så skulle jeg trække møllen rundt ved hjælp af rebet - det var heldigvis vindstille -!!- og så skulle vi skiftes til at få en atmosfærisk karruseltur i op- og nedadgående retning. Når vingen var oppe, skulle vi naturligvis vende hovedet nedad og måtte kun holde os fast ved hænders og fødders hjælp. Forehavendet mislykkedes imidlertid, for da Christian var kommet op i nærheden af vandret stilling, blev han klar over det »uholdbare« i situationen, og gjorde anskrig om hurtig returnering tilbage til dækket igen. Jeg var selv klar over det prekære i situationen og slap hurtigt rebet for at tage imod ham med begge hænder. Landingen lykkedes, og i glæden over hans redning fra en rutchetur i heldigste tilfælde ned over stråtaget tabte jeg fuldstændig lysten til at gøre turen om efter ham. Heldigvis havde ingen set os, og vi listede befriende ned gennem lugen i bevidstheden om at være undgået en katastrofe.

Min skolegang begynder - Olga fra Gudnæs

I min tidligste drengetid var jeg en tynd, opløben, duvnakket, kalveknæet lemmedasker. I seksårsalderen fik jeg blindtarmsbetændelse og var i det hele taget noget svag af helbred.

Fra 1. maj 1899 skulle jeg imidlertid begynde min skolegang, og min mor fulgte mig op til skolen, hvor jeg skulle i lærerindens 1ste klasse. Der blev dog ikke noget ud af dette år. Jeg var ikke kommen ordentlig til kræfter efter mine børnesygdomme, og en del var jeg også bleven forkælet. Jeg græd over at skulle være borte fra hjemmet den tid, der var afsat til skoleundervisning, og lærerinden foreslog at lade mig vente et år endnu. Dette blev efter nogen rådslagning med min far også accepteret, og et år senere altså ved majdagstid 1900 begyndte jeg den efterhånden mere og mere glædelige og interessante vandring mellem »Villerslevgaard« og Villerslev skole, der ligger endnu i dag på samme sted ca. 1 km sydvest for »Villerslevgaard« umiddelbart op imod Gudnæsvejen (nu Skyumvej) et stykke østen for Villerslev by.

Til Villerslev sogn hørte de tre annexer Vibberstoft, Gudnæs og Lildbjerg. Skolen lå - og ligger - egentlig meget centralt for hele sognet, men helt for sig selv, og der er kun den samme skole i sognet.

Største delen af børnene var imidlertid fra den vestlige kant af sognet og deraf igen en stor del fra selve Villerslev by.

Som alle andre steder var det også her modsætningsforhold mellem øst og vest.

Efter skoletid samledes børnene i to hold til styrkeprøver, og umiddelbart gik det mere hårdt til end vistnok både grunde og meninger forudsatte. Men når der først var begyndt - så -!

I første klasse begyndte vi med i alt 12 elever, 10 piger og 2 drenge. Deraf var der kun én pige og én dreng - jeg - fra den østre del af sognet. Pigen var fra Gudnæs og hed Olga. Hun var fra et større husmandshjem og et i mine øjne usædvanlig smukt, velbygget, mørkhåret

og brunøjet, venligt og gemytligt pigebarn. Lærerinden var en fornuftig pige, der gav mindste klasse fri fra skole et kvarters tid før de to ældre klasser hos læreren fik hjemlov. Jo, hun vidste nok at beskytte sine poder. - Olga og jeg tog hinanden i hånden, så snart vi på hjemturen ikke følte os iagttaget af børnene vestfra. Og så gik snakken. Vi var meget glade for hinanden begge to, byggede herlige luftkasteller for fremtiden, når vi - selvfølgelig - skulle være mand og kone. Når vi på halvvejen skulle skilles - hun havde dobbelt så langt til skole som jeg - så satte vi os på grøftekanten, bandt brudekranse og brudebuketter af markens og især grøftekantens vilde flora. Kranse-ne blev enkeltvis sat på hendes kønne hovede og buketterne på min bluse -, nå, ja, jeg tror også nok vi enkelte gange kyssedes.

En dag, da vi ved vejen til »Villerslevgaard« skulle skilles, husker jeg, hun gav sig til at græde, for hun havde fået den opfattelse, at vi aldrig ville blive mand og kone, fordi jeg var søn af sognets største gårdmand, og hun var kun fra et husmandshjem. Hvor hun havde fået den opfattelse fra, aner jeg ikke - jeg gav hende ihvertfald ikke anledning til uro i den henseende!

Men alting får jo en ende, og en dag kom der bud fra læreren til lærerinden, at jeg efter skoletid måtte melde mig til læreren for sammen med de store drenge at deltage i gymnastik.

Da jeg den første aften efter skoletid stod opstillet i geleddet og sammen med de større drenge var midt i de indledende gymnastiske øvelser . jeg stod bagest i geleddet umiddelbart op mod vejen - er der en lille fast og målbevidst pigehånd der i en fart griber én af mine og inden læreren fik besindet sig, pilede vi i susende fart øst på vejen hånd i hånd, bort fra både gymnastik og skole. Vi var lykkelige, omend det fra min side næppe var så fuldkomment som fra hende. Jeg var lidt betænkelig. - Jeg fik atter påbud om at møde til gymnastik, og episoden gentoges ikke.

Sidst på sommeren solgte hendes forældre ejendommen i Gudnæs og flyttede til Thyholm.

Jeg har ikke set hende siden -!- Men så længe jeg lever, forbeholdes der hende førstepladsen for et fremmed pigebarn i min erindring - -! Fra Barndomstiden - - -.

Jeg var da fyldt otte år og hun syv -!

Alligevel fik jeg dog efterhånden lært en del gymnastik, selv om jeg aldrig blev nogen fin gymnast. Der var et par stykker af drengene - især én, - og det var forresten Martinus Poulsen, søn af Gudnæs møller, og senere den berømte hotelejer i London, bl.a. i etablissementet »Kit-Kat«, der blev daværende engelske Prins Edward of Wales' yndede tilholdssted blandt natklubberne i London. - Han (M.P.) blev under sidste verdenskrig dræbt af en nedkastet bombe fra en tysk flyvemaskine.

Han var en usædvanlig smidig dreng. Hovedspring, kraftspring, flyvespring og saltomotaler var leg for ham, og han blev givetvis trukket frem som forviser for vi andre drenge, og som gymnast satte lærer Røn-Nielsen, der selv var forhenværende løjtnant, stor pris på ham. Han havde en gymnastikaften efter skoletid under lærerens ledelse, vist os, hvordan man skulle udføre et fuldendt hovedspring. Jeg var den yngste på holdet, og to af drengene fra den ældre klasse og jeg var lige ved at kunne klare det, men stadig forgæves. Den ene af dem var min meget gode ven og nabosøn, senere min værelseskammerat på højskolen, Lars Mathiss Pedersen fra »Kirkegaard« i Villerslev. Den anden var tjenestedreng på gården øst for »Villerslevgaard« og hed forøvrigt også Martinus Poulsen, han er senere bleven en velstående farmer i Amarika. I kampens hede om hvem af os, der først kunne klare øvelsen, siger så læreren, at den, der første kunne klare problemet, fik en skilling. Jeg klarede det først, og jeg var ikke så lidt stolt, da jeg puttede 2-øren i lommen. De andre to klarede straks efter og fik også hver en 2-øre.

»Abildgaard«

Om aftenen, da jeg fortsatte træningen derhjemme på engbunden ved Eskjær, tabte jeg til min store sorg 2-øren, som jeg havde puttet løst i lommen. Den ligger formodentlig den dag i dag og venter på til sin tid at blive draget frem af jorden som en slags danefæ. - Dette til hukommelse for finderen -! Det var på »Store Dams« sydlige bred. - Der ligger altså en barndomstragedie og slumrer. - - -

Julestormen - Brøndhuset - Sypigerne

Omkring nytår 1902 - eller 03 - var der draget en kraftig julestorm hen over landet. Da jeg om morgenen kom op og ud i gården var vores »Kjeldhus« forsvundet - for størstedelen ned i brønden. Det var med en vis forsigtig respekt jeg nærmede mig for sammen med flere af gårdens indvånere at tage et skøn over katastrofen - og kigge ned i brønden.

Jeg havde altid næret en vis gru for denne brønd. Som lille og senere lidt større dreng havde jeg en dragende trang til altid at ville med ind i kjeldhuset - det var helt overbygget - og se ned i dybet, når min far var derinde for at trække vand op. Dette foregik ved hjælp af to tunge træspande godt forstærkede med båndjern og jernbeslag og hver især anbragt i enden af et langt og tykt græstov - som vi kaldte det. Tovet var ført igennem et dertil indrettet hjul anbragt øverst i huset, og ved at hive i tovet gik den ene spand ned, når den anden gik op, den ene tom - den anden mere eller mindre fuld af vand, eftersom de uundgåelige kollisioner midtvejs havde været mere eller mindre voldsomme. Der kunne som en selvfølgelighed også tilføjes - og alt eftersom spandene var mer eller mindre utætte. De stadige træffen sammen tog efterhånden stærkere og stærkere på materialet.

Frønnet og skrøbeligt var det gamle kjeldhus blevet - og mere og mere risikabelt at trække vand op; min far var ikke glad for, at vi børn opholdt os derinde uden at være under sikkert opsyn - og under ingen omstændigheder måtte vi komme for tæt mod brøndens såkaldte bolværk. Det var nu ellers så dragende at se de to spande og deres nikken til hinanden under forbifarten på turen op og ned. Og en pirrende oplevelse med en følelse, der kunne krible helt ned i maven, når der var en tudse med op i spanden, - se dens elegante svømmebevægelser i vandet rundt om i spanden og når den fulgte med strømmen ud i vandtruget. Men når vi så naturligvis i vores iver kom for nær til bolværket, fik vi af far den uhyggelige oplysning, at brønden var ikke alene opholdssted for en stor del af alverdens tudser, men at der oven i købet boede en grimme, grimme »Bril« nede på bunden af brønden og den havde arme så lange, at den næsten kunne nå helt op og få fat i os, dersom vi kom for tæt til bolværket, og til ydermere bekræftelse tog han os og holdt os op så vi kunne se vandet bevæge sig nede i brønden, og det var når Brilen lurede efter os.

- Uha, jo, det kunne vi da så sandelig også se og forstå. - Se, at vandet bevægede sig, det kunne vi ialtfald, men at det var vandets tilløb fra vandåren i brønden, det vidste vi naturligvis ikke noget om på det alderstrin.

Men en sær uhygge rugede der over ulykkesstedet, da stormen havde raceret og ødelagt det gamle Kjeldhus.

Til stor glæde for os, da vi senere skulle drage vand op af brønden såvel til husbrug som til dyrene, var det, at der blev opført et solidt nyt og tidssvarende overbygning over brønden og med tilslutning til staldbygningen.

En meget streng vinter havde vi et år omkring det samme åremål.

Gården var næsten fuld af sne. Sneen lå langt op på stråtaget over staldlængen. Min far havde gravet en »underjordisk« gang gennem sneen langs med staldmuren, forbi stalddøren hen til Kjeldhuset. For at forhindre sammenskred havde han understøttet sneen med enkelte stolper og brædder og en meget stor del af vinteren kunne vi færdes såvel under-snesk som ovenover. Jeg havde en lille kælk, som min far havde lavet til mig. Med den kunne jeg køre oppe fra toppen af snedriven, der var omtrent på højde med staldlængen og helt over til gårdens indkørsel på den modsatte side. Gården er en firlænget gård af dimensioner svarende fuldtud til hartkornet. Stuehuset ligger mod syd og laden mod nord.

Men altid skal der jo noget nyt til at afløse det bestående, og ved hjælp af mine to yngre søskende, Stinne, der var 1½ år yngre end

mig, og Laurids, der var 3½ år yngre, fik vi i forening slæbt den store hestekane - en nogenlunde flot »herskabskane« - op på driven og så gik det i susende fart over gårdspladsen og ned til indkørslen. Det gav arbejde og sved og øgede kræfterne, gav våde fødder og snotnæser, men hvor var det herligt. Gummistøvler eller noget i den retning fandtes ikke, men min mor fandt på råd alligevel. Hun fandt frem af kisterne nogle tykke, kasserede, hjemmestrikkede strømper, der var lagt hen til optrævling, og dem trak hun os i udenover vore egne strømper af ditto oprindelse og udenover vor tøjsko. Det gik storartet, sålænge det var frostvejr - og det varede længe det år - indtil tøvejret nødvendigvis afstedkom en ombytning med de traditionelle jernringsbeslåede tunge, men solide trætræsko.

Det var dengang skik og brug, at der i sognet var et par syersker, der - ialtfald hele vinteren - gik fra dør til dør omkring i gårdene og syede såvel nyt arbejdstøj af det traditionelle hjemmevævede vadmel, som også at foretage lapning og istandsættelse af defekt arbejdstøj og afpletning af det pænere.

Det var en stor dag, når de to syjomfruer arriverede ind i gården ledsaget af - skiftevis - naboens karl, der måtte - på datidens kavalermæssige måde - bære symaskine og andet tungt nødvendigt materiel og bagage til næste ekviperings-etablissement, hvor det varierende ophold i forhold til »indbyggerantallet« og ejendomsstørrelser godt kunne andrage fra 8 til 14 dage i træk - alt naturligvis efter påkrævet større eller mindre trang såvel til at få klaret dagen og vejen som til at få et tykkere lag på kistebunden - ihukommende de gamle dragkister og brudekister såvel som både husfaderens som husmoderens dobbeltdørede store og rummelige tøjskabe.

Også denne vinter havde vi længere indkvartering af disse attråede Norner, og når dagen begyndte at skumre og det alligevel forekom for tidligt at tænde petroleumslamperne, da samledes i så stor udstrækning det netop kunne gå an, gårdens indvånere, både mandlige og kvindelige, børn og voksne enten omkring den store, forholdsvis meget letgående herskabskane på snedriven ude i gården eller efter speciel tilbud eller tilladelse fra vor far under hans eller forkarlens føreskab til en kanetur med bjældeklang udover de snedækkede marker. - Næh, hvor var det sjovt, - - - dengang kendte man ikke ordet skæg i den betydning!

Eller også samledes vi omme på dammen Eskjær - tæt norden for gården. Om vinteren var dens omfang ofte tredoblet, og der kunne vel nok fås en ordentlig glidetur i de tunge, glatslidte, jernbeslåede træsko, på skøjter eller på iskane - en lille kælk med speciel beslag under mederne -. En aften ville én af sypigerne køre en tur med mig på kælken. Jeg satte mig på den på knæene og med ansigtet vendt tilbage, men da hun trak i rebet, var kælken frosset en smule fast på isen, og det gav et uventet ryk, da mederne løsnedes og jeg ganske uforberedt med hænderne i bukselommerne havnede reverenter talt lige på snuden ned i isen.

Det var en hård modtagelse, isen gav mig, jeg blødte stærkt fra både næse og mund. Jeg tudede, og sypigen var nær ved det også, hun var uden tvivl lige så ulykkelig som jeg. Hun hjalp mig ind og ved fælles hjælp af hende og min mor blev jeg renset og forbundet og lagt i seng med stærk hovedpine. Et plaster på såret var det, at min far kort tid efter uheldet kom hjem fra auktion i Gudnæsstrand Købmandshandel medbringende bl.a. et lispund fine svesker, og heldigvis var læsionen ikke alvorligere, end at jeg - omend ikke med fuldkommen nydelse - så dog med ret velgørende appetit - kunne deltage i konsumeringen af det luksuriøse traktement.

Endnu den dag i dag bærer jeg erindringen om episoden såvel indvendig som udvendig - det sidste dog diskret dækket af en smule overskæg.

Smeden og blæsebælgen

Mange herlige blikstille solskinsdage mindes jeg fra denne vinter, og jeg kan endnu høre smedens hammerslag på ambolten, ligeledes kirkeklokkens kaldeslag og bedeslagene om aftenen og søndagen. Så stod jeg stille og lyttede med både åben mund og åbne øren. Hvad var det for en underlig følelse - en kær følelse - der lagde sig i mig og omkring mig, når jeg hørte disse klange. Amboltens klang. Jeg syntes, den

Jens Martias Katrinus Jensen

var så ren, så indsmigrende og dog alligevel på en måde målbevidst. De små efterklange når smeden lod hammeren hoppe på ambolten! - det var det tekniske tegn på, at nu skulle svenden holde inde med forhammeren - og mesteren fortsatte så det mere formende arbejde alene med håndhammeren. Vi havde selv smedie derhjemme i gården, og hvert forår inden »Æ Drøwt« mødte smeden og undertiden en lærling op for at istandsætte alt landbrugsmaterielet på gården. Da jeg blev stor nok til at trække blæsebælgen, blev dette arbejde tildelt mig. Smeden var en brav mand, men kunne ikke bare sig for at gøre lidt grin med mig - især når jeg, hver gang jeg trak i bælgen, bøjede overkroppen frem og satte røwen langt bagud. En rigtig svend måtte kun bruge armene. Ligeledes morede det ham, når han slog med hammeren ned på det rødglødende jern så gnisterne fløj en om ørerne og rundt over hele smedien. Men store dage var det, når smeden var der i de tre-fire dage ad gangen.

Kirkeklokkens klang. Der var en vis forskel. Klangen var dybere og mere rungende, lyden efter hvert slag holdt sig længere i atmosfæren, det var ligesom, den mere vilde omslutte mig - favne mig, drage mig ind i sig - hvorimod det var mig, der fangede amboltens klang. Jeg ved ikke. - Men der var en forskel. - - -

Den er der endnu - og dybere -!

Klipning af får - Jægerne ved diget

I regelen havde vi på gården en 14-16 får og beder foruden tillægget af lam, og efter at bestanden hvert år var kompletteret med avlsdyr, blev resten solgt eller slagtet. I husholdningen brugtes der normalt 3 får, beder og - eller - en vædder.

Såvel om foråret som om efteråret blev fårene klippede. Fåreklipningen var også én af de store festdage, især om foråret, ialtfald da man var dreng. Da var der en mængde muligheder for at fange de om vinteren og tidlige forår fødte lam, tage dem på skrævs mellem benene, kikke dem ind i de søde lammefjæser og så se deres vimmerhaler udtrykke deres henrykkelse, når de efter frigivelsen lykkeligt og længselsfuldt brægende løb tilbage mod moderfårets vederkvægende og dulmende yver.

En efterårsdag da vi klippede får, blev jeg som ca. 6 års dreng sendt til »Vangsgaard«, som min onkel og moster dengang ejede, for at låne en uldsaks. Det var jo et ærinde, jeg meget let kunne udføre. Imidlertid ville skæbnen, at jeg på henvejen skulle forbi pilediget østfor Bavnehøj, og netop da jeg var i umiddelbar nærhed af diget, ser jeg til min store rædsel, at der sidder to mænd, (jægere, men det vidste jeg ikke absolut) på diget under piletræerne, hver med en muskedonner mellem knæene. Nu gik der jo sagn om bavnehøj, og det var mit første møde med drabsmænd. Jeg blev dødsens angst og tog til at løbe alt hvad remmer og tøjr kunne holde og små ben præstere. Hvert øjeblik ventede jeg at få en ladning hagl i hælene, for så meget havde jeg ialtfald erfaret, at det var et par mænd, der var ude for at skyde, men noget begreb om, hvor omfattende deres jagtfauna eventuelt kunne være, og om jeg virkelig

kunne komme i betragtning som et jagtobjekt, havde jeg ikke spor af anelse. Men da jeg nåede »Vangsgaard« efter et kapløb med en i fantasien blodig og lurende død, udløstes den »dødelige« spænding i en voldsom og ubehersket gråd. Det lindede dog efter en stunds forløb så meget, at jeg kunne fremvise en sort negl, som jeg ved hjælp af en hammer lidt ubehjælpeligt havde afstedkommet og nu passende kunne bruge som påskud for min sindsoprivende tilstand. Der har nok alligevel inderst inde dæmret en lille anelse om, at jeg dog vist ikke figurerede på jagttabellen blandt det »ikke fredede« vildt.

Men min jævnaldrende kusine Karen fik pålæg om at ledsage mig mindst halvvejen hjem.

Jeg mødte op med uldsaksen som et slags sejrstrofæ!

Imidlertid blev fårene klippede, måske med undtagelse af et enkelt slagtefår, hvis pels egnede sig aldeles godt til garvning og forarbejdning til fodpose.

Mærkeligt nok var slagtningen og også selve aflivningen af fårene kvindernes arbejde, og det blev af mandfolkene betragtet som svaghed, hvis de vægrede sig ved det. Min mor var ked af det. Og under visse perioder blev hun også fritaget for det, idet der bl.a. herskede den opfattelse, at det i visse tilfælde kunne få uheldige følger at få blod på hænderne.

Saltkarrene blev fyldt til randen af godt og appetitligt fårekød hvert efterår. Og ved juletid blev der stukket ikke så få stykker saltet kød ud til så én og så en anden af sognets mest trængende indvånere. Jeg mindes engang umiddelbart efter slagtningen én af de kvindelige lemmer fra fattighuset mødte op og bad om et nærmere publiceret stykke af vædderen. Det var nu i dette tilfælde allerede havnet på møddingen omme bag laden. Da konen forsvandt, listede hun dog alligevel om bag laden, og jeg, der smuttede den anden vej, observerede fra mit skjulested bag en hyld, at hun drog de attråede testikler frem af indvoldsbunken, puttede dem i sin medbragte kurv og forsvandt diskret bort over agrene. - I forvejen havde hun fået et stykke sulemad inde hos min mor. - - -

Ligeledes blev der ved julebagningen bagt specielle brød med det formål at bortgive den til fattigfolk til jul, og det var ikke få tusindtak og gudsvelsignelser der fra den kant - uden tvivl velment - udøstes over min kære medfølende mor på den konto. Dermed være dog i sandhedens interesse ikke sagt, at hun inderst inde ikke bar på en lille fin aristokrat i sig.

Hun er mig dog vist ikke mindre kær af den grund.

Kartning og spinding

Kartning, spinding og vævning, lysestøbning og ølbrygning hørte med til en almindelig bondegårds huslige sysler om efteråret og vinteren.

Karterne, garnvinderen, rokken og strenten, samt væven var det almindelige indendørs husinventar, der stod i direkte forbindelse med de klippede får. Hvor var der hygge og virksomhed de lange vinteraftener, når kvindfolkene og vi børn var i fuld aktivitet med karter og vinder. Min mor forestod rokken og spindingen. Nu husker jeg desværre ikke det specielle navn for kartningerne, men det var et syn, når de lå der i en stor kobbergryde - eller kar - færdige til at spindes til garn, disse bløde, lækre næsten dunlette taver, der med et tillært snilde blev sat sammen inden eller samtidig med at de forsvandt i rokken.

Første resultat var en ganske fin og tynd tråd, der så senere blev spundet sammen til tosle, tresle eller firsle garn alt efter, hvad det skulle anvendes til. Fra tenen skulle det på strenten og i form af klavser blev det sendt til Taabel eller Morup Mølle til farvning. Derefter gik turen til garnvinderen, hvorfra det blev vundet til nøgler, og så var det vævens eller strikkepindenes tur.

Der var beskæftigelse for flittige hænder i de lange vinteraftener.

Lul! Lul! Rokken går. - - -

Allerede i en meget tidlig drengealder lærte jeg at lave hælsimer, grimer og skagler og senere tøjr til heste, kreaturer og får. Fenner og indelukker kendte vi ikke til hjemme hos os, alle dyrene stod tøjrede. Dette medførte, at der skulle betydelige antal tøjr og dito reservedele lægges på lager inden udbindingen, og ar-

bejdet med at frembringe dette var næsten udelukkende min faders. Jeg blev hans interesserede lærling. Jeg lærte tidligt både at spidske, splejse og knytte bådsmandsknuden. Endnu for kun et par år siden sammensplejsede jeg en rem til min yngre nabo - 1957 - det havde han aldrig nemmet.

Når arbejdet om aftenen var så nogenlunde fremmet, og der hen på vinteren egentlig kun væsentligst var strikkepindene i anvendelse, læste far højt for os alle. Han var overordentlig god som oplæser, og helt op til min soldatertid kan jeg huske, han læste fortællinger for os. Den første bog, jeg mindes, var Anton Nielsens »Fra landet«.

I det hele taget var der et ret intimt forhold mellem alle gårdens indvånere, og dette gjorde sig især gældende om vinteren i de lange vinteraftener.

Der blev fortalt historier. Fortalt om oplevelser. Om spøgelser - om genfærd - natmænd - varsler - hovedløse heste - trolderi - ulykkelig elskov - kærestesorg fortalt i en uendelighed af variationer, og når jeg nu senere tænker på St. Blichers »Æ Bindstouw«, hvor er den da ikke familiær med de fortællinger jeg både husker - og langtfra husker i alle sine enkeltheder.

Min mor fortalte, at hun engang i sit hjem før sit giftermål, hørte en vogn - en stiv vogn - komme rumlende ind i gården og holdt an udenfor ladedøren. Der var brolægning i gården. Hun løb til vinduet for at se, hvem det kunne være, men kunne intet se. Hun blev lidt underlig ved det, for en fejltagelse var udelukket.

Nogle dage senere kom den samme vognlyd til hende, og da var det virkelighed. Der var druknet et menneske i en lergrav nordvest for gården, og nu kom vognen efter halm at lægge liget på. Da kom benene til at ryste frygteligt under hende.

Mange år senere har hun rystet over hele kroppen, når hun opfangede en vognrumlen.

Jeg husker engang, vi ventede tærskeværket - et omvandrende tærskeværk for hele kommunen, nærmest et andelsforetagende - og da hun begyndte at ane dets ankomst, tog hun mig i hånden og trak mig med op i en afsidesliggende stue, og der skulle jeg stadig holde min hånd i hendes. Hun var ganske bleg og rystede som af en feberhed sygdom. Først da hestene var spændt fra det store og tunge tærskeværk, blev hun atter rolig.

Hun var forøvrigt helt igennem af en meget sart og følsom natur - poetisk og romantisk, i særdeleshed det sidste. Hun var en lidenskabelig romanlæser. Lidt af en aristokrat. Læste med en særlig forkærlighed lekture omhandlende slotte, herregårde og skovridergårde, greve, baroner og officerer, og videre i denne genre.

Hun udtalte ved en lejlighed, at hun oprigtig ønskede, jeg engang med tiden måtte blive skovrider! Jeg skal villigt indrømme, at det også havde en vis tiltrækning for mig.

Når mine forældre forøvrigt ikke så sjældent var på besøg, som det dengang hed, var der selvsagt en større løssluppenhed over såvel vi tre børn, som over de mere voksne tjenestefolk - for at blive i de gamle udtryk. Så spillede vi dam, ludo og fremfor alt spillede vi kort. Jeg kan næppe huske navnene på alle de forskellige spil - Kæltring - Sorte Per - Næsvis Tosse - Brus - Femkort og mange andre variationer og kortkunster. Kæltring var i lange tider et meget yndet spil, og især var der vældigt sjov ved det, når vi ved lejlighed kunne liste de omvandrende sypiger - der gerne ville gå for at være en hel del missionsk indstillede - med i spillet, som de forøvrigt ikke altid var så ueffen til at klare. Gerne blev der jo også lavet en hel del Underfundigheder under spillet, som ofte resulterede i, at karlene for at få orden på foretagendet sluttelig måtte »tage om« pigerne indtil det før eller senere gik, som det skulle!

Når så malketiden - det sidste arbejde før sengetid - indtraf, måtte hele mandskabet naturligvis med i stalden. Et par piger forestod malkningen, medens resten forslog tiden med gemytlig passiar, leg, gensidige indvielser i forskellige morsomme eller mere pikante og drabelige! oplevelser. Så havde man set den og den spadsere sammen og så havde han og han været oppe at slås o.s.v.

Efter malkningen stod det på den traditionelle nadver: Nymalket mælk og rugbrød.

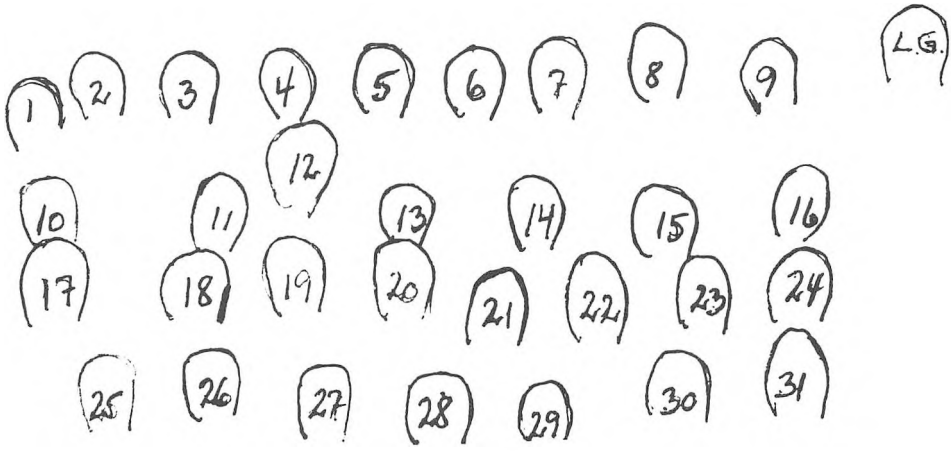

Villerslev skole ca. 1906

Bagerste række fra v.:
Nr. 2. Marius Madsen
Nr. 4. Søren Thomsen
Nr. 7. Severin Vinding
Nr. 8. Laurits Graugård
Lærer Røn-Nielsen

Forreste række fra v.:
Nr. 5. Jenny Jensens moster

Hvis nogle skulle kunne genkende en eller flere af personerne på billedet vil bestyrelsen godt modtage tilkendegivelse.

Lysestøbning - ølbrygning

Lysestøbning, ølbrygning og hjemmebagning var almindeligt indendørs arbejde under hele min drengetid i »Villerslevgaard«. Forud for lysestøbningen skulle der knyttes væger. Det foregik på den måde, at vi fik anbragt en lyspil foran os på en eller anden måde knyttet fast på en stoleryg og med den spidse ende opad. Dernæst fik vi hver en bunke lysgarn afklippet i nøjagtige længder som over midten blev anbragt på lyspilen og derefter blev der slået en enkelt knude om lyspilen og vægen blev derefter gnedet med et stykke talg indtil den var nogenlunde sammenholdende og stiv og var dermed færdig til støbning.

Støbningen foregik på den måde, at en stige blev anbragt mellem og på et par stole, derefter blev vægerne anbragt på lyspilene og hængt på stigen ned mellem tremmerne så mange, som der nu kunne være. Ved enden af stigen var anbragt en gammeldags smørkærne i en tom tønde eller fristage og stoppet rundt om med halm for at holde kærnen varm.

I kærnen blev der hældt varmt vand og ovenpå vandet blev derefter hældt den smeltede fåretalg. Så blev vægerne dyppet i den varme opløste tælle og derefter atter anbragt på stigen.

Dette gentog sig atter og atter indtil lysene havde fået den ønskede tykkelse. I folkestuen var anbragt en petroleumshængelampe og i de andre pænere stuer lamper med lidt pænere anstrøg, men i alle understuerne, køkken, bryggers o.s.v. anvendtes kun tællelys, så der skulle et slet ikke så lille forråd til for at fylde tiden ud til næste sæson. Det spændende moment under lysestøbningen var Helligtrekongerslyset. Det skulle nemlig være trearmet. men dette problem kunne min kære mor let klare.

Ølbrygningen foregik i bryggerset. Der var bryggekarret anbragt på en trefod. I karret var der et hul i bunden og i hullet blev anbragt en tapstok lidt længere end karrets højde. Omkring tapstokken i bunden af karret anbragtes nogle halmvisker af rugtag og derefter blev malt og humle hældt i karret og overbrust med kogende vand indtil karret var næsten fyldt. Efter den normalt fastsatte tid blev øllet tappet over i andre kar, hvor det skulle gære, og når gæringen var lykkedes og afskummet var øllet færdig til opbevaring i de diverse øltønder. Under øllets gæring var der anbragt nogle hylsklæder over karrene som et slags dækken, mens gæringen stod på.

Som knægt var jeg så uheldig engang at træde tilbage mod et sådant gæringskar og væltede bagover ned i øllet, så både gær og øl og dreng var et helt fænomen af en ølcocktail at være -. Jeg hylede som en besat i langt højere grad end ulykkens omfang betingede, og min mor, som forøvrigt både lo og græd henholdsvis over mit forgærede udseende og over den spildte øl, fik en ekstra opgave med at fjerne gærren, som havde aflejret sig såvel på tøjet som i mine lommer, i mine øren, min næse og mund, ja, selv mit af naturen sorte hår var nu bleven en gul, sammenklistret gær-tot. Det var, såvidt jeg husker, min første dukkert! - - Men af den kunne min mor da heldigvis hjælpe mig på det tørre.

I vandtrug på P. Pedersens dam

Den næste dukkert, jeg fik, var, da jeg som lidt større var sendt til bageren efter et rugbrød. Jeg kom da på hjemvejen forbi Peder Pedersens dam, og da var Niels Kræn Pedersen, en dreng ca. 4-5 år ældre end jeg, og broder til min kammerat og jævnaldrende Lars, ifærd med at anbringe et utæt vandtrug i dammen. Efter at have set lidt på hans anstrengelser, som i høj grad fangede min interesse, rakte jeg ham en hjælpende hånd efter først at have lagt brødet fra mig på strandkanten. Da truget lykkeligt var bragt sejlklar, foreslog han en tur over dammen, for jeg var da vel ikke bange, mente han!

Ih, nej, det ville da netop være en slags tribut efter de overståede anstrengelser. Han fik fat på en lang stage, og snart befandt vi os på midten af oceanet. Til alt uheld tog skuden vand ind efter større målestok end beregnet, og begyndte at synke, og da jeg lidt foruroligende fra min siddende stilling på bunden af truget kikkede over den ene ræling for om muligt at observere lidt om »dybden« i vort foretagende, fik såvel skuden som passagererne over-

balance og jeg forsvandt - denne gang dog stiltiende - ned i de svale vande. Niels Kræn anvendte stagen til et slags stangspring og nåede ind på lavvandet, så kun træskoene gik under, medens jeg måtte luske i land uden en tør trævl på kroppen.

Efter ved fælles hjælp at have vredet mit tøj for det meste af vandet og en lille rekreation i solskinnet - fortsatte jeg den afbrudte hjemtur - og med det tørre brød i behold!

Ikke desto mindre opfattede min mor alligevel tøjets miserable tilstand og fandt tilmed enkelte grønne aflejringer af andemad hist og her. Jeg måtte ud med bekendelsen, hvortil hun forøvrigt kun ytrede: Dreng, du kunne jo have været druknet! Hun vidste nu godt, at dammen højst var en alen dyb på det dybeste!

Samme dam var forøvrigt skolebørnenes mest attråede legeplads om vinteren og ikke længere borte, end at vi endog i frikvarterne kunne dyrke de herlige sporter på isen. - Jeg er altså langt fra den eneste, der er blevet fugtet i dette farvand.

Selvfølgelig -!

I Limfjordens bølger og Jesper

Det blev dog i Limfjordens blå bølger, jeg fik de fleste - så godt som overvejende frivillige - dukkerter. Det tog kun få minutter for os i middagstimen at løbe de ca. halvanden kilometer ned til stranden. Gerne var vi tre eller fire »mandfolk« fra gården i følgeskab flere gange om ugen i den varme sommertid ned til de våde vederkvægende elementer.

Jeg var i regelen den yngste i flokken, og fra begyndelsen fik jeg min moders bekymrende formaninger stukket i lommen om absolut ikke at vove mig længere ud end, at jeg kunne bunde. Jeg overholdt hendes formaninger prompte, indtil jeg var nogenlunde god til at svømme, og så mildnedes formaningerne til ikke at sejle for langt ud, inden vi sprang ud fra båden. Også det overholdt jeg, og de ældre karle var altid på siden af mig, hvor jeg ikke kunne bunde. En sommer eller to havde vi Jesper Thisen - senere lærer i Gudnæs - som yngre karl. Hans far var fisker og Jesper svømmede som en fisk. I hans nærhed var man i fuld tryghed.

Hvilke herlige søndage tilbragte vi ikke i hans hjem, når vi var med ham alle 3 søskende i hans frisøndage dernede i den lille fiskerhytte ved stranden. Han roede rundt med os i bredningen og rundt om en høj og stejl skrænt, der kaldes Næsbjerg.

Der gjorde vi altid landgang fordi samme skrænt gemte på et eldorado af vildnis med flere slags forskelligt attråede bær og blomster. Vel var der torne, men jo større modstand - des større sejre. Man måtte hage sig fast i det forskelligartede krat for ikke at rutsje ned af skrænten, og det var ikke just hver gang, vi aflagde visit dernede, at vi havde helligdagstøjet helt i behold ved hjemkomsten.

Gennem mange år, ja, næsten gennem hele ungdomstiden og i flere år efter, at vi var flyttet til »Abildgaard«, vedblev vi at aflægge visitter hos hinanden, mest var det dog mig, der kom til Gudnæs.

Efter et par års arbejde med landbruget, kom Jesper på seminariet i Jelling, og en ubrydelig tradition var det, at jeg tilbragte nytårsaften og nytårsdag hos fiskerfamilen i Gudnæs.

Det er mangfoldige kære og uforglemmelige minder, der knytter sig til dette lille fiskerhjem.

Jesper var eneste barn, og de to forældre var særdeles dygtige mennesker, der satte alt ind på, at sønnen kunne komme frem i verden. Og det skal i samme åndedræt betones, at han absolut ikke i nogen måde gjorde dem til skamme.

Jesper og jeg samt en søn fra fiskerhjemmets nabogaard, »Gudnæsgaard«, Christian Tvergaard, som var et år yngre end jeg, dannede et sammensvejset trekløver gennem mange år. Efter de traditionelle - ofte ført næsten til ydergrænserne - afsluttede nytårsløjer i omegnens gårde, samledes vi i det venlige og gæstfrie lille hjem til et slag kort, - til grundig gennemgang af de »siden sidst« oplevede begivenheder, der sandsynligvis ikke blev mindre ved »genoplevelserne«, for så tilsidst gerne et stykke ind i det nye år at slutte et vellykket samvær med snurregrød - inden vi fordeltes i de til formålet opstillede senge.

Til forklaring skal jeg oplyse, at snurregrød var de fra nadveren levnte risengrød, der serveredes på den måde, at en ske fyldt med grød -

undertiden en potageske alt efter nødvendigheden - blev stillet op midt på bordet og efter et slag på skaftet, udført af fisker Chr. Thisen, måtte konsumeres af den udfor hvem skaftet standsede sin rundrejse - det vil sige, skeen måtte nødvendigvis fortsætte indtil grødgryden var tømt. - Sikke maver det kunne afstedkomme. Man sov tungt og længe derpå! Men vågnede op til et helt nyt begivenhedsrigt år.

Næsbjerg - Tusbjerg - Ørndrup

Det foran omtalte »Næsbjerg« er et fremspring ud i Limfjorden overfor det på Morssiden tilsvarende »Tusbjerg« i nærheden af »Ørndrup«. Jeg har forøvrigt ofte dannet mig den antagelse, at de to fremspring af høje og stejle lerskrænter var et par af naturkræfterne adskildte siamesiske tvillinger, der nu lå og spejdede længselsfuldt efter hinanden. - Men nok om det. Næsbjerg er som omtalt både høj og stejl, og under den uheldsvangre krig i året 1864, da tyskerne foretog udskrivninger af heste op gennem hele Jylland, gjorde Næsbjerg udmærket fyldest som dækning for en stor del af omegnens gode avlshopper. Derned kom tyskerne ikke, og fra søsiden var der ingen synderlig fare for, at dækningsstedet skulle blive afsløret.

Det skete heller ikke, og de thylandske bønder kunde efter fredsslutningen fortsætte avlen med de i god behold værende følhopper.

Jeg kan forresten her i samme forbindelse oplyse, at min farfar ifølge en gammel skattebog fra tidsrummet 1854 til 1889 har betalt *krigsskat* for årene 1864 og 1865, hvert år med et beløb af 10 Rdl. og 49½ Skilling.

Høstning, binding, simbånd og gammeløl

Høsttiden var de store begivenheders tid under hele barndommen. Vi høstede hele avlen med høle og krøje - ihvertfald indtil de to sidste år, da vi enkelte gange anvendte slåmaskine med et til formålet påsat meget primitivt instrument, der kun meget mådeholdent svarede til forventningerne, så nogen særlig arbejdsbesparelse fremkom der ikke.

I almindelighed havde vi to høstmænd og to opbindere foruden gårdens faste mandskab gennem hele høstperioden. Det tog jo tid at få kornet høstet. Samtidig skulle det sættes sam-

Pigerne var da også søde dengang!

men og inden indkørslen bindes i toneg - de enkelte neg sammen to og to i et simbånd - så var der sammenhold på negene, ellers kunne det udarte til et farligt sammensurium - og meget mere ville gå til spilde. Det var altid kvindernes arbejde at binde negene sammen og lægge dem i lige rader. Bindingen foregik på en speciel måde, så det var let at løsne, når der skulle tærskes, men gik de løse under hjembjergningen, blev jeg undertiden sendt ud med besked til binderne om at levere lidt mere holdbart arbejde. Det var nu ikke et af de betroede hverv, jeg syntes særlig godt om, man fik gerne et hvast svar og oplysning om, at det havde sådan en grøn dreng ingen forstand på. Jeg kunne gå hjem til min mors skørter igen og blive ruget videre på.

Det var nu altid min far, der sendte mig ud med den slags ultimatumer, men fornuftigvis lød returadressen altid på en anden.

Under Hjemkørslen, som foregik med to spand, havde hver især sin bestemte plads, ofte gennem flere år. Så længe, jeg kan huske, hav-

de vi en høstmand som i daglig tale kaldtes Bette Lavst. Lille var han, men han havde et specielt håndelag til at bruge en le og samtidig til altid at holde den skarp. Da jeg allerede som 12-13 års dreng lærte at bruge høle og ofte afløste min far, så han kunne sætte korn sammen, var det store problem jo at holde klingen skarp. Men Lavst var en god og forstandig læremester, samtidig med at han var gemytlig og fornuftig og en i alle måder eksemplarisk mand at være lærling under. Han skærpede leen for mig og lærte mig indgående håndteringen af den for at få størst mulig udnyttelse med mindst mulig kraftforbrug. Jeg tilbad ham simpelthen.

Når vi kørte korn i hus var det hans arbejde at forke i laden. Vognen skulle være tømt og fejet rent, inden næste læs var inden døre. Min lillebror og jeg hjalp at skubbe vognen ud, når vort arbejde med kreaturerne tillod det.

Den vestre ladegavl var opført af kampesten, og en dag, da vi havde hjulpet ham vognen ud, stod vi og betragtede de store, kløvede kampesten i muren. Så opdager jeg en indboring i en af stenen - der hvor ladningen havde været anbragt ved sprængningen - og stod og funderede over hvor denne fordybning mon kunne hidrøre fra, den passede akkurat til en tommelfinger. Nå, siger min lillebror, ved du ikke engang det, så skal jeg fortælle dig det - for der har kongen engang sat hans finger på! - - Det var da så soleklart, at der måtte en højere magt være impliceret. -

Nok om det. I fjor, da jeg var omme ved ladegavlen for at genopfriske »de vises sten«, sad aftrykket der stadigvæk i al sin majestætiske ophøjelse. - - -

Men Lavst gav os forklaringen på fænomenet efter at have leet hjerteligt af min lillebrors meget impulsive og ophøjede formodning - eller forklaring.

I høstens tid stod der altid et stort krus gammeltøl på bordet i folkestuen, og i bænkekrogen stod brændevinsflasken. De to vederkvægende og stimulerende om man så må sige - alternativer - sorterede væsentligst under Lavst. Det var ham, der skænkede op og tog nøje agt på betimeligheden af større eller mindre docis alt efter trang og begær. Måske var han også den, der indebar de intimeste menneskelige følelser for de to af danske almuefolk så højt skattede og værdsatte gudedrikke. Men det skal erkendes, at der skete ikke væsentlige misbrug i nogen retning ved nydelsen deraf, hvad enten det nu var i marken for at slukke tørsten eller under aftensmåltidet som en stimulans efter en lang og streng arbejdsdag.

At det en enkelt gang skete, at en eller anden af opbinderne måtte på knæ for at binde et bygneg, må nærmest betegnes som et hændeligt uheld forårsaget ved, at Lavst når han blandede gammeltøl og brændevin sammen i »æ Skiegmand« - en stor øldunke, som man drak af i fællesskab - i salig forventning kom til at ryste for stærkt på hånden. - - -

Da vi et år høstede korn i nærheden af Esagerhøj, måtte en af høstmændene, Jens Pesen Høker, i et stort og nødvendigt ærinde om bag højen.

Kort efter lyder der et brøl som fra en jætte, og nedenud af J. P. Høkers bukser - efter vældige spræl og spjæt - kommer en mægtig stor løvfrø for dagens lys. Den var simpelthen hoppet fra højens kant ned i hans bukser, da han lettede sig fra den siddende stilling. Til den efterfølgende latter og morskab stilles ingen kommentarer!

Om aftenen, når dagens strenge høstarbejde var tilendebragt, karlene tilset hestene, daglejerne skærpet høleerne - det var ofte mig, der måtte trække hvæssestenen, - og pigerne hjulpet til med aftensmaden, samledes hele gårdens mandskab i folkestuen til fælles bespisning ved det lange bord. Ved bordets øverste ende og langs væggen var der fast slagbænk og ved den anden side af bordet en lang løs skammel. Stole mindes jeg ikke at have set i folkestuen. Ved bordenden sad min mor og min far. Langs væggen sad karlene efter rang og nederst i rækken drengen og jeg. På den anden side sad pigerne og daglejerne.

Den mest almindelige spise var kogte kartofler, der blev båret ind upillede og i store fade, og derimellem anbragtes skåle med meldyppelse krydret med løg. Dernæst bestod anretningen varierende mellem røget skinke, spegesild eller saltede ål, undertiden også af saltet, ukogt flæsk. Servicen bestod af kniv og gaffel

og i påkrævede tilfælde en hornske, der altsammen havde plads under bordskiven i dertil anbragte læderstropper. Tallerkenerne var nogle ca. 2-3 alen lange, ca. 4 tm. brede, tynde blankskurede trætallerkener, vinkelkantede i den ene ende, og afrundede i den anden, i hvilken der var boret et hul, så de efter afbenyttelsen kunne anbringes på et søm på væggen. Kartoffelskindet blev lagt i dynge foran hver enkelt af selskabet og kartoflerne - efter at være delt i passende bidder af hver sin konsument - langet frem til de anbragte dyppelsesskåle til formålstjenlig neddypning, inden indkørslen til de hungrende svælg. Såvel spegesildene som de saltede ål blev spist uden fjernelse af diverse ben. Enkelte gange, når lejligheden forefandtes, fik vi stegte sild.

Når det var meget sent med aftensmaden sluttedes der af med vandgrød og sirup til en kop håndskummet mælk.

Det var den almindelig gængse kostforplejning på en bondegård dengang.

Det blev i almindelighed heller ikke taget fortrydeligt op, at man bagefter måltidet, når man sad og dumsede, også sad og fimsede - eller slog endog temmelig rungende skide - min far var ikke let at overgå i den retning. Kun min mor tog dette uvæsen meget ilde op. Det bedredes da også umiskendeligt med tiden. Man kan forøvrigt ikke sige, at der ikke var et vist system over foretagendet. Det måtte ikke ske under måltiderne. Engang fejlede det for mig så temmelig højlydt, at selv min tunghøre far observerede det oppe fra bordenden. Jeg blev omgående grebet i brystet og hevet over bordet og varpet ned i bryggerset, hvor jeg måtte værsgod at opholde mig til spisningen var tilendebragt. Det syntes min mor dog ikke om, eftersom - sagde hun - far jo selv »havde lært« mig det. - Det forekom også mig, at der var god logik i hendes resonnement.

Meget ofte tog hun parti for mig. Jeg var mors dreng, medens de to andre børn var fars.

Altså! - På sin måde. -

På Ryslinge højskole

På mange måder var jeg ikke så lidt af en skuffelse for min far. Legemligt var jeg en tynd, langbenet, duvnakket og leddeløs opkomling - ja, endog med en mindre kropslig misdannelse. Svag var jeg fra fødselen, sygelig og kraftesløs i barneårene og helt op til efter konfirmationen. De to andre søskende var langt mere kraftige og velskabte efterkommere af den gamle selvejer-bondeæt. - Nå, ja, det har jeg forøvrigt allerede berørt, men jeg kom ialtfald op imod 18 års alderen inden jeg ret følte mig nogenlunde sammensat.

Da jeg som 19 årig i vinteren 1911-12 kom på Ryslinge Højskole og der deltog i uddannelse som delingsfører såvel i gymnastik som i skydning, fik jeg ikke alene rettet mit legeme så nogenlunde op, men det blev samtidig en anspore til yderligere at fortsætte udviklingen af de tilbagestående sener og muskler - og det lykkedes i ikke ringe grad at udvikle mit legeme samtidig med den kundskabsmæssige udvikling, som jo givetvis foregår på højskolerne.

I forvejen havde jeg ret gode skolekundskaber - havde haft forholdsvis gode lærere under skolegangen og dertil en ret god nemme til at tilegne mig det skolekundskabsmæssige. Ligeledes var jeg så heldig at komme i lærer Monrads hold i dansk og skrivning - og ikke mindst var det fremmende med øvelsen gennem de frie stile, som vi blev sat overfor at »producere«. - Det var alt i alt en ganske glimrende udviklingsperiode, jeg gennemgik på denne skole, og det kan vanskelig værdsættes højt nok. - Det var særlig Monrad, Jens Ovesen og Rasmus Hansen, der blev mine læremestre.

At forfædrene vare så at sige af vikingetype har naturligvis efterladt en vis arv også i mit ufuldkomne legeme, men der måtte rimeligvis være en overgangsperiode inden udviklingen kunne slå rødder. Men som årene gik, og legemet ustandseligt trænedes og udvikledes - højden har der aldrig været noget at anke over - ja, så endte det dog alligevel med, at jeg engang i min manddom af en god bekendt fik det prædikat, at jeg var en »markant skikkelse i gadebilledet«.

Det vil jo være ganske naturligt, om nogen af mine efterkommere med tiden kommer i kontakt med denne bog. Jeg vil da bede eventuelle læsere have overbærenhed med mig, hvis der skulle blive en del gentagelser af og til

i mine nedfældede erindringer. - Det vil jo givetvis være vanskeligt at undgå. Mærkeligt nok er det i væsentlig grad barndomsminderne der står klarest i erindringen, de må jo i flere tilfælde have fæstnet sig stærkest.

Jeg erindrer en aften fra skoletiden, jeg var på min fars initiativ - han var medlem af skolekommissionen - efter kun et år i første klasse og ligeledes et år i anden klasse - begge hos lærerinden - kommen op i 3die klasse til lærer Røn Nielsen. - Far syntes, jeg lærte for lidt hos lærerinden, og det var vist rigtigt nok. - Far og mor og mine to yngre søskende sad sammen og sang både salmer og sange, og jeg sad og var vældig optaget af nogle regnestykker, for nu var jeg jo langt bagefter de andre i klassen, og det kunne jeg ikke rigtig lide. - Jeg var jo så nogenlunde jævnaldrende med 3die klasse - men som nyankommen en hel del bagefter i regning. - Det kunne jeg ikke rigtig lide, og jeg havde forholdsvis let ved at tilegne mig faget. - Nok med det. - Men så siger far til mig: »Jens, kom og syng med!« - Jeg svarede: »Jeg skal først være færdig med mine regnestykker!« Omgående rejser min far sig op og griber mig i brystet med de ord: »Du kan vel høre, hvad jeg siger!«.

Det blev nu ikke nogen særlig opmuntrende sang fra min side, og det affødte den beklagelige eftervirkning, at jeg aldrig havde lyst til senere at »synge med«.

Måske skulle jeg synge lidt mere

Lærer Røn Nielsen havde heller ikke særlig held til at få mig sat op. Jeg havde på fornemmelsen, at han og far var noget i kontakt med hinanden om tilfældet. - Først da jeg kom på højskole, åbnede jeg for »sluserne« og - tvangen - men da var stemmen bleven hård. Jeg kom dog i Thorvald Aagaards sangkor - som

»Abildgaard« i Hurup 1923.

Personerne er fra venstre:
Nr. 1: Nørregaard, Hurup
Nr. 2: Georg Breddam
Nr. 3: Ukendt.
Nr. 4: Niels K. Jensen
Nr. 5: Marie Magdalene Jensen
Nr. 6: Jens Mathias Katrinus Jensen
Nr. 7: Johannes Breddam
Nr. 8: Else Bangsgaard
Nr. 9: Poul Bangsgaard

bas - men det varede mange år inden stemmen fandt nåde for mine øren.

Det var egentlig et trist resultat af: »Faderens ord var lov - og sønnens stædighed«.

»Jeg skulde sjunget lidt mer - maaske!«

Stenfiskeren - svømning

Jeg har fortalt om den glimrende udsigt vi fra gården havde ud over Limfjordens blinkende bølger og om damperens ugentlige sejladser.

Nu vil jeg fortælle om en oplevelse, vi havde på et andet skib.

Vi havde en søndag lagt mærke til et større sejlskib, der krydsede frem og tilbage på bredningen mellem Gudnæs og Visby. Naturligvis skulle vi til badning og mine to yngre søskende fik lov til at komme med, da vi om eftermiddagen skulle være »besøgende« hos Chr. Thisens. Vi havde kig på det store skib, og i Chr. Thisens fiskerbåd roede vi sammen med et par andre unge mennesker ud til skibet, og der var vi særdeles velkomne. - Det viste sig nemlig at være et såkaldt stenfiskerfartøj. Det sejlede rundt i nærheden af kysten og søgte efter store sten på fjordbunden. Vi fik at vide, at det var sten, der skulle anvendes til høfdebygningen ude på Aggertangen, og skibet var til dette formål udstyret med et par store pontoner og en kran forsynet med grab, der skulle sænkes ned i vandet og gribe om stenen, for derefter at løfte disse op mellem pontonerne og så lægge an ved siden af skibet, der igen hævede stenene indenbords.

Det var vel nok en oplevelse, såvel for os som for skibsmandskabet.

Vi vidste jo i forvejen, hvor der lå en hel del sten på fjordbunden, og var naturligvis ivrige efter at vise, hvor de var at finde. - Efter »fyrafteN« blev de voksne inviteret ned i kahytten til en lille drink, og vi børn kunne så fordrive tiden dels med at kigge på skibets interiør og dels kigge ned i det spejlblanke vand.

Ganske langsomt drev skibet længere og længere ud på fjorden, og der blev et godt stykke roarbejde til karlene, da vi langt om længe skulle i land igen. - Det blev sent på aftenen inden vi nåede hjem - Men vi havde vel nok noget at fortælle. Vi børn havde jo været under voksen opsyn hele tiden.

Dagen efter, da jeg kiggede ud over fjorden, mens jeg var på vej til skole var skibet drevet helt over til kysten i nærheden af Ørndrup, men senere hen på dagen - det blæste en ret god vind - da var det borte - men jeg var ialtfald en Limfjordserindring rigere.

Det er ganske naturligt, at jeg meget gerne ville lære at svømme.

Jesper svømmede jo givetvis som en fisk, og Chr. Tvergaard, der var et årstid yngre end jeg, kunne også svømme. - Nu var han jo ganske vist også meget nærmere nabo med fjorden end jeg, men vi var dog ofte i middagsstunden i de dage, jeg ikke var i skole, en tur i bølgerne. Vi drak kaffe kl. 2 om eftermiddagen - ved »den tidaws«. - Hele traktementet bestod af en kop kaffe med fløde i og dertil »en knald« brunt sukker - (kandis). Der var ikke noget med kaffebrød. Nå, vi spiste jo også mellemmad kl. 5 om eftermiddagen og derefter nadver efter kl. 8 aften. Var der lange arbejdsdage, så var der til gengæld også mange måltider. - Nadveren bestod i almindelighed af skummetmælk (hjemskummet) og groft brød efter »forgodtbefindende«, - nå, det var nu slet ikke så rosset, især når brødet var nyt, og mælken var jo altid håndskummet. - De va ett saan nøj sølle Centrifueslat -, som dæ knap nok va vær aa gi en Kat! - Nå, jeg kan da forøvrigt godt huske, at vi selv kærnede smør - naturligvis.

Nå, men det problem med at få lært at svømme, det løstes på den simple måde, at vi roede ud på fjorden til en nogle kvadratfavne stor plet på fjordbunden, hvor vi havde opdaget, at der ingen tang var, men hvor der kun var det rene, klare sand. Der var lidt dybere end mandshøjde, men vi havde jo båden forankret og svømmere nok til at hjælpe gennem begyndervanskelighederne.

Det gik glimrende - og det lærtes på ganske kort tid.

Blindtarmsbetændelse

Som 6-årig dreng havde jeg blindtarmsbetændelse, og som følge deraf kom jeg ikke i skole før i 7-års alderen. En lille smule eftervirknin-

ger led jeg under i de efterfølgende år, men igen i 13-års alderen fik jeg atter samme sygdom. Denne gang var det mere alvorligt, og først langt hen på sommeren kom jeg oven sengе. - Der var dette år en noget kornhøst. Byggen var kortstrået, men jeg syntes det var groet ganske kolossalt i den tid jeg havde ligget i sengen. Jeg sad på havehøjen og så ud over bygmarken og forundrede mig over den store avl, der stod på marken, men min mor sagde, at avlen var lille og den ville fælde for lidt. Jeg havde jo bare ikke set den vokse.

Nå, jeg kom jo langt om længe atter i arbejde med at passe kreaturer, og jeg var ude i marken - Over Støtting - for at flytte kalvene, da min nabo på den modsatte side af diget kom i snak med mig og siger til mig - »Nå, der var nok bud efter dig denne gang, men det gik da«. - Jeg blev da klar over, at jeg havde været alvorligt syg, og da det var anden gang, jeg havde blindtarmsbetændelse, havde lægen sagt, at nu kunne jeg slippe for militærtjeneste. Det skete dog ikke, da det senere viste sig, at jeg for dette tilfælde var 3 måneder for ung. Og det viste sig da også på sessionen, at erklæringen var ugyldig.

At jeg også mødte med een fra Jens Ovesen gjorde heller intet udslag. Udskrivningschefen sagde: »Vi kan jo altid komme af med ham!«.

Køretur til Nors - Per Holst

I mine drengeår kørte vi jo altid med heste og vogn - også når vi skulle køre længere byture.

Min farbror, lærer Andreas Chr. Jensen i Nors, som var min fars eneste helbroder, var en del år yngre end min far. - De to andre - halvbrødre - Chr. Jensen, Bedsted og Poul Kjeldgaard, Ullerup, var med den første hustru. - Og når vi skulle aflægge besøg i Nors hos farbror Christian og faster Thomine, foregik turen altid med heste og vogn. Det var altid en stor begivenhed, og på grund af den forholdsvis lange afstand i betragtning af, at turen foregik med hestekøretøj, var det naturligvis ingen hverdagstur. Besøget varede i almindelighed også en to-tre dage, idet der jo altid var en hel del indkøb at foretage i Thisted.

Det skete jo engang, at der var skolegang. Og en af de mest iøjnefaldende skoledrenge var en noget lille dreng ved navn Peder Holst. Nu var det ikke just så meget lidenheden som selve udseendet, der var det særlig fremtrædende ved ham. Han var nærmest uskøn at se på. Jeg kan simpelthen ikke beskrive ham. Hans ansigt var en urskov af rynker, og hans påklædning af ubestemmelig sammenblandet art. Men det generede ham da heldigvis ikke for hans vedkommende, og i kæften var han absolut ikke nogen sinke. - Han havde et par søstre, hvoraf den ene hed »Stinne«. De to søskende - og i nogen måde en søster til dem - kom senere hen til at spille stærkere ind i vort bekendtskab efter, at vi mange år senere blev borgere i Skinnerup. Ja, ikke alene det, men Stinne blev i nogle år almindelig daglig hushjælp i »Hegnsgaard«. En vis - om end udefinerlig - hygge var der over dem. Per kunne både synge og bande. Han var ret god til det første og særlig god til det sidst anførte. Men en vis kolorit var der over det hele. - Mange juleaftener har de tilbragt hos os i »Hegnsgaard«. Da sang Per ganske optaget den ene julesalme efter den anden med hele familien, både vi to »gamle« og hele børneflokken - men der undslap ikke Per en eneste trumf på en juleaften.

Brødrene Frants og Valdemar Tolbøl kom jeg især til at stifte bekendtskab med gennem gymnastikken i Thisted Amt, idet de begge to blev delingsførere indenfor Thisted Amts Skytte- og Gymnastikforening. - - -

Jeg erindrer en lille »episode« under en køretur med hestevogn - Charabanc - sammen med farbror Poul Kjeldgaards fra Ullerup. Det var da vi kørte over broen ved Nordentoft. Landevejen gjorde et større sving gennem den dybe dalsænkning sydfor »Sønder Nordentoft«, og over en lille å, som løber der, var der naturligvis en bro, og da vi kørte over den, siger min lillebror rent spontansk - »Der fløj vi over Holstebro«!

Det var almindelig skik og brug i Villerslev skole, at der i halvhelligdagene mellem jul og nytår - eller ialtfald i juleferien - var julebal i skolestuen, hvor også sognets ungdom var i nogen måde repræsenteret. Jeg erindrer, at jeg som skoledreng deltog i et sådant skolebal - jeg vil antage, at jeg var i 10-12 års alderen. Men der var slet ikke nogen sjældenhed, at mine læ-

dersko var for små, og denne situation var netop også opstået i det her anførte tilfælde. Dog var det ikke nogen særlig kalamitet for mit vedkommende, for jeg dansede simpelthen »udmærket« i mine tøjsko, og det indtraf da begribeligvis også denne gant til juleballet. Nu havde jeg den uvane, når jeg dansede, at jeg »slæbte« med skoene, når jeg svingede rundt - og jeg syntes, »jo mer - jo bedre« -. - - Men på en eller anden måde måtte jeg være kommen i miskredit overfor en af de deltagende piger fra klassen foran mig - der var ialt 4 klasser i Villerslev skole - og netop da jeg dansede forbi hende, stak hun mig en knytnæve i siden, så det næsten tog vejret fra mig. Det var Mikkels Nicoline, og jeg aner ikke, at jeg i nogen måde havde generet hende, men jeg har jo nok opført mig provokerende på en eller anden måde. Jeg holdt mig i alle fald lidt på afstand af hende for eftertiden. - - -

En anden gang i skolen fik jeg også en på »snuden«. Det var Chr. Tvergaard, der på en eller anden måde havde fået et horn i siden på mig. Nu var han et år yngre end jeg, og selv om han var ret kraftig, var jeg dog i alle måder hans overmand. Min næse blødte - det havde den forøvrigt altid en tendens til - og uden betænkning greb jeg ham i kraven og holdt ham på en måde, så blodet dryppede ham i ansigtet. Det satte mig i respekt blandt de andre drenge.

Naturen har sine mærkelige foreteelser, som ikke så sjældent sætter tankerne i sving. Jeg tænker her på de høje skrænter ved Vildsund, Næsbjerg og ligeledes ved Næssund, og på Mors det tilsvarende »Tusbjerg«.

Er der en sandsynlighed for, at disse skrænter i tidernes morgen har haft mer eller mindre samhørige forbindelser med hinanden. Nå, ja, det kan man simpelthen ikke få absolutte løsninger på, men videnskaben vil jo nok opslå sine teorier, der antagelig også kan være mer eller mindre sandsynlige, men det har ialtfald altid aftvunget mig mer eller mindre ærbødighed og anledning til en hel del filosofi at betragte disse naturens foreteelser. - Og hvad er det så i sammenligning med de mægtige og udfordrende bjergkæder og klippetinder, der findes i fremmede lande - nej, så må man vist hellere udtrykke sig på den måde: at de afgiver en vis hyggelighed - betragtet med danske øjne. Men disse højdedrag kommer jeg nok i mere intime forbindelser med, når jeg senere kommer til at beskæftige mig med - hvad jeg vil kalde min kæreste sportslige beskæftigelse - nemlig skydning. - Det, som jeg agter at anføre her, ar kun den første begyndelse til den ovenfor omtalte idræt-

Salg af »Eskjærgaard«

På grund af sygdom i familien, da vi opholdt os i »Villerslevgaard« - min mor var i flere år svagelig og ofte sengeliggende af underlivssygdomme - min far var stærk plaget af lændesmerter - min søster havde slim om lungerne og jeg selv som tidligere anført for anden gang hjemsøgt af blindtarmsbetændelse - besluttede mine forældre, at sælge gården (efter at den ganske vist var familieejendom gennem 123 år). - Dette skete altså, og i begyndelsen af november 1905 afhændedes den til en familie - Mads Andersen hed manden - fra Thyholm. Derefter købtes der en mindre landejendom i Hassing umiddelbart vest for Hassing skole, hvor bivejen svinger fra til Sønderhå.

Det var en såkaldt boelsmandsejendom med en 14-15 tdr. sædejord og et mindre areal i eng ned mod Ove Sø.

Ejendommen var meget godt beliggende i den vestlige side af byen. Som nævnt - lige ved skolen og nær ved præstegården. Den forrige ejer kørte en mælketur til Villerslev mejeri, som min far overtog - altså mælketuren - sammen med købet af ejendommen. I den anledning fulgte en ung karl med fra Villerslev, og han fortsatte så med kørslen af mælk. - Jeg gik jo både til skole og til præst, og det blev kun til små spadsereture, eftersom ejendommen var nabo til såvel skolen som til præstegården.

Det blev så at sige i alle måder et slags rekreationsophold for vi rekonvalissenter - som jeg vist godt kan udtrykke det. -

Da vinterhalvåret var gået, skulle jeg prøve at køre mælketuren, men der var en 100 punds spand hver dag med valle til en af gårdene, og den kneb det mig meget at håndtere, og da der var en husmand i Hassing, der gerne ville have mælketuren, afstod far den til ham.

Personerne er fra venstre: Nr. 1 ukendt - Nr. 2 Kirstine Bangsgaard - Nr. 3 ukendt - Nr. 4 Jens M. K. Jensen - Nr. 5 Jens Jensen, Nors.

Ove Sø - Birkedal - Husflidsskole

Om sommeren var Ove Sø for os drenge et yndet badested - især på den vestlige bred. Så ofte vejret indbød dertil, benyttede vi os af lejligheden til et bad og en svømmetur.

Søen var ganske vist ikke nær så god at bade og svømme i som Limfjorden. Der var især på den østre bred en tæt bestand af siv og ravl - som vi kaldte det. (Ravlske). Der var det ikke så rart at komme ind under svømmeturene. En dag blev jeg delvis provokeret til at forsøge på at svømme gennem og over til den østlige bred. Jeg vovede forsøget, men kunne ikke rigtig komme frem gennem »vegetationen«, og måtte efter en stunds forløb vende om og svømme tilbage. Det blev lidt mere anstrengende end jeg havde beregnet, samtidig fik jeg modvind, så det kneb med udholdenheden. Da kammeraterne samtidig begyndte at råbe og advare, blev jeg noget bange, men jeg nåede da tilbage uden særlige anstrengelser.

Om vinteren, når isen tillod det, var der fuldt af ålestangere på søen. Der kunne undertiden deltage 20-30 ålestangere, og der var naturligvis mer eller mindre held med foretagendet. Enkelte forsøgte at prøve lykken ved at stange efter »æ kyve«, som man kaldte det. Det var en luftboble under isen, som afgav en hvid - eller lys - plet lige under isen. Det var tegn på, at der nede på bunden lå en ål. Hvis »kywlen« kunne bevæge sig, kunde man næsten være sikker på, at der var ål under. Det drejede sig altså om, at den ikke skulle forsvinde ved den uro, der opstod under hugningen af hullet. Mange havde held med sig - andre ikke. - Jeg havde ikke selv nogen ålesaks, og jeg var også mere interesseret i at løbe på skøjter, og det blev man jo med tiden, også ret godt trænet i. Det var et dejligt og interessant foretagende at løbe lange skøjteture på søen. Undertiden helt ud til Madstedborg -, en lille ø i søen, et godt stykke norden for Tandrup.

Et andet sted, hvor vi også ofte opholdt os - det var udelukkende om sommeren - var et sted ved navn »Birkedal«. Det ligger sydvest for

Hassing by, og det var udelukkende med medestang, man der gjorde sine mer eller mindre heldige forsøg. Jeg mindes en dag, da jeg med medegrejerne tog 3 mægtig store aborrer i løbet af ganske få minutter, og da jeg om aftenen tog hjem, havde jeg fisket ikke mindre end 11 ialt. - Det er klart, at det var noget, der var både spænding i og interesse ved.

I ejendommen i Hassing boede der en gammel dame i den østre ende af stuehuset. Jeg ved forøvrigt ikke noget om hendes økonomiske forhold, udover at hun havde brødudsalg - deri indbefattet 2- og 5-øres kager. Vi kaldte hende »Gammel-Else«.

Fra vor stuehusloft kunne vi kikke ind over hanebjælken til hendes loft.

Der var Laurits og jeg bleven klar over, at der inde på hendes loft lå en gammel kasseret paraply. Vi undfangede da den logiske slutning, at af de paraply-stænger kunne vi lave en eller to flitsbuer.- Efter at have drøftet problemet gik jeg ind og købte en 2-øreskage og spurgte da, om den gamle paraply på en eller anden måde kunne erhverves. - Ja, det var der intet i vejen for, og hun gav gladelig afkald på den, bare jeg selv ville bjerge den.

Omgående blev den skilt, og stængerne anvendt til en flitsbue. Den blev helt førsteklasses. En dag, da vi stod udenfor huset og Laurits' duer fløj rundt oppe i luften, spørger jeg: »Må jeg skyde på en af dem?« Det måtte jeg da godt, for det måtte da være meget usandsynligt at ramme en due under flyvning. Nu havde jeg ganske vist lavet pilen på den måde, at der var sat et lille søm i spidsen af pilen, og derefter omsvirret det stramt med en tynd ståltråd. Dette gav naturligvis pilen en temmelig god træffepoints og resultatet blev da det ganske vist ret fantastiske, at jeg ramte duen i vild flugt. Den delvis slog en kolbøtte i luften, da pilen ramte, men tog iøvrigt ingen skade af attentatet. - Det blev mit første mesterskud -! Senere efterfulgtes det af mange - men på en anderledes måde. - - -

Mens vi boede i Hassing, holdt lærer Dam husflidsskole, og deri deltog jeg så meget, at jeg i nogen måde fik lært at binde bøger ind. -

Det har jeg senere af og til beskæftiget mig en lille smule med, dog kun sådan hvad vi til nød vil kalde til husbehov - ja næppe nok endda -, men jeg anvender oplæringen med at få delvis samling på mine oplagrede gennem tiden modtagne breve.

Så kan jeg altid gå hen og opfriske en hel del gamle minder - også min kære kone finder interesseret adspredelse ved at studere dem. Men nu er det ved at være »en saga blot«.

Æltetørv - Kr. Harregaard - Fiskene

Jeg har omtalt, at vi fiskede aborrer i »Birkedal«, - og forresten også noget, vi kaldte Vesterkær - - -. Til den anden side - eller rettere mod sydøst fra ejendommen i Hassing, lå der også et mindre skifte, der hørte til ejendommen. Hele komplekset strakte sig omtrent fra Galgebakkevejen og til skellet mellem Hassing og Villerslev sogne. Men det var kun en lille parcel, der hørte til ejendommen. Det var den vestligste af dem alle, og der gravede - eller rettere æltede - vi også en del tørv. -

Til dette arbejde havde vi hjælp af en mand - Kren Harregaard Nielsen, - som boede et stykke sydvest for Hassing by, hvor han ejede et husmandsbrug af mindre format. Han havde kun eet øje, - det vil sige, han havde mistet det andet, og brugte ikke nogen erstatning i form af kunstig øje, - nå, det villejo da heller ikke have forbedret synet.

Han stod i »Pøtten« og æltede tørvene og far hjalp ham med at løsne tørvejorden. Mit arbejde bestod i at køre det æltede materiale op på tørrepladsen, hvor vores pige forestod udjævningen og formningen af tørvene. Nu indtraf det tilfælde, at jeg ikke var nået helt tilbage med børen, inden Kr. Harregaard begyndte at læsse. Følgen var, at jeg med mine bare fødder trådte i mudderet og gled bogstavelig talt på røven ned i pøtten, men børen blev da heldigvis stoppet i tide af min far. Det »lå« nemlig sådan, at Kr. Harregaard vendte det »mistede øje« til. Nå, der skete ikke større skade, end at jeg fik et par beskidte bukser ud af begivenheden. - En søn af Kr. Harregaard bor nu her i Hurup som rentier, og vi hilser og tales ved mange gange ude i byen.

Fortsættes i Sydthy Årbog 1988

Sydthy bøger

udkommet september 1986 til september 1987

Af E. Vestergaard

Listen omfatter bøger, der handler om Sydthy, er skrevet af forfattere fra Sydthy eller med tilknytning til Sydthy, medens Sydthy-forfatteres bidrag til samleværker eller tidsskriftartikler ikke er medtaget.

Udgivet af Nordvestjysk Folkecenter for Vedvarende Energi:
Biogas. Smedemesteranlægget: Midtvejsrapport for afprøvning af prototypen af Dansk Smedemesterforenings 50 m³ biogasanlæg. 1986.

150 s vindmølle projekt/redaktion: Lars Yde. 1986.

Teknologiudvikling på en anden måde 1983-1987. 1987.

Opstart af produktion af et VE-produkt. 1987.

Stewart, Hamish: Sustainable agriculture for urban gas. 1986.

Villadsen, Jens: Studierapport for tilpasning af vindmøller til indlandsplaceringer. 1986.

Yde, Lars: Studierapport for projekt damppumpe. 1987.

Egnshistorisk Forening for Sydthy:
Sydthy Årbog 1986. 1986.

Haller Nielsen, Alice:
Register til Historisk Årbog for Thy, Mors og Vester Han Herred 1906-1982. Udgivet af Historisk Samfund for Thisted amt. 1987.

Hove, Peder:
Mørkets vrede: en fortælling i seks afsnit om et allieret bombetogt over Danmark i 1944. 1987.

Spøgelsesbunkeren. 1986.
Børnebog.

Mogensen, Kaj:
Jesus. (Kristendomskundskab 1.-3- klasse). Elevens bog. 1987. Lærerens bog. 1987.

Nielsen, Majnar S.:
Tango i Torvegade 1986. Roman.

Pedersen, Ejnar G.:
Hærvej og hedevej i Hardsyssel. Træk af de vestjyske landevejes historie og topografi. Udgivet af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. Hardsyssel Håndbog 2. 1986. Side 101-115: den vestlige hærvej. Omtaler vejforbindelsen over Aggertangen.

Rasmussen, Bruno:
Påske i Mattæusevangeliet. Tegninger af Kim Broström. 1987.

Rødovre kirkebog 1682-1814. Ved Berna og Jørgen Møller-Holst. Udgivet af Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie. 1986.

Skyum Idrætsefterskole 1986. 1986.

Svankjær Ungdomsskole:
Svankjær i glimt. Maj 1986. 1986.

Svankjær i glimt. December 1986. 1986.

Historisk Årbog for Thy, Mors og Vester Hanherred. 1986.

Sydthy kommune:
Budget 1987. 1986.

Regnskab for regnskabsåret 1986. 1987.

Lokalplan nr. 58 (Koldby).
Lokalplan nr. 59 (Hurup).
Lokalplan nr. 60 (Hurup).
Lokalplan nr. 61 (Koldby).

Skatteforvaltningen. Beretning 1986/87. 1986.

Aarestrup, Inge Hertz:
Livsord: samtaler om Johannesevangeliet, skrevet og redigeret af Inge Hertz Aarestrup, Niels Christian Aarestrup og Kaj Mogensen. 1987.

Løgstrup, Birgit:
Fra tvang til forsorg. Viborg amts forsorgshjem 1882-1984.
1984.
Den rummer næppe Sydthy-stof.

Og så en bog, som skulle have været med i sidste årbog. Med tak modtages besked om andre forglemmelser!

Landboliv. Erindringer fra Viborg amt. Bind 4. Udgivet af Sammenslutningen af lokalhistorsike arkiver i Viborg amt. 1985. Side 27-36: Anne Larsen: Håndarbejds- og gymnastiklærerinde fra Sydthy.

Sydthy Egnshistoriske Arkiv

I årets løb er registreringsarbejdet på arkivet blevet tilendebragt, og alle arkivalierne er nu lettere tilgængelige.

Billeder fra de 18 sogne kan ses i kopier i ringbind for hvert sogn.

Sommerudstillingen, samt arkivets udstilling af gamle billeder. I år vistes Lyngby under besættelsen, idet arkivet har fået en stor samling af billeder fra Lyngby. Desuden var udstillet billeder fra Skyum og Gudnæs, foruden mange billeder med delvis ukendte data, som for en dels vedkommende blev genkendt til glæde for eftertiden.

Arkivet deltog ved dyrskuet i Hurup med en velbesøgt udstilling af billeder, der beskrev »Landbruget gennem tiderne«.

Der modtages stadig arkivalier af mange forskellige slags. Iøvrigt henvises til foregående årbøger med hensyn til arkivets kirkebøger og diverse protokoller.

Elly Mardal
Burhøjgårdvej 2
7760 Boddum

Tage Thure
Skovvejen 2
7755 Bedsted

Egnshistorisk Forening for Sydthy

Ved generalforsamlingen i november måned valgtes 2 nye medlemmer til bestyrelsen, idet Gunnar Kjær Mortensen flyttede til Langeland og Gitte Jensen ønskede at holde op. Nyvalgt blev Hjalmar Staursbøl, der overtog kassererposten og William Mortensen.

»Sydthy Årbog 1986« udkom og præsenteredes ved samme lejlighed.

Forfatter og radioproducer Gunnar Iversen fortalte samme aften om sit omfattende arbejde med Sct. Thøger-artiklen, der blev bragt i 1986-udgaven af årbogen.

»Thyboernes udvandring« var titlen på et foredrag i marts måned. Fortælleren var Steen B. Hougs.

I samarbejde med Historisk Samfund, Vestervig-Agger Menighedsråd, Museet i Thisted og Fyrspiludvalget havde foreningen besøg af inspektør ved Nationalmuseet, Niels Knud Liebgott i april på Vestervig skole. N.K.L. fortalte om Sct. Thøger og andre helgener. Mødet var arrangeret i samarbejde med Folkeuniversitetet.

Til dyrskuet i Hurup havde foreningen arrangeret en udstilling under navnet »Landbrug gennem tiderne« af antikke redskaber, der beredvilligt var udlånt af folk på egnen.

Den 16. juni gik aftenturen til Elsebeth og Troels Ifversen på Lyngholm. Det blev en velbesøgt historisk aften (se andetsteds).

De våben, der var beskrevet i artikel af Gunnar Kjær Mortensen i 1986-årbogen, er nu undervejs hertil og vil kunne ses på arkivets udstilling i sommeren 1988.

Foreningens medlemstal er ca. 950.

Bestyrelsen.

Næste års sommeraftentur bliver til Boddum Bisgaard 23. juni, hvor selve stavnsbåndsjubilæet afvikles med bål på stranden. Hovedtaler bliver nuværende undervisningsminister Bertel Haarder.

Fra udstillingen af gamle landbrugsredskaber - »Landbruget gennem tiderne« - på dyrskuet i Hurup sommeren 1987. - Foto: Chr. Christoffersen.

Hvordan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy?

Drejer det sig om medlemsskab, spørgsmål og/eller forslag til foreningsarbejdet m.m.: Kontakt da et bestyrelsesmedlem eller en kontaktperson.

Bestyrelsen:

Elly Mardal, Burhøjgårdvej 2, Boddum, 7760 Hurup, (formand). - Tlf. 07 95 90 93.

Uffe Larsen, Skolegade 13, 7755 Bedsted, (næstformand). Tlf. 07 94 52 39.

Gitte Jensen, Aggervej 10, Tåbel, 7770 Vestervig, (kasserer). - Tlf. 07 94 18 15.

Gunnar Kjær Mortensen, Fuglebækvej 10, Boddum, 7760 Hurup, (sekretær). - Tlf. 07 95 91 41.

Eigil T. Andersen, Lodbjergvej 39, 7770 Vestervig. - Tlf. 07 94 80 25.

Sogne-kontaktpersoner:

Agger : Jens Andersen, Blåbærvej 10, Agger, 7770 Vestervig, tlf. 07 94 16 29.

Bedsted : Uffe Larsen, Skolegade 13, 7755 Bedsted Thy, tlf. 07 94 52 39.

Boddum : Elly Mardal, Burhøjgårdvej 2, Boddum, 7760 Hurup, tlf. 07 95 90 93.

Gettrup : Egon Olesen, Ydbyvej 92, Gettrup, 7760 Hurup, tlf. 07 95 64 30.

Grurup : Jens Brogaard, Vestergårdsvej 2, 7760 Hurup, tlf. 07 95 13 90.

Hassing : Jens Søndergaard, Udsigten 12, Hassing, 7755 Bedsted, tlf. 07 94 61 99.

Helligsø : Henny Munch, Helligsøvej 44, 7760 Hurup, tlf. 07 95 63 17.

Heltborg : Anne Larsen, Landevejen 61, Heltborg, 7760 Hurup, tlf. 07 95 19 71.

Hurup : Annelise Henriksen, Thormodsvej 31, 7760 Hurup, tlf. 07 95 19 05.
Hjalmar Stauersbøl, Søndergade 26, 7760 Hurup, tlf. 07 95 10 55.

Hvidbjerg: Vera Møller, Hedegårdsvej 11, Svankjær, 7755 Bedsted, tlf. 07 94 81 63.

Hørdum : Jens Jørgen Krogh, Møllevangen 5, Hørdum, 7752 Snedsted, tlf. 07 93 63 61.

Lodbjerg : Eigil T. Andersen, Lodbjergvej 39, 7770 Vestervig, tlf. 07 94 80 25.

Skyum : Jens Tølbøll, Tingvej 2, Skyum, 7752 Snedsted, tlf. 07 93 61 57.

Vestervig : Kristine Vendelboe, Bubbelvej 4, 7760 Hurup, tlf. 07 95 13 03.
Ruth Visby, Klostergade 44, 7770 Vestervig, tlf. 07 94 12 66.

Villerslev : Folmer Tybirk, Kirkebakken 4, Villerslev, 7755 Bedsted, tlf. 07 94 60 27.

Visby : Hans Petersen, Oddesundvej 248, Visby, 7755 Bedsted, tlf. 07 95 14 03.

Ydby : Jytte Sunesen, Brendgårdsvej 67, Ydby, 7760 Hurup, tlf. 07 95 64 05.

Ørum : William Mortensen, Lodbjergvej 54, Ørum, 7755 Bedsted, tlf. 07 94 80 78.

Årbogen tilsendes alle medlemmer.
Kontingent for 1988:
60,- kr. for enlige - 80,- kr. for par.

NEJ HVERKEN EKKO ELLER SANG

Nej hverken ekko eller sang
hverken viden eller trøst
men denne sandflugt
som tusindfuglevinget
kaster sine øjne på bakkerne

Poul Borum

ISSN 0900 - 2103

ISBN 87 - 88919 - 02 - 1